

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra sociální práce

Diplomová práce

Trendy forem partnerského soužití v kontextu vývoje sociální politiky

Vypracoval: Bc. Magdalena Vodrážková
Vedoucí práce: doc. Ing. Lucie Kozlová, Ph.D. - KSO

České Budějovice 2014

Abstrakt

Tato práce se zabývá zmapováním trendů forem partnerského soužití a jejich vývojem v souvislosti se změnami sociální politiky. V úvodních kapitolách jsou podrobněji popisovány partnerské vztahy nejen z hlediska jejich vývoje, ale je zde i nastíněn jejich současný stav. K hlubšímu teoretickému zkoumání byly vybrány dva typy partnerského soužití, které v moderní společnosti převládají: manželství a nesezdané soužití.

Manželství má bohatou historii a v průběhu dějin se jeho podoba i podstata několikrát změnila. Za posledních šedesát let vzrostla míra rozvodovosti, došlo ke zrovnoprávnění žen a jejich zvýšenému zapojení na trhu práce. Klesla sňatečnost i plodnost a vlivem událostí na přelomu devadesátých let vznikaly nové možnosti, týkající se například cestování či podnikání.

Nesezdané soužití je velmi podobné manželství a zpravidla mu též předchází. V současné době je tento typ partnerského soužití čím dál běžnější, a někdy dokonce nahrazuje manželství. V práci je popsán nejen vývoj a rozšíření nesezdaného soužití, ale je porovnáváno s manželstvím se zřetelem na kvalitu vztahů. S manželstvím a nesezdaným soužitím přímo souvisí založení rodiny, proto je v teoretické části popsán vznik rodiny, její funkce a její proměny v průběhu času.

Zbytek teoretické části je věnován sociální a rodinné politice. Právě rodinná politika je velmi podrobně charakterizována z pohledu její koncepce, cílů, nástrojů i systémů opatření, kterými podporuje rodiny. Tyto systémy jsou dále porovnány z pohledu rozdílných státních systémů. Na závěr teoretické části je uveden podrobný popis událostí a vývoje rodinné politiky v naší zemi od počátku 20. století až po současnost.

Cílem mé diplomové práce bylo zmapovat, jaké formy partnerského soužití byly preferovány v různých vývojových obdobích sociální politiky v České republice a jaký vliv měla jednotlivá opatření rodinné politiky na populační vývoj v rámci sňatečnosti, porodnosti, nebo rozvodovosti z krátkodobého a také z dlouhodobého hlediska.

V souvislosti s cílem práce byly stanoveny dvě hypotézy. Hypotéza 1: instituce manželství byla ve všech vývojových etapách sociální politiky důležitější pro ženy než

pro muže. Hypotéza 2: vysokoškolsky vzdělané osoby více preferují manželství než osoby se základním vzděláním.

První část výsledků výzkumu je zpracována komparativní analýzou dostupných sekundárních zdrojů týkajících se vybraných vývojových etap sociální politiky v naší zemi. Druhá část výzkumu probíhala formou pilotáže prostřednictvím kvantitativní metody dotazníkového šetření. Základní informace, stejně jako nejvýznamnější rozdíly v odpovědích respondentů, jsou graficky znázorněny a okomentovány.

Z výsledků vyplývá, že výrazná změna materiálních podmínek rodin s dětmi se příznivě projeví na růstu populace. Tato změna může trvat jen několik let, protože pro další generaci, se stanou přijatá opatření samozřejmostí a ztrácí na atraktivnosti. Ženy spojovaly manželství s mateřstvím a tím i s větší jistotou při výchově dětí. Společnost také dříve neakceptovala svobodnou matku. Dnes již tomu tak není a děti se běžně rodí svobodným matkám. Přesto ženy stále preferují manželství více než muži, považují jej za ideální partnerský vztah a ne za pouhou společenskou zvyklost.

Počet sňatků u vysokoškolsky vzdělaných lidí stoupá oproti lidem s nižším vzděláním. Na tento stav má vliv také vzrůstající počet lidí s vysokoškolským vzděláním, který se díky společenským podmínkám začal zvyšovat od 90 let 20. století. Vyšší počet vysokoškolsky vzdělaných osob žijících v manželství oproti vyučeným, kteří se zúčastnili mého výzkumu, tento stav potvrzuje. Lidé s vysokoškolským vzděláním více zastávají názor, že hlavní důvod proč lidé uzavírají manželství, je narození dítěte, ale zároveň v tom nevidí takovou důležitost jako vyučení lidé.

Je lepší funkční rodina v nesezdaném partnerství, nežli špatně fungující manželství. Nejprve si vybudovat kariéru a užít si život - i to jsou názory a důvody, proč mladí lidé odkládají rodičovství do vyššího věku.

Klíčová slova: partnerské soužití, manželství, nesezdané soužití, rodina, rodinná politika, vývojová etapa.

Abstract

This thesis maps trends and development of partner cohabitation in relation to social policy changes. The history and development of relationships, as well as their current status, is closely described in the opening chapters. Marriage and unmarried cohabitation were selected for a deeper theoretical examination since these two types of partner cohabitation are prevalent in modern society.

Marriage has a rich history and its form and nature has changed several times in the past. In the last sixty years, the divorce rate has risen, women have become more emancipated and their participation in the labour market has increased and nuptiality and fertility have decreased. New possibilities in the areas of travel and business emerged in the late eighties and nineties.

Unmarried cohabitation is similar to marriage which it also usually precedes. This type of partner cohabitation is currently more common and it sometimes replaces marriage completely. This thesis not only describes the evolution and expansion of unmarried cohabitation, it also compares it to traditional marriage, regarding the quality of the relationship. The theoretical part of this thesis also describes the founding of a family, its function and history, because starting a family is closely related to marriage and unmarried cohabitation.

The remainder of the theoretical part is dedicated to social and family policy, which is characterized in greater detail, regarding its concepts, goals and tools, together with family support systems and measures. These systems are then compared in relation to different kinds of government. The theoretical part concludes with a detailed description of events and the evolution of family policy in our country since the beginning of the 20th century.

The goal of this thesis was to map preferred forms of partner cohabitation at various stages of social policy development in the Czech Republic and to determine the influence of individual social policy measures on population development in the context of marriage, birth or divorce rates in the short and long term.

Two hypotheses related to the goals of this thesis have been established. Hypothesis no. 1: The concept of marriage has been more important for women than for men at all stages of social policy development. Hypothesis no. 2: University-educated individuals prefer marriage more than those with elementary education.

The first part of the research results is a comparative analysis of available secondary resources relating to certain development stages of social policy in our country. The second part of the research was conducted in the form of a pilot study, using the quantitative method on questionnaires. Basic information as well as the most important differences in the respondents' answers are presented graphically with comments.

Results indicate that significant change in the material conditions of families with children has positive effect on population growth. This change may only last a few years, because the next generation takes these measures for granted and thus those actions lose their attractiveness. Women used to link marriage to motherhood and to greater certainty while raising children. Single mothers were also not accepted by society in the past. This is no longer an issue as giving birth to a child as a single mother is more common. Yet women still prefer marriage more than men, they consider it an ideal form of partner relationship and not a mere social convention.

The number of marriages among university graduates is increasing. This has also been caused by the higher number of people with university education. This trend started in the early 90s. It is also further supported by the fact that from the people participating in my questionnaires, those with university education are more likely to live in a marriage than those with lower education. Respondents with university degrees expressed the opinion that the main reason to form a marriage is having children, yet they do not consider it as important as those without university education.

A functional family in the form of unmarried cohabitation is better than a dysfunctional marriage. It is better to build a career and enjoy life first – those are some of young people's opinions and reasons for postponing parenthood.

Keywords: partner cohabitation, marriage, unmarried cohabitation, family, family policy, developmental stage.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to – v nezkrácené podobě – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 19. 5. 2014

.....

Magdalena Vodrážková

Poděkování

Děkuji paní doc. Ing. Lucii Kozlové, PhD., za věnovaný čas, odborné vedení, připomínky a cenné rady, které mi pomohly při zpracování této diplomové práce. Zároveň děkuji své rodině za jejich pomoc a podporu během studia.

Obsah

Úvod	11
1 Teoretická východiska.....	13
1.1 Partnerské vztahy	13
1.2 Manželství.....	14
1.2.1 Pohled do historie.....	16
1.2.2 Uzavírání manželství a rozvod	18
1.2.3 Stabilita a kvalita vztahu v manželství	19
1.2.4 Motivy volby manželství.....	20
1.3 Nesezdané soužití.....	21
1.3.1 Pohled do historie.....	23
1.3.2 Stabilita a kvalita vztahu v nesezdaném soužití.....	24
1.3.3 Motivy volby nesezdaného soužití.....	25
1.4 Rodina.....	26
1.4.1 Vznik rodiny	28
1.4.2 Proměny podoby rodiny	29
1.4.3 Funkce rodiny	32
1.5 Sociální politika	34
1.6 Rodinná politika.....	35
1.6.1 Pojetí a koncepce rodinné politiky	36
1.6.2 Cíle rodinné politiky	36
1.6.3 Systém opatření na podporu rodin	38
1.7 Systémy rodinné politiky.....	40
1.7.1 Reziduální sociální stát.....	40
1.7.2 Pracovně výkonový sociální stát.....	41
1.7.3 Institucionální sociální stát	42
1.8 Nástroje rodinné politiky	43
1.8.1 Přímá podpora rodin.....	44
1.8.2 Nepřímá podpora rodin	44
1.9 Vývoj rodinné politiky v České republice.....	45

1.9.1	Počátek 20. století, do konce 2. sv. války.....	46
1.9.2	Poválečné období	47
1.9.3	70. léta	49
1.9.4	Vývoj po roce 1989.....	51
1.9.5	Současné trendy rodinné sociální politiky.....	53
2	Cíl práce a hypotézy.....	55
2.1	Cíl práce.....	55
2.2	Hypotézy.....	56
3	Metodika výzkumu.....	57
3.1	Použitá technika sběru dat	57
3.2	Charakteristika výzkumného souboru.....	58
3.3	Realizace výzkumu	58
4	Výsledky.....	59
4.1	Analýza sekundárních dat.....	59
4.2	Výsledky vlastního výzkumu.....	70
5	Diskuse	86
6	Závěr.....	97
7	Seznam informačních zdrojů	100
8	Přílohy	106
8.1	Příloha 1: Dotazník	106

Seznam použitých zkratk

ČSÚ: Český statistický úřad

MPSV: Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSN: Organizace spojených národů

Úvod

Rodinné dráhy se v současné společnosti stávají rozmanitějšími a zvyšuje se akceptace netradičních forem rodinných uspořádání. K této situaci přispívá stoupající počet nesezdaných soužití a nárůst podílu dětí narozených mimo manželství. Přestože se v české populaci zvyšuje tolerance k nesezdanému soužití a oslabuje propojení manželství s rodičovstvím, většina populace přikládá manželství poměrně velký význam a považuje ho za ideální instituci, ve které se mají vychovávat děti.

Má diplomová práce pojednává o vývoji a proměnách partnerských svazků a rodiny, o vlivu státu na rodinu prostřednictvím rodinné politiky a také analyzuje, jaký vliv měly na manželství a rodinu transformační procesy a politické uspořádání ve společnosti. Rodina procházela v historii různými proměnami a etapami svého vývoje, ale za posledních šedesát let byly její transformace nejvýraznější.

Téma partnerského soužití a rodiny je blízké každému z nás. Každý člověk z nějaké rodiny pochází a téměř každý novou rodinu vytvořil. Volba tohoto tématu mne přitahovala i z osobního života. Mám dvě dospívající děti, které si začínají budovat partnerské vztahy. Zajímalo mne, jak je mladou generací vnímána politika státu směřující k podpoře mladých rodin. Zda ji mladá generace vnímá jako dostatečnou, či nikoli.

Cílem mé diplomové práce bylo zmapovat, jaké formy partnerského soužití byly preferovány v různých vývojových obdobích sociální politiky v České republice.

V první části se zaměřuji na partnerské vztahy, především manželství a nesezdané soužití v rámci historie i současnosti. Nevynechala jsem ani rodinu, její vznik, funkci a její proměny. Další teoretická část je zaměřena především na rodinnou politiku. Nejprve v kontextu sociální politiky, následně v souvislosti s jednotlivými politickými systémy. Charakterizovala jsem nástroje rodinné politiky i opatření na podporu rodin. Závěr teoretické části jsem věnovala vývoji rodinné politiky v České republice od počátku 20. století do současnosti.

V první praktické části této práce jsem prováděla analýzu informací sekundárních zdrojů z již vytvořených dokumentů a statistik.

V druhé praktické části jsem vlastním výzkumem zjišťovala, zda je manželství důležitější pro ženy, nebo pro muže a také jaké partnerské soužití upřednostňují. Rozdílnost názorů na manželství jsem porovnávala i mezi osobami se základním a vysokoškolským vzděláním a také mezi dvěma věkově rozdílnými skupinami.

Ve své práci jsem pro výzkum použila metodu kvantitativního výzkumu pomocí metody dotazování. Jelikož šlo o pilotáž, ověřovala jsem srozumitelnost, jasnost, jednoznačnost a správnost otázek v dotazníku.

1 Teoretická východiska

1.1 Partnerské vztahy

V České republice probíhají v posledních desetiletích významné změny v oblasti demografického chování. Nejvíce pozornosti se obrací na pokles plodnosti a odkládání založení rodiny do vyššího věku. S těmito změnami souvisí také pokles sňatečnosti. Více se setkáváme s netradičními formami partnerského soužití, zejména s nesezdaným partnerstvím. Roste i podíl mladých svobodných lidí žijících v samostatné domácnosti, nebo párů, které nemají společnou domácnost. Tyto změny se u nás začaly nejvíce rozšiřovat od 90. let dvacátého století. Děti se mimo manželství rodí převážně nesezdaným partnerům, kteří necítí potřebu svůj vztah legitimizovat sňatkem (Maříková a kol., 2010).

Partnerské vztahy jsou širokým pojmem, který se týká soužití dvou jedinců, včetně těch homosexuálně orientovaných (Gillernová a kol., 2011). Partnerská soužití existují převážně ve formě manželství, ale jsou uznávány i další podoby společného soužití. Mezi ně patří například nesezdané soužití, oddělené spolužití a také neúplné rodiny (děti pouze s jedním rodičem). Rozšiřuje se nejen dobrovolná bezdětnost, ale také svobodné a předmanželské mateřství a svobodné otcovství. Vztahy mezi páry nejsou dlouhodobé, jak tomu bylo dříve. Dnes se běžně můžeme setkat s vícečetným manželstvím. Došlo k legalizaci homosexuálních vztahů, což bylo v dřívějších dobách nepřijatelné a tabuizované (Ondrejko, 2006).

S partnerstvím bez soužití se můžeme setkat převážně u mladých lidí. Ti mají životního partnera, se kterým společně nebydlí. Tato situace je většinou způsobena bytovou tísň a trvá do té doby, dokud si ekonomicky nezajistí vlastní bydlení. Další případ je, kdy každý z partnerů vlastní svůj byt, ale nechtějí se sestěhovat. Pokud by se jejich vztah rozpadl, mají se kam vrátit (Možný, 2008).

Někteří lidé zastávají názor, že nezáleží na tom, zda partneri uzavřou, nebo neuzavřou manželství. Jiní jsou přesvědčeni, že manželství a nesezdané soužití jsou

dvě, zcela odlišná partnerská soužití. Zastávají názor, že manželství je více stabilní a také je spojené s většími závazky (Maříková a kol., 2010).

Partnerství můžeme srovnávat s cestou. Je různě dlouhá, může mít různé klíčky. Každý z nás zažívá více změn, a každý reaguje jiným způsobem. Někdo může být konzervativní a s novými skutečnostmi se musí déle a důkladněji seznámit. Jiní se s novými situacemi vyrovnávají snadno a rychle (Kimplová, 2008).

1.2 Manželství

Manželství je považováno za sociální instituci podchycenou a chráněnou celou řadou zákonů, rituálů a zvyků. Po celá staletí bylo považováno za vztah trvalý a výlučný. To byl jeden z důvodů, proč bylo institucionalizováno a stvrzeno smlouvou. Oba partneři se vzájemně podporují a pomáhají si vzájemně růst. Jejich láska může dávat nový život - život jejich potomkům. Manželství dnes nabízí mnohem bohatší soužití, nežli tomu bylo v předcházejících dobách. Nepochybně je celoživotní záležitostí (Kelly, 2012).

Manželství je partnerstvím, které je společností konkrétním způsobem legalizováno. Může být uznáno církví, státem, nebo třeba rituálem. Nemusí být však společenstvím, ve kterém jsou přítomny děti (Gillernová a kol., 2011).

První pravidla manželského práva lze najít v Dekretech Břetislavových z roku 1039. Manželství zde bylo postaveno pod kontrolu církve. Zdůrazňovala se zásada monogamie a nerozlučitelnosti manželství za života partnerů (Schelle a kol., 2010).

Manželství je považováno za nedílnou součást předchozí i současné doby a za jednu z klíčových institucí. Vychází z křesťanské tradice, která předpokládá nezrušitelnost tohoto závazku. Sekularizovaná společnost ulehčila situaci tím, že přijala možnost pozdějšího zrušení dosažené dohody, ale zároveň tím znejasnila kritéria výběru partnera - je správné řídit se rozumem nebo srdcem? Těmito směry se začala v třicátých letech dvacátého století zabývat sociologie rodiny s označením „sňatkový trh“. Tento výraz je spíše metaforou, která poukazuje na to, že v každé společnosti existuje sociální prostor pro páry, které směřují k manželství. Mají zájem o sňatek, nebo chtějí být

předmětem tohoto zájmu. Manželství je proces, při němž se dva lidé setkají, najdou v sobě zalíbení, vezmou se, mají spolu děti a následně i vnoučata. Někteří lidé se na sňatkový trh po čase vracejí, nejčastěji po rozvodu, nebo ovdovění (Možný, 2008).

V průběhu nejen desetiletí, ale i století prošlo manželství velkou změnou. Posunuli jsme se od smlouvy směrem k důrazu na osobní vztahy a vzájemnou lásku. Společnost se postupně vyrovnává s tím, že neodvratitelný rozklad manželství patří k naší situaci. Některá manželství dojdou do takového stádia rozpadu, kdy již tento vztah nemůže být vyřešen smírem obou partnerů. Naprostá většina párů vstupuje do manželství s nadějí, že v tomto vztahu budou žít po celý zbytek života (Kelly, 2012).

V našem státě je manželství uznávané pouze v monogamní formě. Jde o formu soužití, kde každý z partnerů nemá současně více než jednoho manželského partnera. Podle českého právního řádu je dvojí manželství (běžně označováno jako bigamie) trestné. To, že je monogamní manželství jedinou tolerovanou manželskou formou neznámá, že člověk musí být v průběhu svého života sezdán pouze s jednou osobou. Znovu uzavřít manželství lze uskutečnit v případě rozvodu, nebo ovdovění. Jedinec musí být v daném čase v manželství pouze s jedním partnerem, ale v průběhu času může být v jednotlivých manželstvích postupně až s několika partnery. Tato forma soužití se nazývá sériová, řetězová, nebo periodická monogamie (Skupnik, 2010).

Rodinné vztahy upravuje zákon o rodině, který se zabývá manželstvím, určením rodičovství, vzájemnou vyživovací povinností, sociálně-právní ochranou dětí, svěřením dítěte do výchovy jiné osobě, osvojením a poručenstvím. Jelikož jde o předpis soukromoprávní povahy, jsou všechny spory mezi manžely, rodiči a dětmi řešeny před civilním soudem (Plecitý, 2009).

Dříve bylo manželství vnímáno jako ekonomická a sociální instituce a jeho priorita spočívala v zajištění pokračování rodu. To, jestli byly partneři spolu šťastni, nemělo takový význam, jaký tomu přikládáme dnes. Partneři měli více motivace k řešení svých problémů a nedorozumění. Také nepřipadalo v úvahu, že by někdo samostatně žijící mohl vychovávat děti, nebo žít jako „singl“ (Chapman, 2011).

1.2.1 Pohled do historie

Z doby raného osídlení naší vlasti neexistují žádné historické zprávy o podobě manželských svazků a jejich uzavírání. Z kronik lze jen vyčíst, že v tomto období přebírali kulturní zvyklosti od římské říše, kde byl uznáván polygamní svazek. S postupnou kolonizací tyto svazky ubývaly a v devátém století česká knížata vystupují už jen s jednou manželkou (Jiroušková, 2012). Ještě před vlivem církve (15-16. století) předcházelo uzavření manželství právní akt koupě nevěsty. Smluvními stranami nebyly ženich a nevěsta, ale jejich rodiny. Cena, za kterou byla nevěsta prodána, se nazývala věno. Manželství bylo uznáváno podle starého obyčejového práva rituálem, který obsahoval úkon veřejného slibu novomanželů a jejich uložení na lože. Při obřadu byla ruka nevěsty vložena do dlaně ženicha, nevěstě zahalili hlavu, a tím ji uvedli do role vdané ženy (Navrátilová, 2012).

V 16. století podnikla církev řadu kroků, které se týkaly uzavírání a trvání manželství. Cílem bylo uzavírat sňatky pouze prostřednictvím církve. Prosadit vzájemný souhlas snoubenců s uzavřením manželství a to bez nutnosti vyslovení souhlasu rodičů, který byl do této doby vyžadován. Byly i rozšířeny řady příbuzných, se kterými nebylo možné uzavírat sňatek (Skupnik, 2010). Příbuzenství vznikalo prostřednictvím kmotrovství, které církev zavedla a postupně rozšířila, aby mohla zavést alternativu rodinných vazeb. Kmotrovství se stalo duchovním příbuzenstvím a považovalo se za „rituální příbuzenství“ (Goody, 2006).

V 19. století došlo s rozvojem raného kapitalismu k přehodnocování postavení žen ve společnosti. Změnila se role manželství a rodiny. Tyto změny jsou spojovány s počátky moderního hnutí za práva žen. V tomto období vznikalo silné společenské hnutí za nápravu nepravostí, které byly spojeny s rozvojem raného kapitalismu. Bylo přehodnoceno nejen nové postavení žen, ale vznikala také nová role manželství, povaha a historie rodiny. Významnou postavou tohoto vývoje se stal Friedrich Engels, který hlásal dlouhodobý přechod od kolektivních forem manželství k monogamním institucím současné rodiny (Goody, 2006).

Do konce 19. století bylo manželství chápáno jako způsob rodinného života závislého na jednom společném zdroji obživy. Byly zde jasně rozdělené role vdané ženy

a ženatého muže. Stále se vyskytovaly sňatky domluvené rodiči a tudíž i sňatky nechtěné, ale respektované (Navrátilová, 2012). Prostřednictvím industrializace a urbanizace došlo k destabilizaci rodiny. Krize rodiny byla vyvolána tím, že manželé odcházeli dlouhodobě do měst za prací a vytrácely se tak z každodenního života jejich manželek a dětí. Dominantní forma práce vyústila v oddělení soukromého rodinného života a zaměstnaností mužů v továrnách, kancelářích, obchodech a dílnách. To vše vedlo k novému buržoaznímu typu rodin, podle kterého se jeden člen rodiny (muž), orientuje na svoji kariéru, zatímco jeho žena zůstává doma, vede rozpočet, pečuje o domácnost a vychovává děti (Burguiere et al., 2005).

Postupně se svatby staly rozšířeným rituálem a vizitkou kulturního bohatství českých tradic. Měly mnoho podob a variant okázalých selských svateb. Vyznačovaly se svou velikostí, počtem a složením hostů, bohatostí hostiny. Délka svatebního veselí, prováděné obyčeje, honosné oblečení a hudební doprovod, to vše bylo podmíněno sociálními rozdíly (Navrátilová, 2012). Velkou změnu pak přinesla nová ústava z roku 1867, na jejímž základě se stalo manželství občanskou záležitostí, včetně uzavírání sňatku úřední formou, což uvítaly hlavně osoby bez vyznání. V roce 1950 stát odebral církvím vedení matrik a stanovil jako jediný platný manželský svazek ten, který byl uzavřený na úřadě. Znovu dostali občané možnost volby mezi církevním a občanským svazkem až po roce 1990 (Jiroušková, 2012).

Od druhé poloviny devadesátých let 20. století docházelo k poklesu počtu uzavřených manželství, zvyšování věku u mužů a žen při sňatku, poklesu porodnosti a snížení věkového rozdílu partnerů při uzavírání manželství (Možný, 2008). Dle Jirouškové (2012) svatba ztratila významnost neopakovatelné a jedinečné události v celém životě. Už nejde jen o neopakovatelnou událost, jelikož každý člověk má možnost střídat partnery a oženit se nebo vdát vícekrát. Svatba přestala být jediným legálním způsobem založení rodiny a platnost pozbyl i svatební slib stvrzený polibkem a výměnou prstenů. Proč slibovat něco, co může být porušeno. V dlouholetém vývoji ztrácela svatba postupně svůj význam ve spojení dvou rodin a stala se výlučnou záležitostí dvou jedinců a prostředkem k jejich bytí. Příbuzenské pokrevní vazby začaly být podružné a v mnoha případech až komplikované.

1.2.2 Uzavírání manželství a rozvod

Uzavření manželství může mít mnoho podob a forem, ale vždy je doprovázeno svatebním rituálem, který může být výrazný a bohatý, nebo naopak téměř nepozorovatelný. Společně však mají jedno, a to zveřejnění uzavření manželství minimálně v nejužším rodinném kruhu, nebo mezi nejbližšími přáteli (Skupnik, 2010). Hamplová (2003) uvádí, že do manželství někteří lidé vstupují jen v případě, že z něj získají nějaký užitek.

Všechny právní úpravy týkající se zániku manželství se pohybovaly mezi dvěma póly: na jedné straně se nachází právní úpravy, které považují rozchod za soukromou dohodu obou manželů a vyžadují registraci o zániku manželství. Na straně druhé stojí zákony, které jednou uzavřené manželství považují za nezrušitelné. Mezi těmito krajnostmi se dále nachází celá řada legislativních norem, které považují manželství za zrušitelné, ale pouze za určitých podmínek, které uvádějí ve svém výčtu. O tom, zda tyto skutečnosti nastaly, rozhoduje pouze soud, který jako jediný má právo manželství zrušit. Další možnost zániku manželství je jeho prohlášení za neplatné. Důvody neplatnosti vzniku manželství jsou uvedeny v zákoně o rodině (Možný, 2008).

Velkou změnu přineslo Občanské právo České republiky v roce 1919, které určilo nejen volnější pravidla pro uzavírání sňatků, ale bylo daleko tolerantnější k rozvodům (Jiroušková, 2012).

Nejvíce konfliktů v manželství vzniká z problémů vyplývajících z osobností partnerů a způsobem manželského soužití. Z rozdílných očekávání, časového vývoje a z vnitřních i vnějších podnětů a situací, které působí na manželství. Nastávají případy, kdy není možné ani účelné udržet manželství jako svazek, jelikož neuspokojuje potřeby obou partnerů. Rozvod je však stresová situace, která zasáhne jednoho nebo oba partnery a také negativně působí na děti (Kimplová, 2008).

Kelly (2012) připouští, že důvodem rozpadu mnoha manželství nemusí být slabá vůle, ale spíše nedostatek porozumění a následně i neschopnost poradit si s těmito situacemi. Někdy je rozpad manželství zaviněn díky závažné osobní vině jednoho nebo obou partnerů. Další příčinou může být vyšší očekávání, které si partneři sebou přinášejí do manželství.

Při rozvodu je nutná finanční podpora manželky a dětí a také rozdělení majetku manželů. Tato záležitost je dosti nákladná, hlavně v případě, kdy je nutné obrátit se na právníky a soudy. Střety a konflikty mají destruktivní vliv na rodinné vztahy, členy rodiny a mají dlouhodobý negativní vliv především na děti (Goody, 2006).

1.2.3 Stabilita a kvalita vztahu v manželství

Manželský vztah nezůstává stále stejný, jako na jeho počátku, ale neustále se vyvíjí a mění. V prvních letech přechází z romantického zamilování v realistický vztah. Dochází ke konfrontaci mezi ideálními představami a skutečným vztahem. Po narození dětí se objevují i nové starosti, radosti a také velká zodpovědnost. Další vývojová stadia nastávají při vyrůstání dětí, jejich odpoutání od rodinného hnízda, založení si vlastní rodiny a stárnutí manželů. Každé z těchto období představují pro partnery nové výzvy, které musí zvládat a se kterými se musí vyrovnat. Problémy pak nastávají, když se manželé nedovedou s novými situacemi vyrovnat (Kimplová, 2008).

Kimplová (2008) uvádí dvě typická krizová období, ve kterých nejvíce dochází k rozvodům. První vývojová krize se objevuje mezi 2-7 rokem a trvá přibližně jeden rok. V jejím případě dochází k úbytku romantičnosti, uvědomování si rozdílů ve vnímání chování partnera. Leckdy dochází nejen ke změně chování, ale především ke změně vnímání tohoto chování. Takzvaně přestane se koukat přes zamilované „růžové brýle“. Roste počet situací, ve kterých mají manželé odlišné názory, častěji se projevují negativní emoce a napětí. Východisko z této krize spočívá ve věcném řešení praktických problémů, ideálně bez naléhání na to, aby byli manželé co nejvíce spolu. Přínosné je orientování se na vlastní záliby a na pracovní uplatnění.

Druhá krize se objevuje mezi 20-25 rokem od sňatku a může trvat i několik let. Na jejím vzniku se uplatňuje přibližování stáří, zvýšení citlivosti a obavy z různých somatických obtíží, odchod dětí, se kterým vzniká syndrom „prázdného hnízda“. Manželé jsou opět spolu sami. Žena pociťuje, že stárne rychleji než muž, zatímco on má

tendence ještě si „užít, než bude pozdě“. V této době je vhodné, aby se manželé věnovali společným zájmům a prožívali to, na co neměli dosud čas.

1.2.4 Motivy volby manželství

Ze sociologického hlediska můžeme rozlišit dva typy volby a výběru manžela, či manželky - tradiční a moderní. S tradiční volbou partnera se v naší zemi již neseťkáváme. Je u ní upřednostňován zájem širší rodiny a ekonomická stránka. Láska, náklonnost a sympatie partnerů tento výběr může, ale také nemusí doprovázet. Pro tuto volbu je charakteristický výběr manžela nebo manželky rodiči. Potomci tuto volbu respektují a důvěřují jim, jelikož rodiče pro ně chtějí co nejlepšího partnera nebo partnerku. Předmanželské vztahy v tradiční volbě existují, ale neočekává se, že by měly vést ke sňatku. Domluvený sňatek je obvykle definován jako životní povinnost, vážná věc a z tohoto důvodu nelze ponechat rozhodnutí v rukou potomků, nebo dokonce na náhodě (Sobotková, 2007).

Pro moderní výběr je typické, že volba partnera nebo partnerky je ponechána přímo na nich. Rodina tuto volbu neovlivňuje a k jejich seznámení může dojít kdykoliv a kdekoliv. Jedinou podmínkou v navázání vztahu je oboustranná náklonnost a emocionální blízkost. Manželství je postaveno na lásce a vzájemné intimitě. Při absenci lásky dochází oproti tradičnímu výběru k odmítnutí. I význam vlivu rodičů při výběru partnera je minimální a není podmíněn sociálními, ani ekonomickými faktory (Katrňák, 2008).

Venglářová (2008, s. 37) uvádí tyto důvody pro život v páru:

- Křesťanská Evropa, tradice, určité ekonomické i sociální zohlednění státem u rodin s dětmi.
- Pro některé sociální skupiny je samostatný život i ekonomicky těžký.
- U nás mají „singlové“ ještě jiné postavení (např. mýtus, že osaměle žijící ženu nikdo nechce, proto zůstala dlouho svobodná).
- A nakonec je pravda, že člověku je samotnému těžko.

1.3 Nesezdané soužití

Ve všech společnostech vždy existovaly páry, které spolu žily tzv. „na hromádce“ nebo též „na psí knížku“. Těmito výrazy se tradičně označovalo a stále ještě označuje nesezdané soužití (Možný, 2008). Odbornějšími termíny, jež se používají pro toto společné soužití, jsou kohabítace, konsenzuální svazek, dvoustupňové manželství, kamarádké manželství, manželství na zkoušku, nebo faktické manželství (Vítečková, Brabcová, 2010). Obliba tohoto stylu soužití stále roste a stává se běžnou formou soužití. Partneři spolu bydlí, vedou sexuální život a vychovávají děti bez uzavřeného sňatku (Peuckert, 2008).

Partnerské soužití může existovat ve formě společného trvalého nebo příležitostného bydlení, a také jako oddělené soužití, kdy partneři vedou samostatné životy v oddělených domácnostech. Jejich vztah je plnohodnotný po emocionální, ekonomické i sexuálním stránce (Skupnik, 2010). Nejedná se pouze o mladé lidi, kteří spolu neplánují uzavřít sňatek, ale také o osoby středního věku, které mají za sebou jedno, či více manželství, a po zkušenostech s rozvodem již nehodlají uzavřít další manželství. Další skupinou jsou důchodci, kteří nechtějí, aby jim zanikl nárok na vdovský, nebo vdovecký důchod (Francová a Novotný, 2008).

Nesezdané soužití je chápáno jako soužití muže a ženy ve svazku podobném manželství, přičemž tento svazek není právně podložený, chybí zde formální uzavření sňatku a partneři žijící v tomto svazku většinou označujeme jako druh, družka. Partneři společně bydlí a také hospodaří (Maříková a kol., 2010).

Nesezdané soužití může mít různé formy. Může jít o relativně krátkodobé soužití partnerů nebo nabývá podobu předmanželského soužití (tzv. na zkoušku). Druhé uvedené lze předpokládat za nejčastější. Dlouhodobé soužití partnerů v tomto vztahu je pokládáno již za alternativu manželství, do kterého se děti rodí a jsou v něm i vychovávány (Maříková a kol., 2010).

Maříková a kol. (2010) uvádí, že dle francouzské demografky Catherine Villeneuve-Gokalp lze rozlišit pět typů nesezdaného soužití na základě třech faktorů: délky jejich trvání, záměru později vstoupit do manželství a přítomnosti dítěte (dětí).

První dva typy vedou k manželství: *nesezdané soužití jako předstupeň manželství* (partneři spolu nějaký čas bydlí, později se zasnoubí a po krátké době spolu uzavřou sňatek) a *manželství na zkoušku* (vede k rozchodu partnerů, nebo k uzavření manželství). Mezi další tři typy, které demografka uvádí, patří: *krátkodobé soužití partnerů*, dále *stabilní svazek partnerů, kteří neplánují vstoupit do manželství, ani mít děti*, a třetí označuje jako *volný svazek, alternativní k manželství, do kterého se rodí děti*.

Takovéto vztahy nejsou zákonně definovány, přesto mají právní následky. Prosazování právních nároků nesezdaných partnerů je komplikovanější. Pokud se podíváme do občanského zákoníku, setkáme se s pojmem „domácnost“, ve které spolu trvale žijí fyzické osoby a společně uhrazují náklady. Dalším pojmem je blízká osoba, druh, nebo družka (Francová a Novotný, 2008).

Dle Skupníka (2010) partneři žijící v nemanželských svazcích svým postojem vlastně odmítají přijmout normy chování prezentované státní mocí a jsou také znevýhodněni. Jejich vztah není státem uznáván jako manželství. Je spíše politickou otázkou, zda tyto vztahy budou uznávány podobně jako manželství, nebo jiná forma společného soužití, která bude ukotvena v našich zákonech. Ve svých důsledcích může kohabitace fungovat jako manželství, ale také jako sériová monogamie.

V tradičních i novodobých společnostech zůstávají někteří lidé trvale neprovdaní a bezdětní. Jedním z důvodů je přibývání homosexuálně orientovaných jedinců, kteří přiznávají svou orientaci. Dříve bylo přiznání homosexuality důsledně potlačováno. Druhý nepříznivý faktor, který zapříčiňuje tento stav, je zvýšení podílu neplodných mužů a žen v populaci. Třetí skupina lidí žijících v singlu si zvolila tuto formu za svůj celoživotní styl. Život současných singlů má několik charakteristik. Je vnímán spíše jako životní fáze, nikoliv jako konečný stav. Opírají se o své pracovní úspěchy a vysoký příjem jim pak umožňuje platit si kvalitní pomoc při péči o dítě a domácnost. Všechny spojuje mladistvý životní styl, ale je velice těžké stanovit věkové omezení (Možný, 2008).

1.3.1 Pohled do historie

Různorodost forem partnerského soužití se začala více objevovat v druhé polovině dvacátého století. V této době začalo docházet k vzestupu rozvodovosti a k opakovanému manželství. Nastaly i změny v mužských a ženských sociálních rolích a vzrostla zaměstnanost žen. S těmito změnami souvisel i vzestup počtu nesezdaných soužití a vynořil se singl jako významná sociální skupina a také stav (Možný, 2008).

Nesezdané soužití bylo v naší republice rozšířené již v 80. letech 20. století, kdy byla ještě vysoká sňatečnost a relativně nízký věk při vstupu do prvního sňatku. V této době bylo nesezdané soužití nejvíce rozšířeno u lidí s nižším vzděláním. Rozšíření kohabitace je spojováno se sociálními a kulturními změnami a také se změnami hodnotového systému společnosti, technologickými změnami a s emancipací žen (Vohlídalová a Maříková, 2011).

Nesezdané soužití je všeobecně přijímáno. Zprvu bylo nesezdané soužití vnímáno jako vztah na zkoušku, kdy se po nějaké době partneři vzali a založili rodinu. Dnes se stává běžnou realitou, že partneři zůstávají v tomto stavu, i když spolu mají děti. Nesezdané soužití si vybrali jako svůj životní styl (Možný, 2008).

V České republice došlo k velkému nárůstu narozených dětí mimo manželství v 90. letech 20. století. Na počátku 90. let dosahoval počet dětí narozených mimo manželský svazek kolem 10 %, v roce 2006 se narodilo mimo manželství každé třetí dítě (Maříková a kol., 2010).

Po přelomové změně ekonomických a politických poměrů v devadesátých letech minulého století se začala významně měnit i reprodukční strategie. Nově nastala možnost cestovat, podnikat, zvýšila se dostupnost univerzitního vzdělání a rozhodnutí pro manželství a rodičovství ztratilo svou přitažlivost. Mladí lidé začali odkládat sňatek i rodičovství a věk prvorodiček i novomanželů se začal zvyšovat. Tento trend probíhal v devadesátých letech a pokračuje i v prvním desetiletí jedenadvacátého století. Stále častěji se můžeme setkat s dětmi narozenými mimo manželství, jelikož přibývá počet párů, které spolu žijí, aniž by uzavřeli sňatek (Možný, 2008).

Roste počet nesezdaných párů a také počet svobodných matek. Dnes již společnost nepohlíží na svobodnou matku jako na ženu, která udělala chybu. Existuje stále více žen, které chtějí mít dítě, i když nenašly vhodného partnera do manželství. Nechtějí čekat, až najdou toho pravého partnera, jelikož se obávají toho, že ve vyšším věku nebudou moci již otěhotnět (Kimplová, 2008).

1.3.2 Stabilita a kvalita vztahu v nesezdaném soužití

Společné soužití v kohabitaci lze považovat za zcela soukromou akci partnerů, bez jakýchkoliv právních úkonů, které doprovázejí uzavření manželství. Ale i v tomto případě je implicitním způsobem deklarováno, že partneři spolu chtějí žít jako pár a společnost tento závazek akceptuje (Skupnik, 2010).

K zásadní změně postoje v rámci soužití dochází v období, kdy partneři mají společné bydlení a plánují další budoucnost - uvažují o svatbě a založení rodiny. Končí období zamilovanosti a více se mluví o praktických věcech. Někdo může být touto změnou zaskočen, cítí se nepřipraven a usiluje o oddělené soužití. Překonání této krize může být cennou zkušeností. Pochopit význam partnerství leckdy vede k zachování domova pro své děti. Pokud je vztah již stabilní, přechází plynule v užší svazek, který nemusí být spojen manželským slibem (Krebs, 2010).

Dítě se narodí do prostředí, které si nemůže nijak zvolit. Základem pro jeho zdravý vývoj je rodina, která však může být i ve formě nesezdaného soužití. Toto soužití splňuje nejen podmínky fungující rodiny, ale i další znaky, jako například společné bydlení a spolupráce mezi jednotlivými členy (Kraus, 2008).

Partneři žijící spolu v nesezdaném soužití mohou odkládat svatbu i z důvodu obav a strachu. Vnitřně hloubají, zda zůstanou sami sebou, nebudou omezováni nebo jakkoliv limitováni. Jedná se o strach ze změn, které mají nastat (Brantzen, 2002).

V posledních desetiletích výrazně přibývá neformálních vztahů, soužití bez sňatků. Tyto vztahy mohou plně nahradit manželství, avšak se jeví jako méně stabilní. Chybí jim totiž takzvaná rozvodová bariéra. Tento vztah se mnohdy rozpadá i po

malých, dalo by se říci malicherných příčinách, ukvapeně a v afektu (Šmolka a Mach, 2008).

1.3.3 Motivy volby nesezdaného soužití

Zvyšování počtu partnerských vztahů bez uzavření manželství a vzestup počtu narozených dětí mimo manželství je u nás od devadesátých let dvacátého století na vzestupu. Základní příčinu uvádí Krebs (2010) v procesu oddělování sexuality od reprodukce, která se dříve striktně vymezovala ve vztahu k manželství a zákonosti.

Nesezdané soužití je považováno za vztah na zkoušku, jakási předvolba manželství, vyzkoušení si společného bydlení, vztah, do kterého se ve většině případů narodí první dítě. Pro některé páry je i nesezdané soužití vhodným prostředím pro výchovu dětí. Není to z důvodu, že vidí nesezdané soužití jako alternativu partnerského soužití, ale spíše ho vnímají jako předstupeň manželství (Musick, 2007). Většina matek preferuje toto soužití z důvodu manželské nestability, obtížnosti najít si vhodného partnera a vyhnout se případným komplikacím spojeným s rozvodem (Chaloupková, 2008). Mladé lidi mnohdy lákají nabídky krátkodobých zážitků a nezávazných lásek. Také tlak na flexibilitu a disponibilitu pracovníků v některých profesích odsunuje zájem o rodinu a manželství na vedlejší kolej (Moors et Bernhadtd, 2009).

Dnešní doba posiluje individualitu jedince. Již od dětství je každý směřován na své potřeby a jejich realizaci. Individualizace je také podporována ekonomickým růstem, kde jsou jedinci schopni uživit se sami. Další skutečnost, která podporuje individualismus, je klesající úroveň sociálních dovedností a schopnosti kontaktu s někým blízkým. Lidé často spolu neumí komunikovat, neumí spolu vyjít a to vede ke konfliktům. Jednoduché řešení je pro ně bydlet zvlášť a scházet se jen na příjemné chvíle. Obava z blízkosti, zrady a ztráty milovaného člověka může vést k tomu, že se člověk bojí více sblížit s druhou osobou, je raději sám, jedná sám za sebe a může i lépe vést svoje kroky a nemusí se bát zklamání. U mladých lidí jde většinou o přání být

samostatný a dospělý. Nechtějí se nechat řídit okolím a hlavně rodiči (Venglářová, 2008).

Většina lidí prožila v životě několik vztahů nebo manželství. Dál již netouží po dalším manželství, a proto raději volí jinou formu společného soužití jako vyhovující vztah (Šrajfer a Musil, 2008). Rozhodnutí, zda partneři budou spolu žít ve formě nesezdaného soužití, nebo dojde ke sňatku, či rozchodu ovlivňují také rodinné postoje, spokojenost se vztahem, nebo záměr uzavření sňatku v budoucnu.

Nesezdané soužití tedy nelze považovat za rovnocenné jako manželství, přesto jde o určitou alternativu manželství, která s ním má určité shodné rysy (Vítečková a Brabcová, 2010, s. 496). Je stále více pravděpodobné, že jde spíše o předstupeň manželství, nežli jeho nahrazení. V budoucnu může dojít nejen k dalšímu nárůstu dlouhodobého soužití v tomto svazku, ale i k tomu, že se stane běžnou formou partnerského soužití (Vítečková a Brabcová, 2010).

1.4 Rodina

V současné době se stále častěji objevují články, referáty a pojednání o tom, že tradiční rodina prochází krizí. Tyto názory bývají podloženy statickými údaji o nízké sňatečnosti, malém počtu narozených dětí a vysoké rozvodovosti. V posledních patnácti letech se forma manželství nahrazuje tzv. nesezdaným soužitím a názory, že základní účel manželství a rodiny, zejména plození a výchovu dětí, lze zajistit jinak.

Rodina je chápána jako sociální skupina, tvořená příbuzenskými vztahy jejích členů. Pro existenci rodiny je nezbytná minimálně dvougenerační struktura. Dle Skupníka (2010) je nejjednodušší varianta rodiny monogamní manželská rodina, která je tvořena manželským párem a jejich potomky. Jelikož lze tuto strukturu považovat za jakési jádro rodinných forem a vztahů, vžilo se označení nukleární rodina. Stejně označení pro tento základ má také monogamní, nebo manželská rodina. Pokud v této struktuře chybí některý z manželů, nazývá se tato rodina jako neúplná, nebo jednohlavá.

Základ rodiny vždy tvořil otec, matka a děti. Vždy byly nějakým způsobem definovány i jejich vzájemné vztahy. Vzhledem k tomu, jak se měnil vývoj společnosti, měnila i rodina svoji podobu. U žen to znamenalo přizpůsobení se společnosti. A to ve všech dobách a na všech místech společenských, kulturních a hospodářských podmínek (Simonton, 2006). Rodičovství je trvalý vztah mezi dítětem (dětmi) a jeho pečovateli. V tomto směru můžeme rodičovství ještě rozdělit na biologické a psychosociální. Dítě potřebuje přítomnost dospělých v dětství i v dospívání. Na druhé straně každý dospělý nehraje stejnou roli v životě dětí, jeho vliv nemá stejný význam pro výchovu, či vzdělávání (Gillernová a kol., 2011).

V posledních letech se objevují stále častěji úvahy o tom, že tradiční rodina jak již bylo zmíněno, prochází krizí. Mladí lidé v posledních dvaceti letech nahrazují manželství tzv. nesezdaným soužitím a zastávají názor, že základní účel rodiny (většinou plození a výchovu dětí) lze zajistit i jinak, nežli ve formě manželství (Attl, 2010).

Tomeš (2011) uvádí, že dle současného právního stavu vnímáme rodinu jako formalizovaný svazek rodičů a dětí. To, že přibývá dětí narozených mimo formalizovanou rodinu, vnímá jako nepříznivý stav pro jejich další vývoj. Formalizace rodinných vazeb dává dětem větší jistotu a také lépe chrání jejich zájmy. Například při rozvodu jsou lépe zajištěny a chráněny, nežli při neformálním rozchodu dočasně spolu žijících partnerů.

Pakt OSN o občanských a politických právech vychází z toho, že rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti, uznává právo mužů a žen uzavřít v přiměřeném věku sňatek a založit rodinu (Tomeš, 2010, s. 239).

Kolibová (2008) definuje rodinu jako společenský útvar, který je zušlechtěn morálkou, kulturou a city. Hlavní rysy rodinných vztahů vidí v ekonomických, morálních a emocionálních vazbách, na které působí právo, morálka, zvyklosti i tradice. Jde o sociální skupinu, která má historicky danou organizaci. Spočívá ve spojených manželských a příbuzenských vztazích, ve společném životě a vzájemné morální odpovědnosti (Kolibová, 2008).

Možný (2008) vymezuje rodinu jako institucionální zajištění lidské populace. Dá se říci, že jde o společensky uznávaný způsob, jak mít a vychovávat děti.

Rodičovství je pokládáno za soukromou záležitost a je ponecháno na osobním rozhodnutí každého páru. Nejčastější uspořádání rodiny, se kterým se můžeme setkat, je role muže, který přejímá hlavní zodpovědnost za materiální zabezpečení a ženy, která také pracuje a pomáhá tak s materiálním zabezpečením, ale je více odpovědná za péči o děti, domácnost a rodinu jako celek (Goody, 2006).

Po roce 1990 se začal postupně zvyšovat věk, v němž měly ženy první dítě. Začaly se projevovat i další změny: stále více dětí se rodí mimo manželství a v průměru ubývá i počet dětí v rodině. Tyto změny mohou být způsobeny různými faktory. Zvyšuje se zaměstnanost a vzdělanost žen, rozšiřují se různé formy rodinného života, které společnost toleruje a rozvod již není tak odsuzován, jak tomu bývalo dříve (Kimplová, 2008).

Kolibová (2008, s. 72) uvádí tyto dimenze rodičovství:

- biologické - ten kdo počal, porodil
- právní - ten, kdo má rodičovská práva
- psychosociální - kdo se stará jako otec, matka.

Ve funkční rodině existuje soulad, při kterém se partneři vzájemně doplňují. Není důležité, jestli více rozhoduje muž nebo žena, ale to, jak jsou v rodině rozděleny kompetence a respektování úkolů každého z partnerů. K obtížím dochází, pokud se ve větší míře liší očekávání a představy obou partnerů (Venglářová, 2008).

1.4.1 Vznik rodiny

Jen málo věcí v životě nám přináší tolik štěstí, jako vztahy v rodině. A naopak, jen málo věcí nám dokáže připravit takovou bolest, jako narušené rodinné vztahy (Chapman, 2011, s. 4).

Dle Chapmana (2011) existuje pět znaků láskyplné rodiny:

- Služba bližnímu.

- Důvěrný vztah mezi manželi.
- Rodiče, kteří vyučují a vychovávají.
- Děti, které poslouchají a ctí své rodiče.
- Manželé, kteří se s láskou ujímají vedení.

Výše uvedené znaky jsou zapsány již ve Starém zákoně a v textu Nového zákona. Po tisíce let ovlivňovaly různé kultury, ale postupem času se začaly vytrácet. Důvodem může být to, že se postupně vytrácel důraz kladený na význam rodiny a také to, že stále přibýval počet lidí, kteří vyrůstali (nebo vyrůstají) v disfunkčních rodinách. To, co se odehrává v rodině, je velmi důležité nejen pro dospělé, ale také pro děti. Pokud vznikne funkční rodina, vznikne i funkční společnost a ta je základem harmonického světa.

Rodinu tvořenou dětmi a rodiči označujeme jako primární. Jde o důvěrné a úzké soužití, které na nás silně působí. Máme tendenci vnímat a opakovat způsoby chování, které kolem sebe pozorujeme. Tento stav lze označit jako sociální učení. Pokud je rodina funkční, dostáváme dobrý základ pro budoucí život. Učíme se vnímat role ženy, muže, komunikaci, dělbu povinností a způsob hospodaření. Ve funkční rodině existuje soulad a partneři se vzájemně doplňují. Není důležité, zda rozhoduje muž, žena nebo se oba starají o řešení formou kompromisu, ale to, jak rodina funguje, jak jsou v ní rozděleny kompetence a úkoly každého z partnerů (Venglářová, 2008).

Dnes již není tak časté, aby se mladí lidé stali rodiči po krátké době trvání vztahu. Postupně stoupá věk matek i otců při narození jejich prvního dítěte. Výhodou je, že bývají lépe zajištěni, mají většinou dokončené studium a perspektivu v zaměstnání. Jsou také více osobnostně vyzráli. Nevýhodou pak bývá, že s vyšším věkem jsou spojeny problémy s otěhotněním, stoupá riziko vývojových vad a tak stále více přibývá neplodných párů (Venglářová, 2008).

1.4.2 Proměny podoby rodiny

S vývojem partnerských vztahů stoupal také všeobecně zájem o rodinu a názory o jejím ideálním složení. Tím se stala matka, otec a dvě děti. Postupně docházelo k poznání,

že rodina může mít mnoho podob, různou strukturu že ji ovlivňují různé faktory. Například náboženské, sociální, kulturní či etnické (Kimplová, 2008).

Z hlediska celého vývoje měla stabilní rodina tří i vícegenerační podobu a byla především ekonomickou jednotkou. Rodinné soužití bylo chápáno jako nerozlučitelný svazek muže a ženy, jehož smyslem bylo plození dětí. První etapu proměn rodiny přineslo období industrializace a urbanizace, v procesu přechodu od naturálního zemědělství k tržní ekonomice. Tento přechod byl doprovázen silnými migračními pohyby za prací do měst a s tím souvisel i rozpad vícegeneračního soužití v rodinách (Krebs, 2010). Proces byl urychlen rostoucí rovnoprávnou účastí žen na ekonomických procesech. Malé rodiny postupně ztrácely fyzické i ekonomické možnosti pečovat o rodiče a sourozence. O ty, kteří se nacházeli v nouzi, začala přebírat péči církev, později i obec a stát (Tomeš, 2010). Další impulz ke změně rodiny přineslo akceptování rozvodového zákonodárství od dvacátých let minulého století. V této době docházelo i ke snižování počtu dětí v rodinách (Krebs, 2010).

Po druhé světové válce došlo ke stabilizaci rodiny. Mladí lidé obvykle před založením rodiny uzavřeli sňatek a až následně se jim narodilo první dítě. Začal se snižovat věk při uzavírání manželství i prvního porodu pod 25 let. V rodinách se narodilo více dětí, tři nebyly žádnou výjimkou (Krebs, 2010).

V tomto období začal mít velký vliv na rodinu socialistický režim, který odsunul stranou náboženská omezení. Umožnil interrupce, rozvod, snížila se porodnost, zvýšila zaměstnanost, vzdělanost a pracovní příležitosti pro ženy. Stát zajistil kolektivní péči o děti ve škole i mimo ni. Kladl menší důraz na rodinu, která přestávala být důležitá pro předávání majetku mezi generacemi. Tím přišla o jednu (do té doby dlouhodobou) funkci. Zároveň došlo k oslabení vztahů mezi rodiči a dětmi. Čím byly ženy vzdělanější a vzrůstal jejich počet mezi pracovní silou, tím se snižovala porodnost. Docházelo k prudkému nárůstu žen nastupujících do zaměstnání, vzestupu rozvodů a měnící se role ženy v domácnosti (Goody, 2006).

Postoje mladé generace ovlivnily rodinné chování v polovině šedesátých let. Tato generace se bránila stereotypu tradičního zakládání a podoby rodin, preferovala delší dobu vzdělávání a získávání zkušeností, osamostatnění se od rodičů bez toho, že

by založila rodinu. Upřednostňovala také zajištění pozic na trhu práce. Jelikož se začala snižovat úhrnná plodnost, přišla vláda v sedmdesátých letech s populačním opatřením. To mělo zabránit poklesu plodnosti pod zápornou hranici 2,1 (počet narozených dětí na jednu ženu). Tato opatření fungovala úspěšně několik let. Zlepšila vývoj porodnosti a plodnosti, ale poté se účinnost opatření snížila a opět docházelo k poklesu počtu narozených dětí (Krebs, 2010).

Dědění majetku a sociálního statusu, které dříve upevňovalo rodinu, ztrácelo stále více na významu a tím i rodina ztrácela svůj základní stabilizátor. Oslabovaly se příbuzenské vztahy. Rodina se proměňovala na výlučnou sociální vazbu (Možný, 2008).

Dnes je stále více osamělých rodičů. Někdy je to kvůli smrti partnera, ale stále častěji spočívá příčina v rozvodu a svobodném mateřství. Alternativní formy rodiny již nejsou odsuzovány jako dříve a většina veřejnosti je přijímá jako normální způsob života. K těmto uznávaným způsobům se přidala homosexualita a lesbismus. V tomto ohledu prodělaly postoje lidí za posledních dvacet let velkou změnu (Goody, 2006).

I v dnešní společnosti je zažitě vymezení „ženského světa“, který představuje péči o rodinu a domácnost a „mužského světa“ zahrnující zaměstnání, politiku a veřejné angažování. Dochází však k narušení tradiční dělby práce v domácnosti a k proměně rolí mužů a žen v rodině, oslabení vztahů nejen mezi partnery, ale také mezi rodiči a dětmi (Kimplová, 2008).

Každá rodina má i dnes rozděleny role a odpovědnosti za vykonanou práci. Vždy je lepší otevřená dohoda, nežli nevyjasněné pozice, které se stávají jádrem konfliktu. Nelze srovnávat, co je mužská a co ženská práce a dle toho se řídit, ale mnohem důležitější je vzájemná dohoda. Vše závisí i na počtu členů rodiny, jejím složení, věku, vytíženosti a dalších faktorech. Narůstá počet mužů, kteří se podílejí na domácích pracích, ale nutně za ně nepřebírají zodpovědnost. Necháávají rozhodnutí spíše na partnerce, která rozhodne, s čím potřebuje pomoci nebo co má partner udělat (Kimplová, 2008).

Současné trendy české rodiny:

- tendence odkládat sňatky a narození dětí;
- tendence zakládat rodinu neformálně, bez sňatku;

- zvyšování rozvodovosti;
- tendence omezovat počet dětí v rodině;
- prodlužování doby, po kterou děti a rodiče žijí spolu (Kimplová, 2008, s. 44).

Dle Goodyho (2006) jednotlivci často unikají z jednoho vztahu a poměrně brzy vstupují do dalšího. Důvodem může být dělba práce, nižší finanční náklady, sex, společenské očekávání a nároky. Rodina si tím stále udržuje ústřední společenskou roli jako jednotka pro socializaci dětí.

Zvyšující se počet narozených dětí mimo manželství poukazuje na rozmanitost podob lidské populace, i když jejím základem zůstávají párové rodiny, které vznikají setkáním muže a ženy. Manželská rodina je považována za nedílnou součást naší doby a klíčovou instituci společnosti. Změnil se i postoj k rodičovství. Hrdost na pracovní participaci žen se posunula k požadavkům na rodičovskou participaci mužů (Možný, 2008).

Historie postojů k mateřství, nebo k celoživotní bezdětnosti, je obrazem společenských změn posledních padesáti let. Ještě v počátku druhé poloviny minulého století, až do konce osmdesátých let byla volba celoživotní bezdětnosti pouze okrajovou záležitostí. V posledních dvou desetiletích se však stává stále rozšířenější a společensky významnou alternativou životních strategií. Dilema u vysokoškolsky vzdělaných žen, zda mít pouze jedináčka, se posunulo k dilematu, zda vůbec mít dítě a jak k němu najít odpovědného otce (Možný, 2008).

1.4.3 Funkce rodiny

Funkce rodiny se měnily a odvíjely od změn a požadavků společnosti. Během vývoje rodiny některé funkce změnilly důležitost, jiné zanikly a byly nahrazeny novými. Požadavky pro základní funkce rodiny však zůstávají stejné (Kraus, 2008).

Očekávání, která vyplývají z rodinných vztahů, bývají označovány jako práva a povinnosti členů rodiny. Z pohledu realizace těchto předpokladů lze hovořit o funkcích rodiny. Skupnik (2010) uvádí tyto základní funkce: reprodukční, sexuální, enkulturační (socializace potomstva) a ekonomickou.

Funkce rodiny zajišťují vztah mezi rodinou a společností. V tržní ekonomice dochází k oslabení přirozených funkcí rodiny. Důvod tohoto oslabení je připisován především neexistenci svépomocných rodinných organizací a malému vlivu prorodinných subjektů. Kolibová (2008) uvádí tyto funkce rodiny: biologická reprodukční, ekonomická, výchovná a emocionální. Krebs (2010) ještě doplňuje funkci sociální. Rodina je první společenskou skupinou, se kterou se dítě setkává a která zásadně určuje jeho osobní vývoj a vztahy k ostatním osobám a společenským skupinám.

Rodina se tak stává významným přínosem pro celou společnost i její civilizační, mravní a kulturní úroveň. Kohoutek (2009) uvádí jen tyto dvě základní funkce rodiny: reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova potomstva.

Kraus (2008) uvádí následující funkce, které by měla splňovat rodina:

- *Biologicko-reprodukční* - významná pro jedince i celou společnost. Bohužel dochází k trendu, že se rodí malý počet dětí, partneři si většinou plánují jedináčka a roste počet mladých lidí, kteří neuvažují o tom, že by měli děti.
- *Sociálně-ekonomická* - zapojování členů rodiny do výrobní a nevýrobní sféry. Vykonávají své povolání a zároveň se stávají i spotřebiteli. K narušení této funkce dochází při nízkém finančním příjmu rodiny z důsledku nezaměstnanosti, nebo zvyšování životních nákladů.
- *Ochranná, (zaopatřovací, pečovatelská)* - zajišťuje životní potřeby všech členů rodiny. Před rokem 1989 tuto funkci přejímal stát. Po tomto roce se více zapojuje rodina a také se od ní očekává větší spoluúčast a angažovanost.
- *Socializačně-výchovná* - rodina je první sociální skupina, která pomáhá a připravuje dítě pro začlenění do společnosti.
- *Emocionální* - vytváří citové zázemí, jistotu, bezpečí a pocit lásky.
- *Rekreace, relaxace, zábava* - společné trávení volného času, věnování se různým činnostem a trávení společné dovolené.

1.5 Sociální politika

Sociální politika je politikou, která se primárně orientuje na člověka, na rozvoj a kultivaci jeho životních podmínek, dispozic, na rozvoj jeho osobnosti a kvality života (Krebs, 2010, s. 17). Postupně se vyvíjela od rodinné a rodové vzájemnosti přes pomoc chudým, až po kompletní soustavu institucí ve společnosti. Již odedávna se starala rodina, skupina lidí, později i stát o ty, kteří se nacházeli v nepříznivé sociální situaci. Prvním a nejstarším označením pro tuto pomoc byla od 16. století chudinská péče. Až na přelomu 19. a 20. století se začal používat pojem sociální politika. Jejím předmětem se stala společenská solidarita veřejnoprávní, nebo soukromoprávní povahy (Tomeš, 2010).

Účinná sociální politika podporuje rodinu ve všech základních sociálních funkcích. Vychází z přesvědčení, že péče o děti není jen soukromou záležitostí rodičů, ale také součástí úspěšného rozvoje společnosti. Podporu rodin by měla společnost vnímat jako významnou sociální investici do budoucího rozvoje celé společnosti, ne jako zátěž pro stát (Kolibová, 2008).

Tomeš (2011) uvádí, že cílem sociální politiky je úsilí o sociální soudržnost a sociální včleňování jednotlivců, které působí proti jejich vyloučení a následné chudobě.

Dle Možného (2008) se v demokracii politická váha přesouvá tak, že lépe ošetřuje zájmy svobodných, bezdětných a starých lidí, nežli potřeby rodiny s malými dětmi, což působí jako zpětná vazba, která má vliv na snižování porodnosti. Pokud se nedokáže naše demokracie na tuto změnu adaptovat, stane se svědkem pomalu vymírající kultury.

Sociální politiku je především nutné brát jako celek a systém nejen s vnitřními, ale také s okolními vazbami na společnost. Je specifická pro každou zem, dobu a přesto vykazuje společné znaky. Lze ji vymezit jako konkrétní jednání státu a dalších subjektů, které ovlivňují sociální sféru společnosti (Francová a Novotný, 2008).

1.6 Rodinná politika

Rodinná politika se významně podílí na kultivaci a uplatnění lidského potenciálu, zvláště významně pak dětí a žen (Francová a Novotný, 2008, s. 37).

Začala se nejvíce rozvíjet po druhé světové válce a nyní je součástí vládní politiky většiny evropských zemí. Jejím hlavním úkolem je zlepšovat životní podmínky rodin i jejich fungování. Mezi hlavní sféry, na které je rodinná politika orientována patří podpora chudých rodin, populační politika a také dává prostor ke svobodné volbě v rámci sociálního blahobytu občanů (Kolibová, 2008).

Tomeš (2011) uvádí, že veřejná rodinná politika se vždy zabývá úpravou vztahů mezi rodiči navzájem a dále mezi rodiči a dětmi. Zaměřuje se na veřejnou intervenci do vztahů rodičů, nezletilých dětí, sourozenců a také nesezdaných, či sezdaných partnerů. Dále usiluje o vytváření příznivého rodinného prostředí, které umožňuje zdravý vývoj dítěte a také poskytuje ochranu jeho nejlepších zájmů. Kučera (2009) považuje rodinnou politiku za úsilí vytvářet společenskými opatřeními příznivé podmínky pro vznik a trvání manželství, reprodukci dětí, tvorbu sociálního kapitálu, výchovu a vzdělání dětí. Rozhodující v rodinné politice je preference uspokojování potřeb v zájmu dětí, a to i před zájmy rodičů.

Na rodinnou politiku působí mnoho změn. Mezi nejvýznamnější, které ji ovlivňují, patří snižování počtu obyvatel a jeho stárnutí, dále rozmanitost a nestabilita rodinných vztahů, nové vztahy mezi muži a ženami, dopad těchto vztahů na rodinný život a také růst individualismu, který může mít negativní dopad na solidaritu mezi generacemi (Kolibová, 2008).

V rodinné politice je za rodinu pokládán soubor společně bydlících a hospodařících manželů, partnerů s dítětem, nebo dětmi. Jelikož mohou společně žít další osoby, používá se také pojem rodinná domácnost, která může být úplná nebo neúplná (Krebs, 2010).

1.6.1 Pojetí a koncepce rodinné politiky

Rodinná politika může mít povahu veřejnoprávní nebo soukromoprávní. Za veřejnoprávní lze považovat povahu vládní, samosprávních celků a korporací. Soukromoprávní je například rodinná politika církví nebo občanských institucí (neziskových organizací, fondů a nadací). Vzájemně se mohou nejen doplňovat, ale také negovat. V současné době je v harmonii rodinná politika nestátních organizací s politikou MPSV (Ministerstvo práce a sociálních věcí), které podporují rodiny různými službami. Vzájemně si odporuje politika katolické církve - je proti přerušení těhotenství, a politika státu - která přerušení těhotenství povoluje (Tomeš, 2011).

Veřejnou sociální politiku lze vnímat jako ekonomickou, právní a sociální pomoc a podporu, kterou stát jako veřejnoprávní instituce poskytuje rodině.

Rada Evropy vychází ze dvou zásad, které se týkají rodinné politiky:

- Rodina je základní jednotka společnosti a má právo na vhodnou sociální, právní a hospodářskou ochranu k zajištění svého plného rozvoje
- Matky a děti mají právo na přiměřenou sociální a hospodářskou ochranu a to bez ohledu na jejich rodinný stav a rodinné vztahy (Tomeš, 2011, s. 196).

Rodinná politika zasahuje do různých veřejných oblastí života společnosti, ale zároveň musí respektovat autonomii a schopnost rodin samostatně se rozhodovat.

1.6.2 Cíle rodinné politiky

Rodinná politika může sledovat více cílů, které se mohou vztahovat na rodiny jako celek a také na jednotlivé skupiny rodin, které mají určité potřeby. Jejím hlavním cílem je zmírňování narůstajících nákladů při výchově mladé generace. K dosažení těchto cílů se používají nástroje rodinné politiky, především přímé peněžní transakce, nepřímé poskytování veřejných statků, finanční pomoc ve formě výhod a slev. Další cíle mohou sledovat sloučitelnost zaměstnání a rodinné funkce, zlepšování podmínek pro optimální rozvoj dětí, posílení společenské vážnosti rodin a manželství (Krebs, 2010).

Tomeš (2011) uvádí, že hlavním cílem rodinné politiky je vždy zdravý vývoj dítěte a smyslem ochrany a podpory je nejlepší zájem dítěte. Jelikož dítě nemá způsobilost k právním úkonům a nemůže se bránit je nutná jeho zvýšená ochrana.

Kučera (2009) se domnívá, že v koncepci rodinné politiky jsou důležité tyto okruhy života rodin s dětmi:

- bydlení mladých rodin
- porodné
- péče o děti v předškolním věku
- přídavky na děti
- opatření materiální a psychologické povahy
- perspektivní koncepce důchodového zabezpečení

Cílem rodinné politiky je dle Kolibové (2008) vytvořit příznivější společenské klima a podmínky pro rodinu, které umožňují realizovat vlastní strategie v naplňování partnerských plánů. Zároveň je důležité respektovat diferencované zájmy a potřeby členů rodiny.

Tomeš (2011) uvádí následující fáze životního cyklu, na které se soustřeďuje rodinná politika:

- těhotenství a mateřství,
- rodičovství,
- výchovu a výživu dětí v rodině,
- ochranu dětí a žen v rodině,
- sanace dysfunkčních rodin.

Cílovou skupinou u rodinné politiky jsou rodiče a děti. Právo na rodinu patří mezi občanské i sociální právo, je nezadatelné, nepromlčitelné a neodnímatelné. Výjimka může nastat, pokud by se jeho výkon dostal do střetu s nezadatelným právem jiného subjektu, například práva dítěte na zdravý vývoj. Toto právo upravuje občanské, resp. rodinné právo (Tomeš, 2011).

Další cílovou skupinou veřejné rodinné politiky jsou ženy v době těhotenství a raném mateřství. Období těhotenství, porod i šestinedělí jsou přirozené fyziologické procesy v životě ženy. V této době mají právo na ochranu a podporu nejen svého zdraví,

ale i zdraví dítěte. V rámci této podpory hovoříme o ochraně a podpoře zaměřené na ženy (Tomeš, 2011).

V české rodinné politice mají zařízení, která pečují o nejmenší děti, stále své místo. Je vhodné je využívat, pokud budeme klást důraz na kvalitu zařízení. V této oblasti péče se vláda snažila podpořit sousedskou výpomoc nebo dětské skupiny. Právě to ale může být na úkor kvality poskytované péče (Machovcová, 2013).

1.6.3 Systém opatření na podporu rodin

Starost o rodinu dnes převzal stát. Ve stále více případech rodinu nahrazují ústavy sociální péče. Finanční problémy rodin jsou řešeny formou úvěrů, půjček nebo hypoték. Na jedné straně je partnerský vztah, který chce být nezávislý na komkoliv a čemkoliv, necítí odpovědnost vůči bývalé rodině ani vůči státu. Na druhé straně je stát, který musí často řešit partnerské nezdary, jejich důsledky na partnerech i na jejich dětech (Piler a Dolista, 2008).

Podporou státu rozumíme jeho povinnost poskytovat rodinám dle potřeby rodinné dávky, zejména pak novomanželům v souvislosti se založením rodiny. Státní podpora je poskytována nejen sociálními dávkami, ale také formou dočasných úlev a dalšími vhodnými prostředky jako například relevantními sužbami. Za sociální událost nelze považovat těhotenství samo o sobě, porod, mateřství a výchovu dítěte, ale až následné potřeby s nimi spojené. Mezi tyto potřeby patří výdaje na zdravotní péči, ztrátu výdělku vyvolanou potřebným pracovním volnem, zvýšené náklady rodiny spojené s výchovou dítěte, sociální důsledky násilí v rodině, nebo zanedbávání dětí v dysfunkční rodině (Tomeš, 2011).

Stát má v rámci rodinné politiky především zajistit nejširší možnou ochranu a pomoc rodině, nejen při jejím založení, ale také po dobu, kdy odpovídá za péči a výchovu nezaopatřených dětí. Zvláštní ochrana náleží dále matkám v období před a po narození dítěte. Další opatření se zaměřuje na ochranu a pomoc dětem a mládeži proti

vykořisťování, předčasnému zaměstnávání, ohrožení jejich zdraví a mravnosti (Tomeš, 2010).

Možný (2008) uvádí, že rodina jakožto sociální instituce má obsahovat i prvky trvalosti a stability. Je to důležité i v relativním blahobytu a zachytných sítí sociálního státu, protože tyto zdroje špatně pokrývají tvorbu sociální způsobilosti.

Ve veřejné rodinné politice rozlišujeme obligatorní aktivity, které stát musí nabídnout občanům a fakultativní aktivity, které stát může nabídnout. Obligatorní aktivity jsou státem ratifikovány na základě mezinárodních úmluv, nebo jsou dány Listinou základních práv a svobod.

V současné době se rodinná politika soustřeďuje na:

- podporu a pomoc při založení rodiny a po dobu, kdy je zodpovědná za výchovu a péči nezletilých dětí,
- ochranu ženy jako rodičky a matky v zaměstnání,
- veřejnoprávní intervencí ve prospěch dítěte v případě, že rodina přestane plnit své funkce vůči němu (Tomeš, 2011).

Opatření na podporu rodin se v právním rámci ČR zabývá občanský zákoník a v něm obsažené rodinné právo. Další opatření - ochrana v době těhotenství a mateřství - je zajištěna zákonem o nemocenském pojištění. V oblasti státní sociální podpory je finanční podpora zajištěna zákonem o státní sociální podpoře. Rodinám jsou nabízeny sociální služby podle zákona o zdraví lidu, podle školského zákona a také podle zákona o sociálních službách (Tomeš, 2011).

Ochrana dětí úzce souvisí nejen s rodinnou politikou, ale také se sociální zabezpečením i se sociální péčí. Vztahuje se ke školství, pracovnímu právu, k zdravotní prevenci a terapii. Pokud stát připravuje jakékoliv reformní kroky, měly by být uvážlivé, promyšlené a sladěné s těmito soustavami (Tomeš, 2011).

1.7 Systémy rodinné politiky

Podpora rodiny je nejen u nás, ale ve všech vyspělých zemích uznávanou součástí redistribučních mechanismů. Cíle jsou pak specifické pro každou zemi a to dle toho, jaký princip v sociální politice převládá (Kolibová, 2008). Pro charakter, rozsah a efekty sociální politiky je rozhodující, jaká role je přisuzována jednotlivým subjektům a jakou úlohu má v sociální politice stát a ostatní subjekty. Dle míry státní účasti lze rozlišit různé typy sociální politiky. Každý typ se pak opírá o svůj myšlenkový koncept (Krebs, 2010). Všeobecně lze říci, že je rodinná politika chápána a uplatňována jako soubor praktických opatření, které jsou zaměřeny na podporu rodin a rodinnou jednotku v rámci sociální politiky (Coleman, 2006).

1.7.1 Reziduální sociální stát

Tento typ přístupu přichází do sociální politiky s rozkladem feudalismu a s rozvojem tržního hospodářství. Prosazuje omezený rozsah sociálního zabezpečení. Důraz je kladen na cílené dávky pro chudé (Kolibová, 2008). Tato koncepce předpokládá, že rodiče nebudou ovlivňovat dítě ve volbě hodnot a představ spokojeného života. Pokud mají rodiče o něco usilovat, pak je to jeho ochrana před vlivy, které by dítěti omezovaly volný výběr (Možný, 2008).

Reziduální koncepce vychází z předpokladu, že všichni jedinci jsou schopni participace na trhu. Ve společnosti však nežijí jen schopní a zdraví jedinci, ale také nemocní, staří a jinak handicapovaní, kteří tuto podmínku nemohou splňovat. Dle liberálního přístupu se o ně má postarat rodina, a tím kompenzovat jejich absenci na trhu práce. I zde lze najít mnoho výjimek, například pokud se sama rodina pohybuje v pásmu životního minima. V tomto případě vidí stát východisko ve formě pomoci chudým ze strany obce, církve a dalších nestátních organizací. Pokud liberálové připouštějí nějakou pomoc, tak pouze v minimálním rozsahu a v poslední instanci (Francová a Novotný, 2008).

Liberalismus představuje koncept, který staví na svobodě a individuální odpovědnosti občana za jeho vlastní rozhodnutí ohledně uspokojování sociálních potřeb. Blahobyt každého závisí především na něm samotném, na jeho schopnostech, výkonu, na osobním nasazení a ochotě nést rizika. Zdůrazňuje spíše regulační schopnost tržního mechanismu a jeho fungování. V tomto systému je rodinná politika významně doplněna aktivitami nestátních subjektů (Krebs, 2010).

Tato koncepce nepodporuje solidaritu státu a redistribuční procesy, protože vedou k útlumu ekonomických aktivit a podnětů. Tento koncept může být spojován s hrozbou omezování osobní svobody a ostatních hodnot civilizace (Kolibová, 2007). Společnost musí sama bránit svoji integritu jinými prostředky, než intervencí do rodičovské autonomie. Tradiční koncepce posiluje mezigenerační přenos a rodinnou i kulturní soudržnost (Možný, 2008). U liberálního principu jde o redistribuci mezi bohatými a chudými a je typický pro USA (Tomeš, 2011).

1.7.2 Pracovně výkonový sociální stát

Koncepce pracovně výkonového státu je postavena na povinném sociálně-pojišťovacím systému, který má tendenci rozlišovat mezi osobami s aktivní účastí na trhu práce a ostatními. Peněžité dávky jsou poskytovány v závislosti na výkonu zaměstnání a rodinná politika se zaměřuje na kompenzaci zvýšených životních nákladů rodin s dětmi (z povinného pojišťovacího systému (Kolibová, 2008).

Do sociální politiky přišel s industrializací. Veřejná moc zde zasahuje do poměru mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem v zájmu ekonomického rozvoje. Své úkoly stát přenáší na zaměstnavatele. V rámci tohoto systému byly vytvořeny zaměstnanecké příspěvky na sociální pojištění a připojišťovací (doplňkové) soustavy. Na základě systému došlo ke vzniku sociálně-pojišťovacích institucí, které se po druhé světové válce staly součástí teorie sociálního státu. Tento sociální stát je postaven na redistribuci ve prospěch zaměstnanců s dětmi (Tomeš, 2011).

Tato koncepce vychází z předpokladu, že sociální potřeby by měly být uspokojeny na základě pracovního výkonu a zásluh. Státní podpora je poskytována na základě testovaných příjmů rodin a na minimální společensky uznané úrovni potřeb rodiny. V tomto státě je vytvořen velký prostor pro působení nestátních subjektů. Je založen především na aplikaci obligatorního sociálního pojištění. Je zde i nižší míra redistribuce, jelikož významným financováním dávek jsou prostředky pojistných fondů. Tomuto typu se nejvíce přibližují státy Německo, Rakousko, Belgie nebo Francie (Krebs, 2010).

1.7.3 Institucionální sociální stát

V tomto systémovém pojetí jsou sociální politika a instituce vnímány jako nezbytné součásti státního uspořádání. Oproti jiným systémům nenastupují až po selhání ostatních nástrojů, ale působí preventivně, aby ostatní instituce, například rodina, nesehaly. Dávky jsou součástí finančního rozdělování ve společnosti a občané k nim mají nezadatelná občanská práva (Tomeš, 2010).

Prosazuje stejnou podporu všem občanům i rodinám dané země a zaměřuje se na vizi, že investice do dětství je nejlepší zárukou boje proti chudobě, sociální dezintegraci, nevědomosti a bojuje proti sociálnímu vyloučení (Kolibová, 2008).

Tento systém často zahrnuje státní podporu většiny, nebo všech rodin, nezávisle na tom, zda jsou sociálně potřebné. Je založen na širokém rozsahu redistribuční funkce s dominantní úlohou státu a velkým omezením nebo potlačením podpory rodin ze strany nestátních subjektů (Krebs, 2010). Dominantní roli v tomto modelu má stát, který se orientuje na univerzální poskytování dávek ve prospěch celé populace bez ohledu na to, jaké jsou jejich individuální možnosti. Je náročný na ekonomické zdroje a vyznačuje se vysokou mírou redistribuce (Kolibová, 2007).

Usiluje o zajištění důstojných podmínek všem občanům demokratickou cestou na základně daných pravidel. Upřednostňuje značnou míru solidární odpovědnosti za jedince, za předpokladu silného veřejného sektoru, rozsáhlého přerozdělování a

solidarismu. Dále zdůrazňuje rovnost jak v občanských, tak i v sociálních právech (Krebs, 2010).

Jeho základní přístup spočívá v tom, že sociální potřeby lidí jsou vnímány jako sociální práva (Moors et Bernhaddt, 2009). Stát zastřešuje značnou část sociální politiky a omezuje nebo ruší aktivity nestátních subjektů. Tento typ sociální politiky používají země jako je Švédsko, Holandsko a Dánsko. Uvedená koncepce byla blízká bývalým socialistickým zemím východní Evropy včetně naší ČSSR (Krebs, 2010).

1.8 Nástroje rodinné politiky

Nástroje rodinné politiky představují určitý systém, který se v čase vyvíjí, mění a zkvalitňuje. Tyto nástroje přímo souvisí se záměry sociální politiky. Důraz je zde kladen na řešení konkrétních sociálních situací u jedinců i sociálních skupin. Důležité je, aby nedocházelo k jejich zneužití těmi, kterým nejsou určeny (Tomeš, 2011).

Nástroji rozumíme soubory opatření, jimiž subjekt sociální politiky realizuje věcný obsah své sociální politiky. Tímto obsahem rozumíme opatření regulativní a ochranné (policie), zabezpečovací (dávky) a služby (i rehabilitační), (Tomeš, 2010, s. 331).

K hlavním nástrojům zpočátku patřily služby poskytované formou ústavní péče, které byly zaměřeny na péči o osiřelé a opuštěné děti. Následovaly sociální dávky ze sociálního pojištění a nepříspěvkových soustav. Tyto nástroje byly mnohokrát reformovány, ale jejich základy se nezměnily. Po druhé světové válce přibýly k peněžitým dávkám nové typy ambulantních služeb pro rodiny, například jesle a mateřské školy (Tomeš, 2010).

Mezi základní nástroje rodinné politiky patří právní normy, zejména zákon o rodině, dále nařízení vlády ČR, vyhlášky ministerstev a ostatních úředních orgánů státní správy, vyhlášky orgánů samosprávy a také kolektivní smlouvy. Ekonomické nástroje jsou opatření směřující k ovlivňování a přerozdělování disponibilních zdrojů, které mohou být finanční, lidské, nebo věcné. K ekonomickým nástrojům se řadí například

fiskální nástroje, a to ve formě transferů nebo ve formě úlev. Dalšími nástroji jsou sociální dokumenty, koncepce, plány, programy a projekty organizací a institucí, jimiž se stanovují cíle a jejich dosahování (Krebs, 2010).

1.8.1 Přímá podpora rodin

Na počátku devadesátých let 20. století byla zahájena transformace rodinné politiky. Systém podpory rodin se začal skládat ze dvou souborů dávek, které se vztahují k podpoře a pomoci rodinám s dětmi. Jsou tvořeny prvky přímé i nepřímé finanční pomoci, poskytování služeb a naturální pomoci.

Systém přímé finanční podpory se skládá z:

- skupiny dávek posilující příjmy rodiny s nezaopatřenými dětmi, například přídatky na děti,
- specifické dávky poskytované za daných podmínek - do této skupiny patří podpora při narození dítěte, mateřský a později rodičovský příspěvek, dávky péčovské péče a pohřebné
- dávek poskytovaných rodině v případě, že svými příjmy klesla pod určitou hranici - příspěvek na výživu dítěte
- účelové dávky ve formě stipendia a státní příspěvek k půjčkám (Krebs, 2010).

Přímá podpora rodin prostřednictvím systému dávek státní sociální pomoci na rozdíl od plošných a unifikovaných dávek lépe zohledňuje příjmovou a sociální situaci rodin. Čím více je v rodině nepříznivých sociálních situací, tím jim jsou poskytovány vyšší dávky (Krebs, 2010).

1.8.2 Nepřímá podpora rodin

Soustava nepřímé finanční pomoci rodinám s dětmi byla od devadesátých let tvořena různými dotacemi ze státního rozpočtu, které nebyly rodinám poskytovány přímo, ale zprostředkovaně a to prostřednictvím veřejného sektoru. Tyto dotace byly poskytovány

na pobyt a stravování dětí v jeslích, mateřských školách, domovech mládeže, na stravování ve školách, v menzách, dále na ubytování ve vysokoškolských kolejích, bezplatné poskytování školních pomůcek a učebnic, k dopravě žáků a studentů (Krebs, 2010).

Státní podpora rodin se uskutečňuje také systémem odpočitatelných položek u daně z příjmu fyzických osob. Poplatníkovi umožňují snížit daňový základ a tím i velikost finančních prostředků odvedených státu. Tento odpočet mohou však využívat pouze plátcí daně. Prvním možným odpočtem je odpočet na vyživované dítě. Tento odpočet může uplatnit pouze jeden z rodičů dítěte a to za každé vyživované dítě v rodině. Druhým odpočtem podporující příjem rodiny je nezdanitelná částka na manželku (manžela) žijící s poplatníkem v domácnosti. Podmínkou je, že tato osoba nemá žádné vlastní příjmy přesahující za daňové období určený limit (Krebs, 2010).

1.9 Vývoj rodinné politiky v České republice

Již římský stát zasahoval do rodinných záležitostí. Poskytoval městům chléb, hry, měnil zákony o manželství a pronikal tak do rodiny. Později církve proti těmto zásahům protestovala, neboť rodinný život považovala za svoji sféru působnosti.

Ve středověku podobnou pomoc rodině, která se dnes uskutečňuje prostřednictvím rodinné politiky, poskytovaly převážně církevní nadace. Postupně byly tyto charity znárodněny a nahradily je soukromé dobročinné organizace. Tato změna znamenala počátek veřejné intervence ve prospěch jednotlivců i rodin, které se nacházeli v nouzi (Goody, 2006).

Základy sociální reformy se v naší zemi začaly objevovat koncem 19. století. Česká sociologie začala stavět více na pozitivismu, nežli na naturalismu, přičemž sociologie rodiny byla inspirována především konzervativním myšlením, ne liberálním, jak tomu bylo v některých evropských zemích (Možný, 2008). Od poloviny 19. století se začalo ve větší míře diskutovat o postavení žen v rodině i ve společnosti. V této době začala vznikat hnutí za jejich zrovnoprávnění s muži (Tomeš, 2011).

Rodinná politika jako taková se u nás začala formovat od počátku padesátých let dvacátého století a byla spojována se sociálními cíli tehdejšího politického systému a prezentována na postavení ženy a jejím sociálním a ekonomickém zrovnoprávnění (Krebs, 2010).

1.9.1 Počátek 20. století, do konce 2. sv. války

Rodina se stala předmětem společenského zájmu až ve 20. století v důsledku urbanizace a industrializace, když rodiny ztratily zemědělské zázemí. Velké rodiny, které se díky zemědělství dovedly o všechny své členy postarat, se v městských podmínkách rozpadaly a vznikala nový typ rodin - rodiny nukleární (rodiče a děti), které byly závislé na městských ekonomických činnostech. Stát řešil vzniklé problémy intervencí ve prospěch zejména nízkopříjmových rodin (Tomeš, 2011).

Po první světové válce byla sociální péče zajišťována kombinací veřejnoprávních institucí, soukromoprávních institucí a církve. Byly zakládány dobrovolnické organizace a spolky. Prioritou se stala péče o zdraví. Pro děti byly postaveny Masarykovy domovy - dětská zotavovna, chorobinec a ozdravovna. Hlavní město nechalo postavit pražský Ústřední zaopatřovací ústav, který sloužil nejen dětem, ale také starým lidem (Tomeš, 2010).

Z konzervativního přístupu se v třicátých letech dvacátého století vyvíjela česká sociologie rodiny, které se zaměřila na aktivní zájem o následky hospodářské krize v rodině. Zájem o otázky sociologie rodiny je spojen s T. G. Masarykem, který se zajímal o problematiku ženské emancipace. Masarykův přístup k problému vycházel z liberálních tradic. Po celý svůj život psal a přednášel ve prospěch nároku žen na vzdělání a jejich rovnoprávného postavení ve společnosti. Velký význam v oblasti sociologie rodiny přinesla závěrečná zpráva výzkumu *Sociálně potřebné rodiny v hl. m. Praze* z roku 1936. Výzkum shromáždil materiál o pražských rodinách, kterým se dostalo hospodářské, nebo sociální pomoci ze strany pražského magistrátu. Výzkum byl

zaměřen hlavně na bydlení, hospodaření a životní způsob. Celkový počet dotázaných rodin byl 13 000 (Možný, 2008).

První soubor veřejných opatření v rámci rodinné politiky byl věnován těhotenství a mateřské péči. Nejprve byla poskytována zdravotní prevence a péče a byly vypláceny dávky nemocenského pojištění. Těhotenství a mateřství bylo zprvu považováno za sociální událost postavenou na stejnou úroveň jako nemoc. Během 20. století se v sociálním zabezpečení začalo rozlišovat mezi nemocí a mateřstvím (Tomeš, 2011).

1.9.2 Poválečné období

Koncepce sociálního státu po druhé světové válce měla vycházet z předpokladu, že sociální reforma má reagovat na nevědomost, nečinnost, nemoc, zanedbanost a potřebu lidí (Tomeš, 2010).

Tato poválečná etapa přinesla vlnu porodů. Rodily se děti, jejichž narození bylo odkládáno v důsledku války. Toto období dostalo z demografického hlediska jméno „poválečný baby boom“. Po válce se začaly výrazně zlepšovat hospodářské poměry. Došlo k prolomení některých hmotných bariér - zvýšila se možnost koupit si auto, začala růst příměstská sídliště a stále více rodin se stěhovalo do vlastních domků. Docházelo nejen k založení nových rodin, ale i ke vzniku samostatných domácností. Ubýval počet dvougeneračních rodin a začala se prosazovat samostatně žijící rodina, jako standardní způsob rodinného soužití (Možný, 2008).

Ještě před koncem druhé světové války bylo v Košickém programu rezervováno místo pro vytvoření národního systému sociálního pojištění. V roce 1945 byl na základě podpory rodinných příjmů odhlasován zákon o rodinných přídavcích. Po roce 1948 byly myšlenky demokratického národního pojištění potlačeny a komunisté prosadili sovětský model sociálního zabezpečení (Tomeš, 2010). K první velké reformě systému došlo v roce 1951, kdy byla zřízena státní správa důchodového zabezpečení a zavedeno státní zdravotnictví. Rodinné přídavky se administrativně staly jednou z dávek nemocenského pojištění. Od roku 1952 byly vypláceny podnikem a měly progresivní charakter

v závislosti na počtu dětí a regresivní v poměru k výši příjmů. Pro pracující to znamenalo, že pokud jejich mzda přesáhla určitou výši, nedostali přídavek na první dvě děti. Systém byl však z druhé strany koordinován daňovými úlevami na nezaopatřené děti. Tento systém podpory platil až do roku 1968, kdy vstoupil v platnost nový zákon, který zrušil vázanost rodinných přídavků na výši příjmů a na daňové úlevy. Stát však začal využívat rodinné přídavky pro zaměstnavatelské účely. Zavedl opatření, podle kterého jeden den neomluvené absence v zaměstnání mohl mít za následky ztrátu rodinných přídavků pro příslušný měsíc (Rys, 2003).

Dalším důležitým krokem, který rodinná politika přinesla, byla institucionální péče o děti od nejnižšího věku, rozpad vícegeneračního soužití rodin a rozvoj přímé a nepřímé podpory rodin ze strany státu. Tím, že vznikaly předškolní zařízení již pro malé děti, docházelo k přesouvání výchovné a sociální funkce na tyto instituce. Nebylo však možné plně nahradit funkci rodiny (Krebs, 2010). Po roce 1950 výrazně narůstala ekonomická aktivita žen. Společnost zastávala názor, že by měla sama zabezpečit kvalifikovanou, nejlépe celotýdenní péči o děti v kolektivních zařízeních a to již od předškolního věku. Tím by se mohla výchova realizovat v potřebném ideologickém duchu bez vlivu rodiny. To by směřovalo k zániku klasické rodiny. Naštěstí zůstalo jen při pokusech. K neuskutečnění záměru přispěli i významné studie o možné deprivaci dětí (Kraus, 2013).

Ženám byla v padesátých letech 20. století v rámci emancipace a dosažení rovnosti poskytnuta rovná účast v zaměstnání a vytvořen program na výstavbu sítě jeslí a školek, který měl za cíl osvobodit ženy od handicapu mateřství. Do jeslí byly přijímány děti již od tří měsíců a tato zařízení nabízela dokonce i celotýdenní péči. V této době se stát zaměřil více na pediatrii, než na sociologii. Průmyslově vyráběné sušené mléko bylo na lékařský předpis a bylo shledáno zdravější, než mateřské mléko. Byl prosazován názor, že dětský kolektiv v jeslích vedený školenou pečovatelkou stimuluje rozvoj dítěte více, než diletantská péče v rodině. Vládní politika se po několika letech začala obracet. Ukázalo se, že matky malých dětí často chyběly v zaměstnání pro časté onemocnění jejich dětí a náklady na jedno místo ve školce se ukázaly být vyšší, než činila nadhodnota ze zaměstnání matky. Stát v šedesátých letech

reagoval na tento stav prodloužením mateřské dovolené. Pediatri, psychologové i pedagogové začali náhle zjišťovat, že malé dítě potřebuje celodenní péči matky (Možný, 2008).

V 60. letech pokračovala podpora výstavby předškolních zařízení. Jako další součást populačních opatření se prodlužovala mateřská dovolená, jak již bylo řečeno. Nejprve na jeden rok, po roce 1970 na dva roky a v osmdesátých letech na tři roky. Zvýšila se také peněžitá podpora v mateřství (Hašková, 2007). Během šedesátých let začaly náklady na sociální zabezpečení stoupat rychleji, než národní příjem. Na tento stav vláda reagovala sociální reformou v roce 1964. Jejím cílem bylo snížit náklady tak, aby nedošlo k negativnímu dopadu těchto změn na obyvatelstvo. Tyto reformy nejvíce zasáhly důchodovou sféru. Po invazi vojsk varšavského paktu do naší země v roce 1968 nastalo období normalizačního procesu. Vláda měla jiné priority, nežli oblast sociálního zabezpečení a tak došlo k výraznějším změnám v této oblasti až v roce 1975 (Rys, 2003).

1.9.3 70. léta

Na začátku 70. let problematika nízké plodnosti vyústila k zavedení mnoha populačních opatření. Některá z nich byla v průběhu dalších let zredukována. Rodiny byly podporovány formou přímých i nepřímých prostředků rodinné politiky. Mezi ně například patřily novomanželské půjčky (v závislosti na počtu dětí), daňové úlevy na děti, zdarma poskytované učebnice a některé učební potřeby, úlevy na dopravu a bydlení (Hašková, 2007).

Mateřský a později rodičovský příspěvek se stal jednou z nejdůležitějších dávek v rámci rodinné politiky. Do systému pomoci rodinám s dětmi byl zaveden 1. 7. 1970. Zabezpečoval matku a později i otce v době péče o děti. Cílem tohoto příspěvku byla podpora rození dětí a zlepšení sociální situace rodin v období, kdy matka v důsledku péče o malé dítě nemohla pracovat. Dalo by se říci, že zavedením této dávky stát rezignoval na zásadu institucionální péče o děti od nejútlejšího věku, která byla

prosazována od padesátých let. Mateřský příspěvek byl nejprve poskytován ekonomicky aktivním ženám, které zároveň pečovaly o další dítě. Koncem roku 1971 byl poskytován všem ženám, bez ohledu na jejich ekonomickou aktivitu a výše příspěvku se postupně zvyšovala (Krebs, 2010).

V polovině sedmdesátých let se prostřednictvím masivních přídavků na děti podařilo vládě zvednout počet živě narozených dětí o 30%. Tomuto období se říká socialistický „baby-boom“. Tento náhlý vzrůst porodnosti vyvolal v pozdější době celou řadu neočekávaných problémů na úrovni sociálního vybavení země (Rys, 2003). Kučera (2008) uvádí výraz, který se pro toto období používá, a to „Husákovy děti“. Zvýšená porodnost v tomto období byla hlavně důsledkem odkládání mateřství z konce šedesátých let. Nastala v důsledku uklidnění situace a snaze mladých lidí zapomenout na traumata předchozích let.

Vzestup sňatečnosti v tomto období odpovídal příznivému populačnímu klimatu. Tento stav vyvolaly změny věkové struktury (osoby narozené po druhé světové válce) a také zavedené prenatální opatření podporující sňatky mladých lidí do věku 30 let. Dále byla zvýhodněna bytová politika ve formě velkoplošné výstavby panelových bytových domů. Pro toto období byly charakteristické sňatky mladých lidí. U mužů se věkový vstup do manželství pohyboval kolem 25 let a u žen kolem 20 až 22 let. Nebylo výjimkou, že manželství uzavíraly dívky bezprostředně po vyučení, nebo po ukončení středoškolských studií. Plná zaměstnanost zaručovala pravidelný příjem, systém sociální péče a přidělování bytů poskytoval po krátké době vlastní bydlení. Další faktor, který působil na zvýšení počtu narozených dětí, byla nízká úroveň antikoncepce (Fialová, 2006).

Ochrana mateřství byla poskytnuta všem ženám bez ohledu na zaměstnání. Byly do ní zahrnuty preventivní prohlídky, zdravotní péče, mateřská dovolená 14 týdnů - z toho alespoň šest týdnů po porodu. Sociální dávky se poskytovaly na základě výše předchozích příjmů a vyplácely se ze sociálního pojištění. Žena měla nárok na nemocenskou péči v případě onemocnění spojeného s těhotenstvím a porodem. Zaměstnavatel nesměl rozvázat s touto ženou pracovní poměr a byly zakázány veškeré formy diskriminace z důvodu těhotenství a mateřství (Tomeš, 2011).

V roce 1981 byly upravena pravidla pro zaměstnávání osob s rodinnými závazky. Tato pravidla určovala, že tyto osoby nesmí být diskriminovány při hledání zaměstnání, musí mít právo svobodného výběru zaměstnání, odpovědnost státu se musí zohlednit v sociálním zabezpečení a komunitním plánování. Musí jim být nabídnuty komunální služby ve formě péče o dítě, nesmí to být důvod pro rozvázání pracovního poměru. Od 1. 1. 1985 byl mateřský příspěvek poskytován již při péči o první dítě v rodině. Byla prodloužena doba poskytování dávky při péči o další dítě do tří let jeho věku. Tyto úpravy měly za cíl podpořit narození více než jednoho dítěte v rodině a tím zastavit pokles porodnosti (Krebs, 2010).

Tehdejší opatření rodinné politiky lze shrnout do dvou oblastí:

- a) prodlužování délky doby, po níž mohly matky pečující o předškolní děti zůstat v domácnosti,
- b) rozšiřování sítě celodenních zařízení pro děti předškolního věku (Hašková, 2007).

1.9.4 Vývoj po roce 1989

Od počátku devadesátých let dochází v České republice k výrazné změně rodinného a demografického chování populace, kterou ovlivňují zejména mladí lidé. Poklesla sňatečnost, zvyšuje se věk při uzavírání prvního manželství. Narození prvního dítěte odkládají ženy na vyšší věk. Až jedna třetina dětí se rodí mimo manželství a téměř každé druhé manželství se rozvádí (Krebs, 2010).

Po roce 1989 docházelo k transformaci celé společnosti. Prohlubovala se rozlišnost společnosti, rostly majetkové a příjmové rozdíly a zároveň vznikaly nové společenské problémy (chudoba, nezaměstnanost, sociální vyloučení). Změny podmínek vyžadovaly podporu sociálního chování obyvatel a nutnost řešit nové sociální problémy (Krebs, 2010).

Příprava sociální reformy se rozběhla již v prosinci 1989. V červnu 1990 přijal parlament návrh na scénář nové sociální reformy, ve kterém byl i návrh na řešení

rodinné politiky. Cílem reformy bylo klást důraz na zajištění funkční nezávislosti rodiny v rámci celé společnosti, zvýraznit podporu základním funkcím rodiny a potřebám jejích členů ve všech životních fázích. V případě selhání nebo nedostatečnosti rodinných zdrojů by to měl být stát, kdo rodinám poskytne sociální pomoc ve formě dávek, služeb, nebo institučního zařízení. Rodinné přídavky se měly vyplácet bez ohledu na počet dětí v rodině a s přihlédnutím na jejich zvyšující se náklady na výživu a výchovu. Rodičovský příspěvek měl být postaven na stejnou úroveň, jako zaměstnání. Základní pomocí rodinám s nízkými příjmy se stala jednotná dávka sloužící k vyrovnání příjmů rodiny na úroveň životního minima stanoveného podle počtu a věku členů rodiny (Rys, 2003).

V této době se změnila koncepce mateřského příspěvku tak, že došlo k úplnému zrovnoprávnění matky a otce při výchově dítěte. Příspěvek byl poskytován i při narození prvního dítěte až do věku tří let. Zároveň se vyplácel v jednotné výši a pečující rodič mohl i vykonávat pracovní činnost v omezeném rozsahu. Tímto opatřením došlo k zlepšení finanční a sociální situace rodin, zdravotního stavu dětí a k omezení jejich počtu především v jeslích (Krebs, 2010).

Rys (2003) uvádí, že s příchodem demokracie nastalo zmatení a nastupující změny vedly spíše k přibrzdění procesu hospodářské transformace a snaze získat čas na sociální úpravy. Zatímco obyvatelstvo očekávalo od vlády reformu stávajícího systému sociálního zabezpečení, ekonomičtí poradci a mezinárodní finanční instituce naléhaly, aby naše vláda snížila sociální náklady, omezila dávky a zdržely se zasahování do ekonomických procesů svobodného trhu. Na tento jednostranný přístup dnes naráží hospodářský a sociální vývoj v demokratické společnosti. Je snadnější vypracovat ekonomický plán s cílovými ukazateli, než definovat účely a cíle sociální politiky. Nelze dlouhodobě obětovat zájmy sociální ochrany občanů s nízkými příjmy ve prospěch lepší hospodářské výkonnosti společnosti.

V pojetí rodinné politiky nastalo po roce 1989 přechodné pětileté období, kdy se průběžně uplatňovanými opatřeními v podpoře podařilo udržet sociální smír. Byly upraveny nebo zavedeny dávky na přechodnou dobu. V roce 1995 a 1996 byla Parlamentem schválena nová koncepce přímé podpory rodin. To znamenalo

přehodnocení dosavadního pojetí státních dávek, stanovení nových, které měly řešit nově vzniklé a uznané sociální situace. Část dávek byla přesunuta ze systému nemocenského pojištění a sociální pomoci do systému státní sociální pomoci. Zároveň byla stanovena minimální částka na životní náklady občana a celé rodiny. To umožnilo cílené a efektivní poskytování podpory těm, kteří ji potřebovali. Velmi důležité pro realizaci tohoto nového pojetí bylo i vymezení těchto pojmů: rodina, dítě, příjem a životní minimum rodiny (Krebs, 2010).

V rámci rodinné politiky byl důležitým opatřením zákon, který od října 1990 zavedl rodičovský příspěvek. Od roku 1970 se vyplácel matkám pečujícím doma o děti od narození druhého dítěte až do věku dvou let. Podle nového zákona se vyplácela dávka jednomu, či druhému z rodičů, který z důvodu péče o dítě opustil své zaměstnání již od prvního dítěte až do věku tří let. Rodičovský příspěvek byl vázán na vývoj průměrných mezd a do roku 1992 zdvojnásobil svoji výši. Toto opatření mělo za účel odčerpat z pracovního trhu velký počet potencionálně ohrožených žen (Rys, 2003).

1.9.5 Současné trendy rodinné sociální politiky

V posledních desetiletích se stále zvětšuje břemeno státu, který prostřednictvím sociální politiky přebírá odpovědnost za osamělé rodiče a poskytuje pomoc, kterou mnozí potřebují a nemohou si pomoci vlastními silami nebo nemohou spoléhat na podporu příbuzných (Goody, 2006).

K hlavním záležitostem veřejné rodinné politiky patří problémy spojené s výchovou dětí v rodině a ochranou ženy jako rodičky a matky. V poslední době se zvyšuje potřeba ochrany žen proti zneužívání, týrání a nedůstojnému zacházení. Bohužel se více setkáváme i s problémem týrání a zneužívání dětí (Tomeš, 2011).

V moderní době stát stále poskytuje pomoc, která je zaměřena nejen na jednotlivce, ale i na rodiny. Sociální dávky se stejně jako mzdy vyplácí zvláště mužům a ženám. Dle Goodyho (2006) jednatelce, i žena s dětmi může přežít nezávisle na jiné osobě. Osamělí rodiče se však často dostávají do nižší příjmové kategorie, nežli lidé

žijící s partnerem. Dříve opuštěným ženám pomáhali příbuzní. Dnešní rodiny žijí odděleně od příbuzných, dostávají méně pomoci a také menší pomoc očekávají ve stáří. To vše je umocněno také tím, že všichni upřednostňují svou nezávislost.

U nás byla mateřská dovolená změněna na rodičovskou v roce 2001. Bylo umožněno rozšíření péče o děti na oba rodiče. Otců, kteří jsou doma na rodičovské dovolené je poměrně málo a jejich počet přibývá jen nepatrně (Možný 2008).

Změna sociální politiky je spojena se zeslabením prvků redistribučního charakteru a vede ke snaze o úspornou a zároveň funkční sociální politiku. Na tuto situaci má vliv nepříznivý stav veřejných financí a také potřeba obnovení individuální odpovědnosti za vlastní životní standard. Důležité je podpořit motivaci k práci a tím vytvořit podmínky pro dlouhodobou prosperitu naší společnosti (Krebs, 2010).

Životní tempo, zvyšující se nároky, společensko-politická a ekonomická situace staví před rodinu nové požadavky, se kterými se dříve nesetkávala. Přibývá nefunkčních rodin a společnost má omezené možnosti, jak vynutit u rodičů, upřednostňující své zájmy před dětmi, řádné plnění rodičovských povinností. Společnost přebírá odpovědnost za členy rodiny. Projevuje se to v souvislosti s pečovatelskou a zaopatřovací funkcí v situacích, kdy je potřeba postarat se o nemocného, starého, či jakkoliv postiženého člena rodiny. U výchovné a relaxační funkce se zvyšují finanční nároky, například u zabezpečení volnočasových aktivit (Kraus, 2013).

2 Cíl práce a hypotézy

2.1 Cíl práce

Cílem mé diplomové práce bylo zmapovat, jaké formy partnerského soužití byly preferovány v různých vývojových obdobích sociální politiky v České republice. Jak reagoval stát na vzniklé sociální situace, jakými prostředky v rámci rodinné politiky působil na potřeby obyvatel. A také, jaký vliv měly jednotlivé opatření rodinné politiky na populaci v rámci sňatečnosti, porodnosti nebo rozvodovosti.

Teoretická část charakterizuje manželství a nesezdané soužití z historického pohledu. Zachycuje změny, které nastaly v partnerských vztazích. Dále se zaměřuje na rodinou politiku v rámci systému opatření na podporu rodin. Popisují zde jaký charakter, rozsah a efekty sociální politiky preferují jednotlivé systémy a také pohled do historie rodinné politiky u nás.

Praktická část diplomové práce je složena ze dvou částí. V první části jsem zpracovala analýzu sekundárních zdrojů informací z již vytvořených dokumentů a statistik. Druhá část se zabývá vlastním výzkumem, kterým jsem zjišťovala, zda je manželství důležitější pro ženy nebo pro muže a také jaké partnerské soužití upřednostňují. Rozdílnost názorů na manželství jsem porovnávala i mezi osobami se základním a vysokoškolským vzděláním a mezi dvěma věkově rozdílnými skupinami.

2.2 Hypotézy

V souvislosti s cílem práce jsem stanovila dvě hypotézy. Zaměřila jsem se na to, co jsem očekávala od výzkumu, na oblast zájmu a na vzorek obyvatel, se kterým budu během výzkumu pracovat.

Hypotéza 1: instituce manželství byla ve všech vývojových etapách sociální politiky důležitější pro ženy než pro muže.

Hypotéza 2: vysokoškolsky vzdělané osoby více preferují manželství než osoby se základním vzděláním.

Základní pojmy, se kterými v rámci hypotéz pracuji, jsou: *instituce manželství, vývojová etapa, sociální politika*. Zmíněné termíny dále popisují v souvislostech, které vedou k hlubšímu proniknutí do problematiky a zároveň k jejímu lepšímu pochopení.

Manželství tvoří legislativní základ rodiny. Jde o dobrovolné a v zásadě trvalé soužití dvou osob různého pohlaví. Vzniká zákonem stanoveným způsobem (sňatkem), lze ho tedy považovat za instituci. Základní zákonnou normou, která upravuje manželství v naší zemi, je rodinné právo, které je zakotvené v občanském zákoníku. Instituce jako takové byly vytvořeny k tomu, aby člověk nemusel stále vymýšlet pravidla a způsoby řešení životních situací a mezilidských vztahů (Plecitý, 2009).

Pro účely mé diplomové práce je vývojová etapa definována jakožto období, které začíná při prvních náznacích sociálně politických aktivit, realizovaných nestátními organizacemi a pokračuje přes první opatření ze strany státu až do dnešní doby. Jednotlivé mezníky jsem vytýčila v souladu s etapami, které měly podstatný vliv na změnu a utváření rodinné politiky. První fáze probíhala zhruba od středověku do konce 19. století. Druhá etapa představuje moderní sociální politiku, která se neustále zdokonaluje a mění.

Sociální politika je politikou, která se primárně orientuje k člověku, k rozvoji a kultivaci jeho životních podmínek a dispozic, k rozvoji jeho osobnosti a kvality života (Francová a Novotný, 2008, s. 13). Jedná se o aktivity směřující ke zdokonalování a zlepšení životních podmínek lidí, snahy směřující k vyrovnání ekonomických nerovností. Zahrnuje politiku sociálního zabezpečení, dále rodinnou a bytovou politiku, zdravotní, vzdělávací a politiku zaměstnanosti (Francová a Novotný, 2008).

3 Metodika výzkumu

3.1 Použitá technika sběru dat

Ve své práci jsem pro výzkum použila kvantitativní výzkum pomocí metody dotazování. Tato technika je určena ke sběru dat u výběrového souboru populace, který byl získán náhodným výběrem. Kvantitativní výzkum předpokládá, že sociální jevy, které jsou předmětem výzkumu, jsou měřitelné, dají se třídit a získávají se ve kvantifikovatelné podobě (Hubík, 2006).

Jelikož jde o pilotáž, ověřovala jsem srozumitelnost, jasnost, jednoznačnost a správnost otázek v dotazníku. Pro kvantitativní výzkum je významné zjistit předmět zájmu, a jakým způsobem jsou tyto zájmy měřitelné (Punch, 2008).

Dotazník, který je nejpoužívanější formou sběru dat, byl zcela anonymní a obsahoval devět otázek. Byl v něm vymezen prostor pro připomínky a náměty respondentů. Při stanovení otázek jsem se zaměřila na cíle, kterých jsem chtěla dosáhnout v rámci určených hypotéz (Kozlová a Kubelcová, 2009).

První tři otázky byly identifikační, týkaly se pohlaví, věkové skupiny a nejvyššího dosaženého vzdělání. Další již zjišťovaly názory na manželství a partnerské vztahy. Šest otázek bylo uzavřených, jedna polouzavřená a dvě škálové (Punch, 2008).

Způsob doručení a vyplnění dotazníků jsem prováděla osobní přítomností, poštou, nebo elektronickou poštou.

Na základě kvantitativní strategie bylo provedeno pilotní dotazníkové šetření mezi osobami dvou generací. Následně byla provedena analýza vyhodnocených dat a jejich statistické zpracování. Byly využity statistické metody pro třídění prvního a druhého stupně (Kozlová a Kubelcová, 2009).

Další informace byly zpracovány komparativní analýzou dostupných sekundárních zdrojů týkajících se vybraných vývojových etap sociální politiky v České republice. Analýza dokumentů je významná strategie založená na analýze již existujícího materiálu. To znamená, že se nevytváří nová zdrojová data pro další

analýzu, ale pracuje se s již vytvořenými materiály. Prostřednictvím této analýzy lze získat údaje již uvedené v dostupných materiálech (Miovský, 2006).

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Pro potřeby této diplomové práce probíhal vlastní výzkum od ledna do poloviny března 2014. Dále jsem z webových stránek (zejména Českého statistického úřadu) vybírala odpovídající témata a údaje sekundárních dat, které jsem zpracovala a použila k naplnění cíle této práce.

Základní výzkumný soubor tvořily dvě věkově rozdílné generace. První 25 až 35 let a druhá 50 až 65 let. Dále jsem porovnávala názory mužů a žen. Třetí srovnání jsem prováděla u dvou skupin s rozdílným vzděláním. Jelikož nejnižší vzdělání respondentů z dotazníkového šetření bylo vyučen / vyučena, zvolila jsem tuto skupinu. Druhou skupinu tvořili lidé s vysokoškolským vzděláním. Respondenti byli do vzorku začleněni na základě náhodného výběru v okresech České Budějovice, Prachatice a Plzeň. Dotazníky byly zcela anonymní a respondenty jsem seznámila s cílem výzkumu, jeho použitím a zveřejněním.

3.3 Realizace výzkumu

V rámci výzkumu bylo rozesláno 114 dotazníků. Celkem se jich vrátilo 106 (návratnost výběrového souboru dosáhla 93 %), z tohoto počtu jsem 4 dotazníky vyřadila pro neúplnost základních dat a tedy nevhodnost zařazení pro další zpracování. Počet dotazníků vhodných ke statistickému zpracování zůstal 102 (90 % z celkového počtu dotazníků).

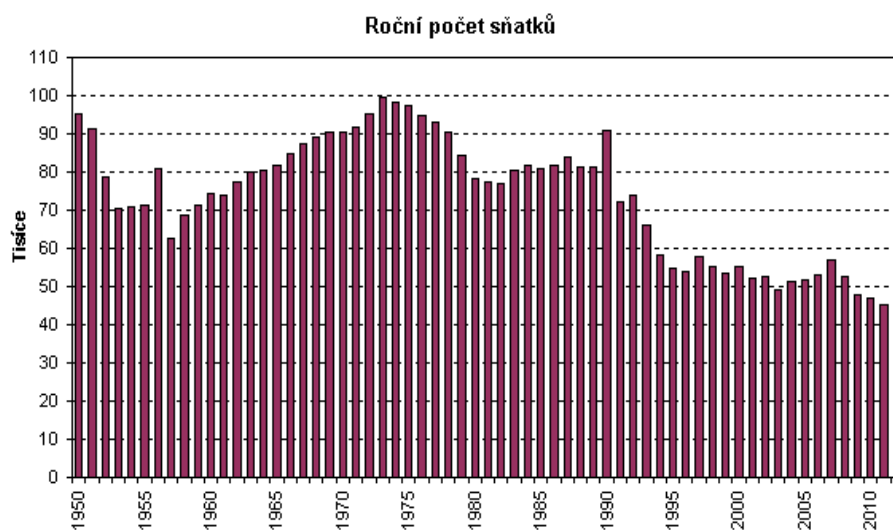
4 Výsledky

První část výsledků výzkumu obsahuje data z dostupných sekundárních zdrojů. Druhá část byla zpracována kvantitativní metodou z dotazníků. Základní informace, stejně jako nejvýznamnější rozdíly v odpovědích respondentů, jsou graficky znázorněny a okomentovány.

4.1 Analýza sekundárních dat

Uvedená tabulka a grafy jsou zpracovány z dostupných sekundárních dat.

Graf 1: Roční počet sňatků

Zdroj dat: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>

Počet sňatků byl v zobrazeném období nevyšší v roce 1973. Do roku 1982 měla sňatečnost klesající tendenci. Následujících osm let docházelo k výkyvům počtu uzavřených sňatků. Až se změnou politického uspořádání došlo nejprve v roce 1990 k vyššímu nárůstu počtu uzavřených manželství, vyvolán ohlášeným zrušením cenové

regulace a výhodných novomanželských půjček od počátku dalšího roku. Uvedené úspěšnosti mělo za následek velký pokles v dalším roce. Následující roky měla sňatečnost klesající tendenci, výjimkou tohoto trendu bylo přechodné zvýšení v letech 1997, 2000 a 2007. V roce 2011 se uskutečnilo 45 137 uzavřených svateb, což představuje nejmenší počet uzavřených sňatků za uvedené období. V následujícím roce se jejich počet nepatrně zvýšil.

Tabulka 1: Ukazatele tabulek sňatečnosti svobodných, 1992-2012

	1992	2002	2008	2009	2010	2011	2012
Podíl svobodných mužů (%) ve věku:							
20	88,5	99,0	99,6	99,7	99,7	99,7	99,7
25	42,2	84,9	92,5	93,9	94,5	94,5	94,7
30	23,5	57,9	70,0	73,9	75,4	76,2	76,6
35	18,3	43,3	52,8	57,1	58,5	59,7	60,0
40	16,2	37,4	45,1	49,1	50,4	51,7	52,0
45	15,2	35,0	41,9	45,6	46,9	48,2	48,5
50	14,6	33,8	40,4	43,9	45,1	46,5	46,8
Prvosňatečnost mužů (%)	85,4	66,2	59,6	56,1	54,9	53,5	53,2
Průměrný věk mužů při 1. sňatku	24,8	29,7	31,4	32,0	32,2	32,2	32,3
Podíl svobodných žen (%) ve věku:							
20	63,9	95,6	97,9	98,4	98,6	98,8	98,8
25	24,6	69,4	80,9	84,0	85,4	86,0	86,6
30	13,9	42,7	53,4	57,5	59,2	60,8	60,7
35	10,6	33,3	41,2	44,8	46,3	47,1	47,3
40	9,4	29,8	36,8	40,2	41,3	42,0	42,3
45	8,9	28,3	34,8	38,4	39,5	40,0	40,3
50	8,5	27,6	33,9	37,3	38,4	39,0	39,4
Prvosňatečnost žen (%)	91,5	72,4	66,1	62,7	61,6	61,0	60,6
Průměrný věk žen při 1. sňatku	22,6	27,3	28,8	29,2	29,4	29,6	29,6

Pozn.: Údaje z jednovýchodných tabulek sňatečnosti.

Zdroj dat: http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/publ/4007-13-r_2013

V uvedených letech byla prvosňatečnost uzavírání sňatku vždy vyšší u žen, nežli u mužů. Průměrný věk při prvním sňatku se zvyšoval u mužů i u žen.

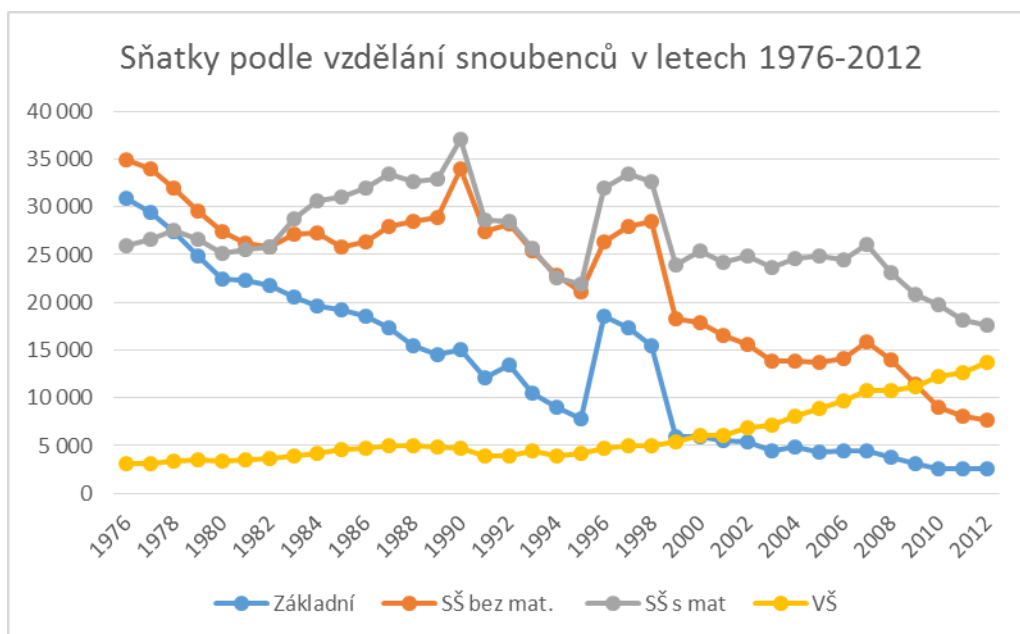
Od roku 1992 hodnoty sňatečnosti výrazně poklesly a přesunuly se do vyššího věku. V uvedeném roce byla u mužů nejvyšší pravděpodobnost prvního vstupu do manželství ve věku 24,8 let. Do roku 2012 došlo k jejímu navýšení až na 32,3 let. Podle

tabulek sňatečnosti došlo v uvedeném období k nárůstu sňatečnosti o 7,5 roku. Nejvýraznější nárůst věku byl zaznamenán v prvním desetiletí sledovaného období.

K obdobným změnám došlo také u svobodných žen. U nich byla v roce 1992 nevyšší pravděpodobnost uzavření sňatku ve věku 22,6 let. Maximálního věku bylo dosaženo v roce 2012 a to 29,6 let. Výraznější nárůst věku byl stejně jako u mužů pozorován v první polovině uvedeného období. Věk žen při vstupu do prvního sňatku tak celkově vzrostl o 7 let.

Prvosňatečnost mužů měla díky stoupající hodnotě věku klesající úroveň. Zatímco v roce 1992 byla prvosňatečnost mužů 85,4 %, v roce 2012 klesla na úroveň 53,2 %. K poklesu prvosňatečnosti u mužů došlo v uvedeném období o 32,2 %. Pokud se podíváme na prvosňatečnost žen, zjistíme, že má opět klesající tendenci. V roce 1992 byla prvosňatečnost 91,5 %, zatímco v roce 2012 jen 60,6 %. Pokles prvosňatečnosti byl zaznamenán o 30,9 %. Celkově byl pokles prvosňatečnosti vyšší u mužů, nežli u žen. Rozíl mezi oběma pohlaví činí 1,3 %.

Graf 2: Sňatky podle vzdělání snoubenců v letech 1976-2012

Zdroj dat: vlastní zpracování výpočtů z dostupných dat na:

http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/4032-12-n_2012

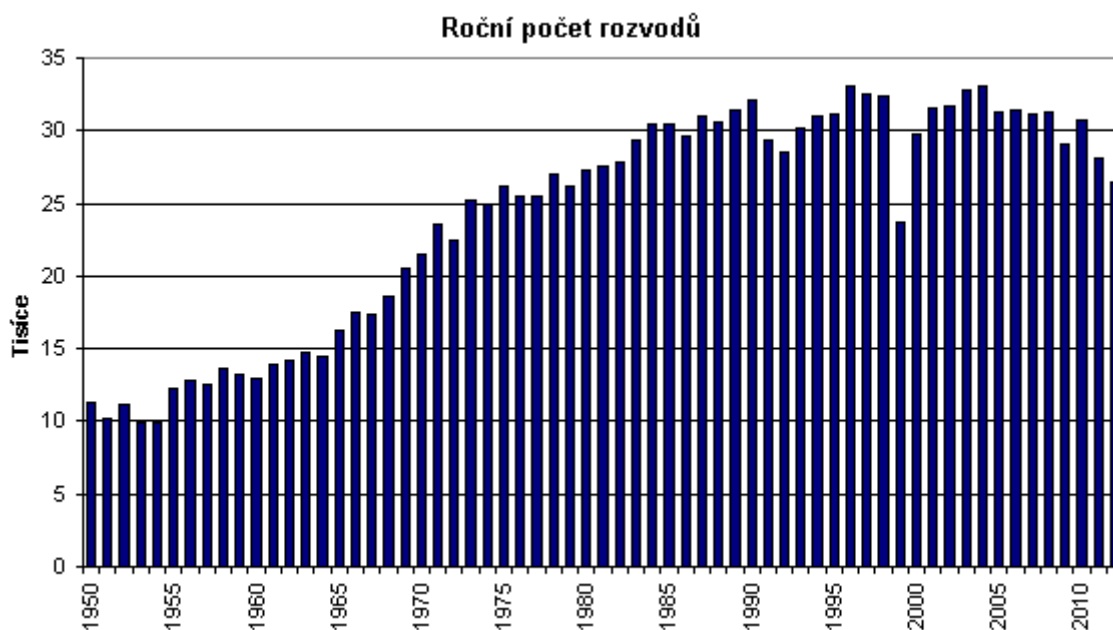
Počet sňatků snoubenců se základním vzděláním výrazně klesal od roku 1976 do roku 1995. Menší nárůst byl zaznamenán v roce 1990 a 1992. V roce 1995 dosáhl počet uzavřených sňatků 7 834 a hned následující rok výrazně vzrostl na celkový počet 18 579 sňatků. Od této doby počet uzavřených sňatků stále klesá. K velkému poklesu (o 9 508) došlo v roce 1999.

Sňatky uzavřené osobami se středním vzděláním (s maturitou i bez maturity) mají klesající tendenci i podobnou strukturu grafu, jako u osob se základním vzděláním. V letech 1976-1980 počet uzavřených manželství klesal. Vyšší nárůst byl zaznamenán v roce 1990, ale již následující rok opět klesl a to ještě pod nižší úroveň nežli v roce 1988. Podobně jako u osob se základním vzděláním došlo v roce 1996 k většímu nárůstu uzavřených sňatků. U středního vzdělání bez maturity byl nárůst menší. Následující dva roky nedocházelo k větším změnám, až rok 1999 přinesl opět větší pokles v počtu uzavřených manželství (obdobně jako u základního vzdělání). Počet sňatků u středoškolsky vzdělaných osob poklesl o 10 141 a u osob s maturitou o 8 719 sňatků. Od této doby měl počet uzavřených sňatků kolísavou tendenci (s výjimkou roku 2007, kdy byl zaznamenán vyšší nárůst).

Počet uzavřených sňatků u vysokoškolsky vzdělaných lidí se od roku 1976 pozvolna zvyšoval a během uvedeného období nedošlo k žádným výrazným výkyvům v jejich počtu.

Počet uzavřených sňatků se celkově snížil u osob se základním vzděláním o 28 385, se středním vzdělání bez maturity o 27 200, s maturitou o 8 306 a naopak u vysokoškolsky vzdělaných lidí došlo k nárůstu počtu těchto sňatků o 10 544. Počet „vysokoškolských“ svateb byl podstatně ovlivněn trvalým nárůstem počtu vysokoškoláků.

Graf 3: Roční počet rozvodů

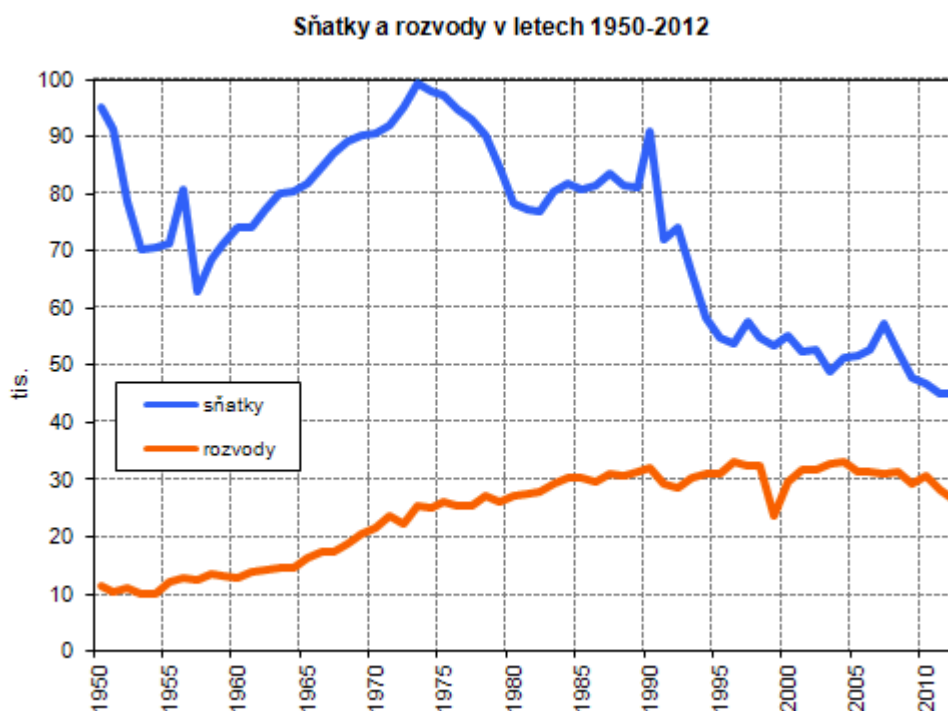

Zdroj dat: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

Míra rozvodovosti měla až do roku 1990 vzrůstající tendenci, zároveň nedocházelo k výraznějším výkyvům v počtu rozvodů. Následující dva roky došlo k poklesu, ale poté až do roku 1996 počet opět vzrůstal. Výrazný pokles nastal v roce 1999, ale hned následující rok počet vzrostl i když ne na takovou úroveň, jako v roce 1998.

V dalších letech měla rozvodovost spíše klesající tendenci a vyšší počet rozvodů nastal až v roce 2004 a 2010. Nejvyšší množství rozvodů za uvedené období bylo zaznamenáno v roce 1996 s celkovým počtem 33 113. Z pohledu období od roku 1989 byl nejnižší počet rozvodů v roce 1999 s počtem 23 657.

Graf 4: Sňatky a rozvody v letech 1950-2012

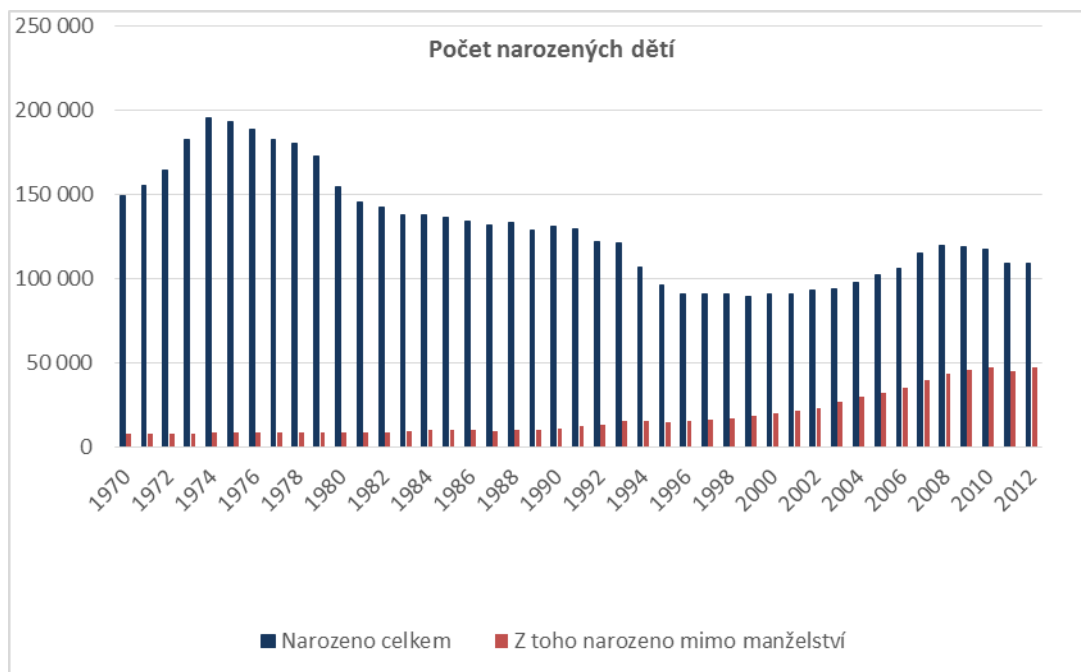

Zdroj dat: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatky_a_rozvody_1950_2012

Z pohledu srovnání sňatků a rozvodů v uvedeném období docházelo k opačné tendenci. Na rozdíl od sňatečnosti, která se v uvedeném období snižovala, byl u vývoje rozvodovosti zaznamenán opačný trend. Vysoká rozvodovost byla zaznamenána i v osmdesátých letech. V dalších letech stoupala a to až do roku 2004. Větší pokles, jak již bylo zmíněno, nastal v roce 1999 a od roku 2004 má stále klesající tendenci.

Shoda u obou srovnávaných údajích nastala v roce 1991, 1996 a 1997 kdy došlo u obou skupin ke zvýšení počtu, naopak v letech 1992, 1993 a 1999 nastal u počtu sňatků i rozvodů pokles. V roce 2007 vzrostl počet uzavřených sňatků, oproti tomu rozvodovost klesala. Po roce 2010 se počet sňatků snižuje.

Graf 5: Počet narozených dětí

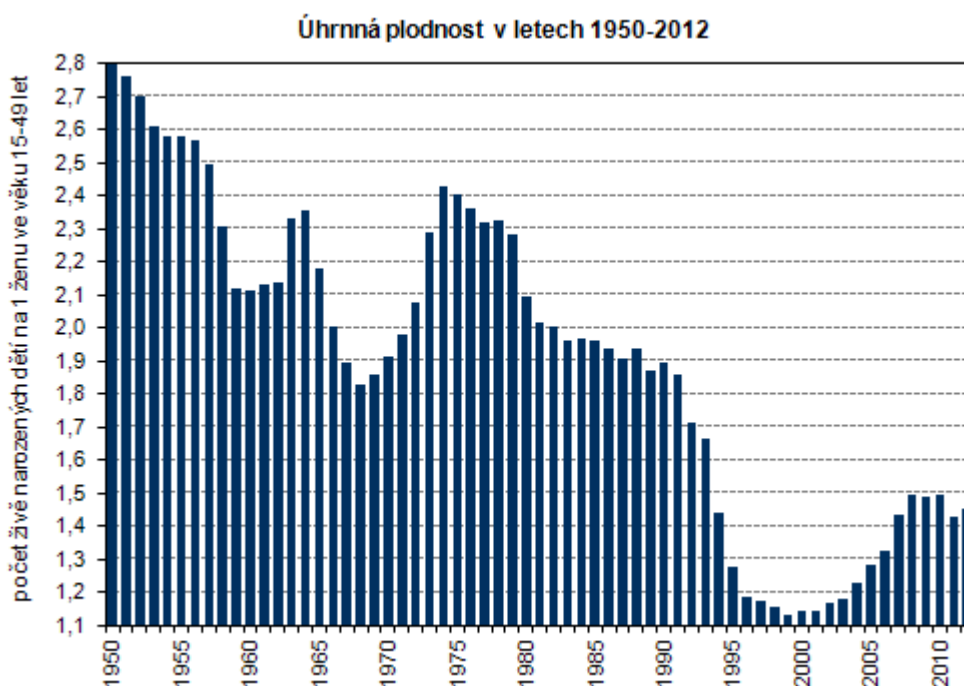
Zdroj dat: vlastní zpracování výpočtů z dostupných dat na:

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

Počet narozených dětí stoupal v letech 1970 až 1974 a to v důsledku rodinné politiky ze strany státu. V roce 1974 se narodilo celkem 195 427 dětí, což je nejvíce za uvedené období. Do roku 1979 počet narozených dětí mírně klesal a v roce 1980 byl pokles výraznější. V následujících letech dále klesal počet narozených dětí. Po roce 1989 se tento počet ještě dva roky zvyšoval, ale v dalších letech již byl zaznamenán jejich úbytek. Prvním rokem se vzestupnou tendencí se stal až rok 2000 a v následujících osmi letech počet narozených dětí stoupal. Významnější pokles je zaznamenán od roku 2010.

Počet narozených dětí mimo manželství se stále zvyšoval, stejně jako počet nesezdaných soužití. Pokles byl zaznamenán pouze v roce 2011 (o 1743 dětí) a v roce 2012 byl oproti roku 2010 také nižší. V těchto dvou letech byl zaznamenán i celkový pokles narozených dětí.

Graf 6: Úhrnná plodnost v letech 1950-2012

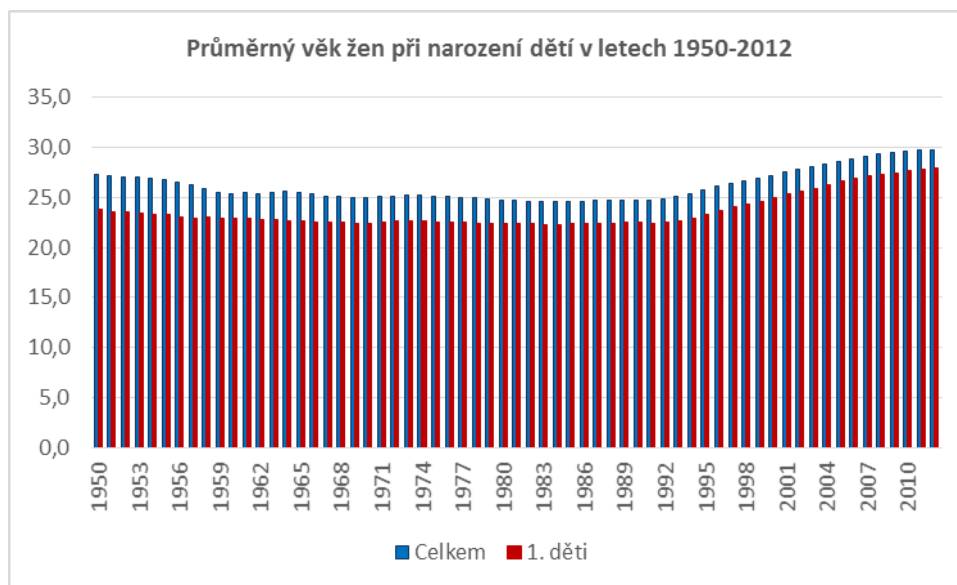

Zdroj dat: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhhrna_plodnost_v letech_1950_2012

Z pohledu úhrnné plodnosti (počet živě narozených dětí připadajících na jednu ženu ve věku 15-49 let) byla nízká hodnota v roce 1968 a to v důsledku politické nestability. V následujících letech stát začal více podporovat rodiny s dětmi a v této souvislosti docházelo k růstu úhrnné plodnosti až do roku 1974. Nejvyšší počet uzavřených sňatků nastal v roce 1973, což odpovídá i nejvyšší hodnotě plodnosti v následujícím roce. Od té doby míra plodnosti stále klesala, až dosáhla nejnižší hodnoty 1,13 v roce 1999. V následujících letech docházelo opět ke vzrůstu plodnosti. Hranici 1,5 dosáhla v roce 2008 a od tohoto roku došlo opět k jejímu poklesu.

Hraniční hodnota, která zajišťuje udržení početního stavu populace je 2,1 potomků na jednu ženu. Pokles plodnosti, který výrazně nastal v roce 1990, lze připsat společenským změnám, které umožnily v porovnání s totalitním režimem větší uplatnění jedince, individualismus a také více společenských a pracovních možností.

Graf 7: Průměrný věk žen při narození dětí v letech 1950-2012

Zdroj dat: : vlastní zpracování výpočtů z dostupných dat na:

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

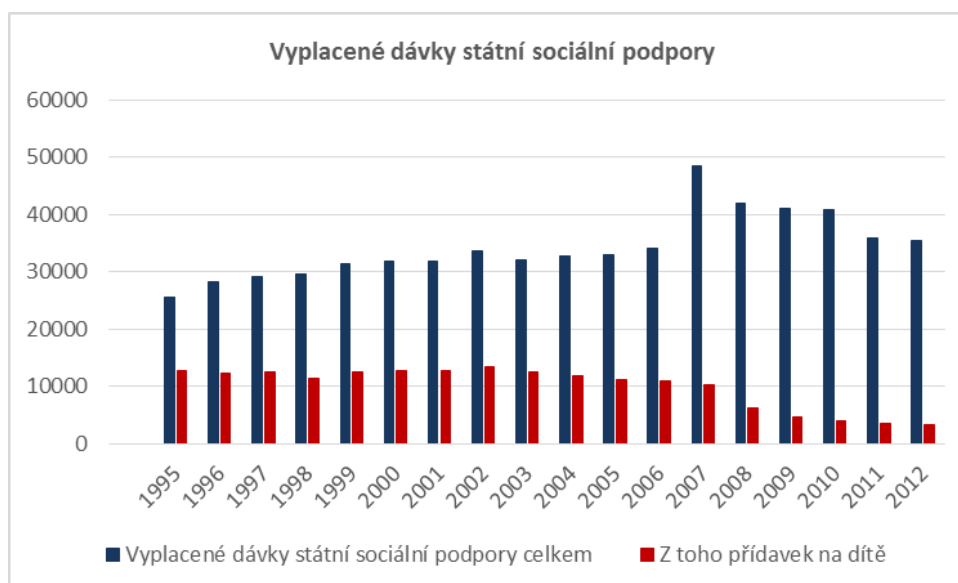
Průměrný věk žen při narození prvního dítěte se v letech 1950 až 1983 snižoval v důsledku rozšíření podpory mladých rodin ze strany státu. Ve výchozím roce bylo ženám při narození jejich prvních dětí průměrně 23,8 let a v roce 1983, 1984, 1985 klesl jejich věk na 22,3 let. V následujících letech došlo k obratu, věk prvorodiček začal stoupat a v roce 2012 dosáhl hodnoty 27,9 let.

Celkový věk žen při narození dětí měl hodnotu 27,3 let v roce 1950. V dalších letech se stejně jako při narození prvních dětí celkový věk snižoval a jeho nejnižší hodnota byla zaznamenána v roce 1992 a to věk 24,8 let. V těchto letech docházelo i ke zrušení některých podpor rodin ze strany státu. Od roku 1993 se zvyšoval věk rodiček a v roce 2012 dosáhl 29,8 let.

Za uvedené období se nejprve snížil věk žen při narození prvního dítěte z 23,8 let na nejnižší hranici 22,3 a následně stoupal až na hodnotu 27,9 let. Průměrný věk žen při narození dětí klesl z 27,3 let na 24,8 let a následně vzrostl na hodnotu 29,8 let.

Graf 8: Vyplacené dávky státní sociální podpory

v mil. Kč

Zdroj dat: : vlastní zpracování výpočtů z dostupných dat na:

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#13

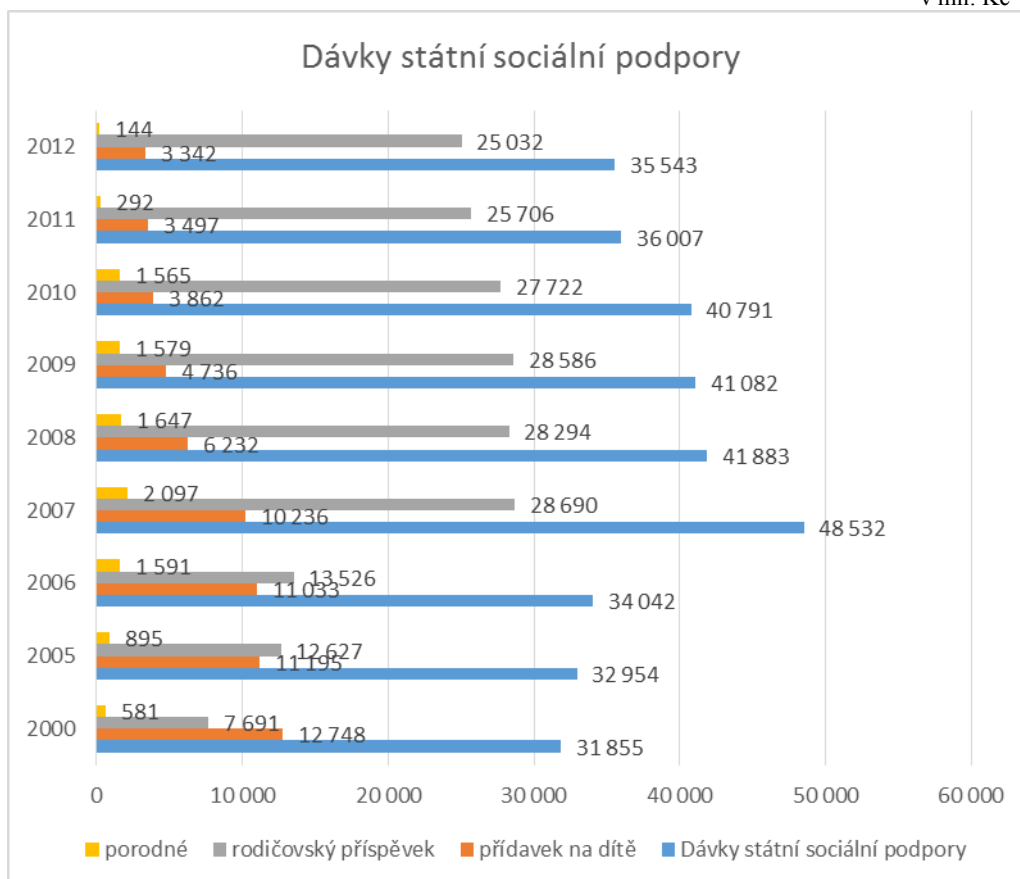
Nárůst finančních prostředků na dávky státní sociální podpory se zvyšoval s novou sociální reformou a zákonem o státní sociální podpoře od roku 1995 (25,5 miliard Kč) do roku 2002. V následujících třech letech došlo k mírnému poklesu vyplacených dávek a od roku 2006 se náklady na dávky začaly zvyšovat. V roce 2007 stát vynaložil nejvíce finančních prostředků za uvedenou dobu (téměř 49 miliard Kč). Zvýšené výdaje souvisí i s nárůstem počtu narozených dětí v tomto roce. Od roku 2008 s novou sociální reformou již dochází k trvalému snižování výdajů a v roce 2012 poklesly až na hodnotu 35,5 miliard Kč. Oproti roku 2007 došlo ke snížení o (zhruba) jednu čtvrtinu.

V roce 1995 tvořily přídavky na dítě téměř polovinu (12 770 miliard Kč) z celkového objemu vyplacených dávek státní sociální podpory. V dalších letech došlo k poklesu vynaložených nákladů na přídavky na děti (oproti tomu celkové náklady na dávky státní sociální podpory rostly až do roku 2010), jen v roce 2002 byl zaznamenán menší nárůst. V roce 2007 došlo k zavedení pevné částky u přídavek na děti a následující rok bylo vyplaceno na tyto dávky o 4,4 miliard Kč méně. Hodnota vyplacených přídavek na děti stále klesala a v roce 2012 stát vyplatil 3,3 miliardy Kč.

Z celkového počtu vyplacených dávek v tomto roce je to přibližně jedna desetina.

Graf 9: Dávky státní sociální podpory

v mil. Kč

Zdroj dat: : vlastní zpracování výpočtů z dostupných dat na:

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#13

Další dávkou vyplácenou ze státní sociální podpory je porodné. V uvedeném období stát vynaložil nejvíce finančních prostředků v roce 2007, nejméně pak v roce 2012. V roce 2007 zaznamenala nejvyšší hodnotu také porodnost související s výplatou těchto dávek. Porodnost byla v tomto roce nejvyšší a to od roku 1995 (s koeficientem úhrnné plodnosti 1,44).

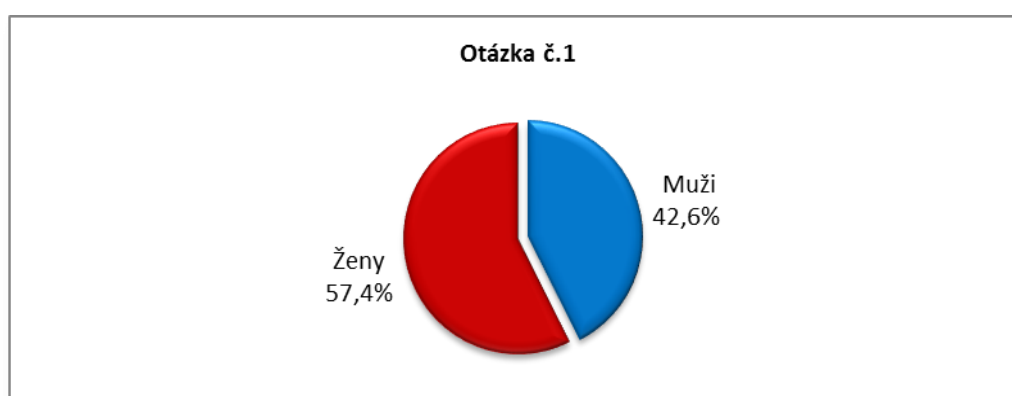
Dávkou, na kterou se vyplatí nejvíce finančních prostředků ze státní sociální podpory je rodičovský příspěvek. Náklady na tuto dávku se zvyšovaly od roku 2000 do

roku 2009. Od roku 2010 dochází k poklesu výdajů na tyto dávky. K nejméně výraznějšímu nárůstu došlo v roce 2007. Oproti předchozímu roku dosáhly náklady na příspěvek více než dvojnásobek hodnoty. Od následujícího roku se změnila do té doby jednotná výše rodičovského příspěvku na tzv. „třířychlostní“. Po této změně se rodičovský příspěvek stále drží na vyšší hodnotě, která neklesla pod hodnotu 25 miliard Kč.

4.2 Výsledky vlastního výzkumu

Uvedené grafy jsou zpracovány z vlastního výzkumu - z dotazníkového šetření. Pro přehlednost jsou výsledky zobrazeny v grafech a přepočítány na desetiny procenta. V závorkách je pak uveden počet odpovědí respondentů.

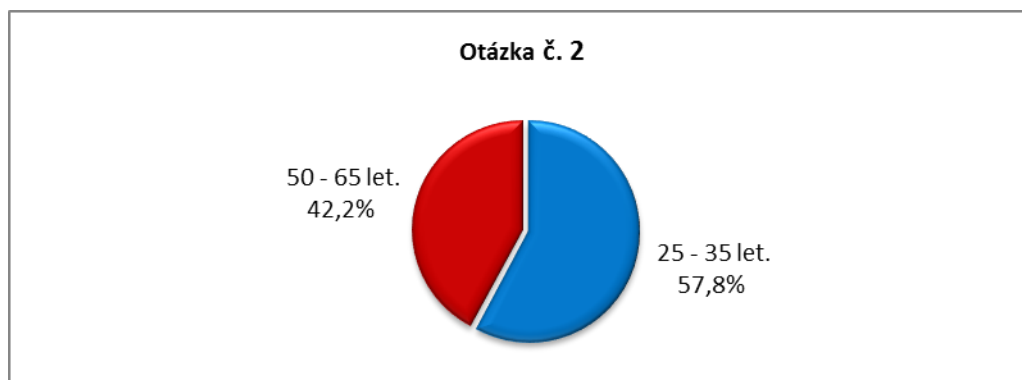
Graf 10: Pohlaví respondentů v %

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 10 informuje o pohlaví respondentů, kteří se zúčastnili výzkumu. Muži byli zastoupeni 42,6 % (45), žen se zúčastnilo celkem 57,4 % (57).

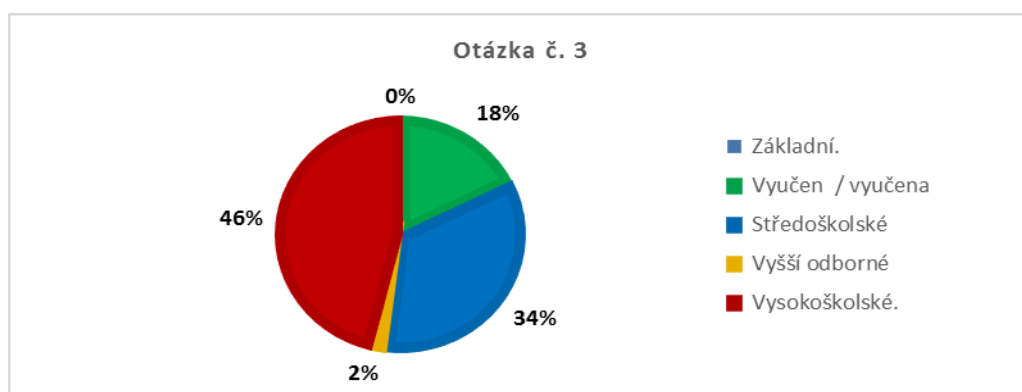
Graf 11: Věková skupina

Zdroj: Vlastní výzkum

Věk respondentů byl rozdělen do dvou skupin. První skupina ve věku 25-35 let byla zastoupena 57,8 % (59). Druhou věkovou kategorií tvořila skupina 50-65 let s počtem 42,2 % osob (43).

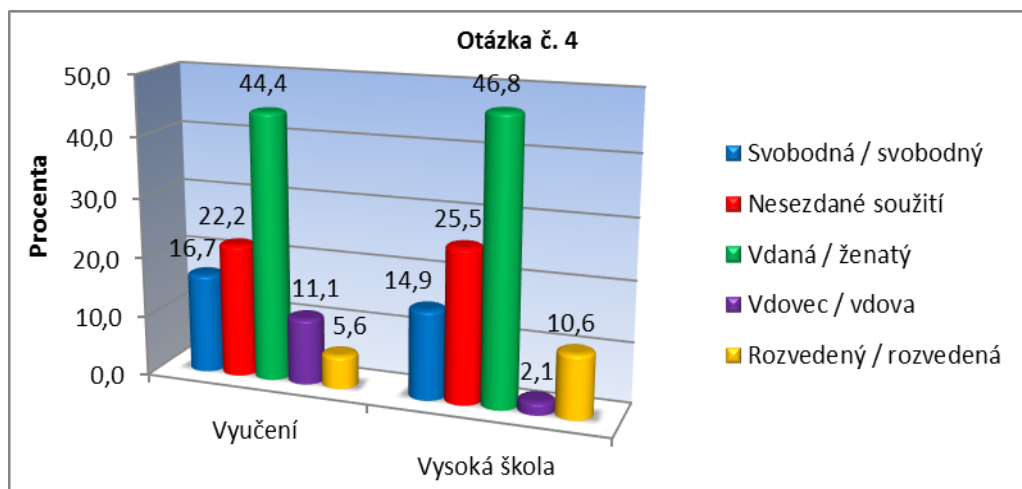
Graf 12: Nejvyšší dosažené vzdělání

Zdroj: Vlastní výzkum

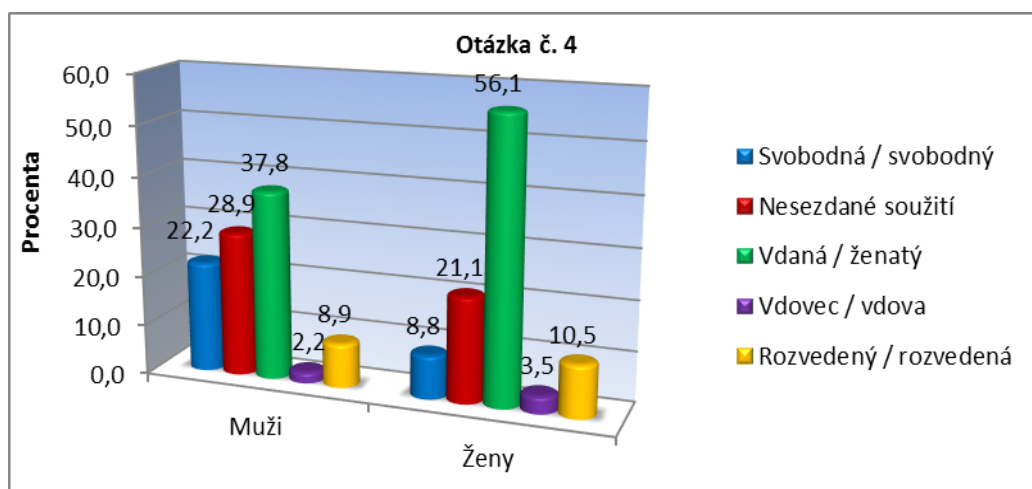
Z celkového počtu respondentů převažovali lidé s vysokoškolským vzděláním 46 % (47). Počet osob se středoškolským vzděláním bylo 34 % (35) a vyučených 18 % (18). Vyššího odborného vzdělání dosáhly 2 % (2) respondentů a se základním vzděláním nebyl žádný z dotazovaných.

Graf 13: Váš současný partnerský vztah

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 14: Váš současný partnerský vztah

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejvyšší počet respondentů u obou grafů i uvedených skupin byl v manželském svazku a dále v nesezdaném soužití. Manželství zaznamenalo 46,8 % (22) vysokoškolsky vzdělaných respondentů, nesezdané soužití 25,5 % (12), svobodných bylo 14,9 % (7), rozvedených 10,6 % (5) a vdovců (vdov) 2,1 % (1). Vyučených žilo v manželství 44,4 % (8), v nesezdaném soužití 22,2 % (4), svobodných se zúčastnilo výzkumu 16,7 % (3), vdovců (vdov) 11,1 % (2) a rozvedených 5,6 % (1).

Výzkumu se z pohledu pohlaví zúčastnilo 37,8 % (17) ženatých mužů, 28,9 % (13) jich žilo v nesezdaném soužití, dále bylo 22,2 % (10) svobodných, 8,9 % (4) rozvedených a 2,2 % (1) vdovců. Zastoupení žen: 56,1 % (32) vdaných, 21,1 % (12) žijících v nesezdaném soužití, 10,5 % (6) rozvedených, 8,8 % (5) svobodných a 3,5 % (2) vdov.

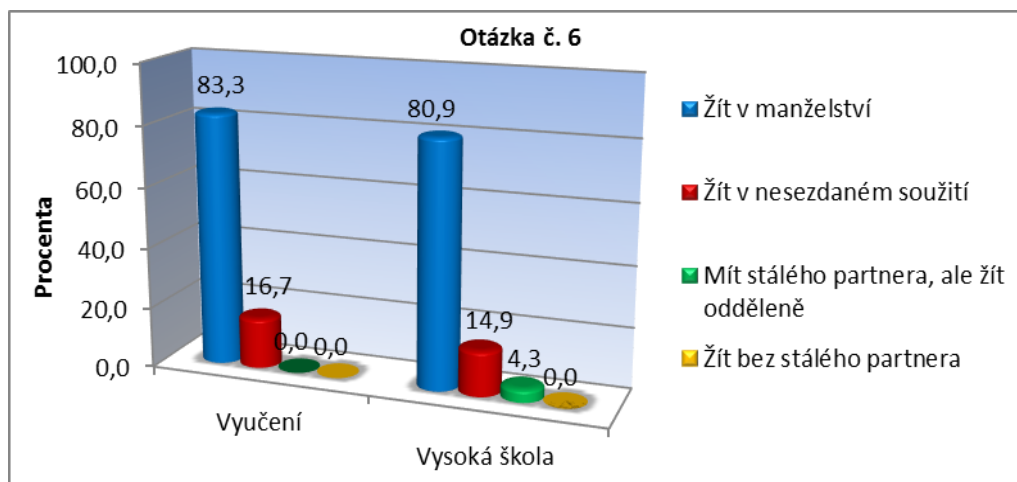
Tabulka 2: Důležitost Vašich životních hodnot

Odpovědi otázky č. 5	Průměrné pořadí	Rozptyl
Oženit se, (vdát se) a mít děti	2.873	3.366
Mít rodinu, na formě společného soužití nezáleží	3.255	3.366
Mít stálého partnera	2.157	1.191
Dosáhnout úspěch v zaměstnání	3.686	1.294
Dosáhnout co nejvyšší vzdělání	4.529	2.328
Věnovat se zálibám	4.5	1.603

Zdroj: Vlastní výzkum

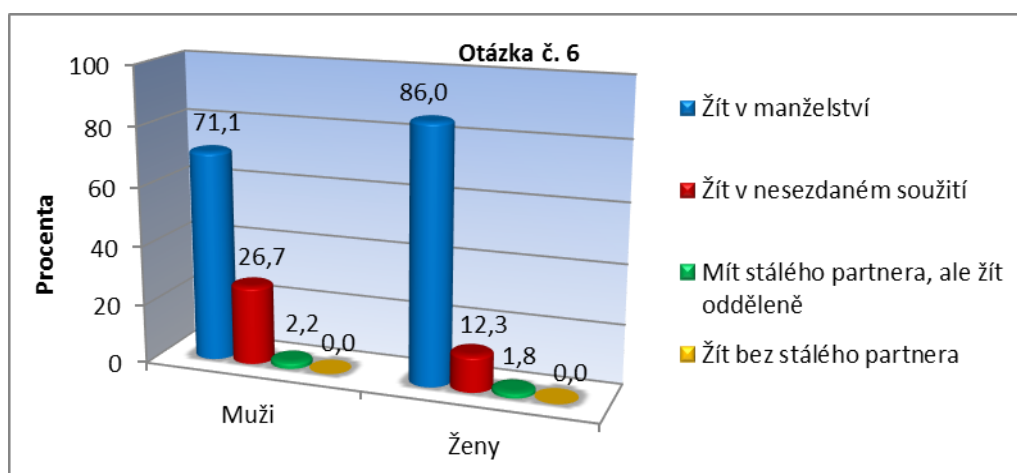
V tabulce č. 2 jsou uvedeny odpovědi škálové otázky č. 5. Respondenti seřazovali odpovědi dle stupnice jedna až šest dle důležitosti svých životních hodnot. Nejčastější odpověď s důležitostí č. 1 byla mít stálého partnera s průměrným pořadím 2,157. Na druhém místě byla odpověď oženit se (vdát se) a mít děti průměrné pořadí 2,873. Na třetím pořadí s průměrem 3,255 uvedli respondenti mít rodinu, přičemž na formě společného soužití jim nezáleží. Čtvrtá důležitost s hodnotou 3,686 byla uvedena dosáhnout úspěchu v zaměstnání, následovala odpověď věnovat se zálibám s průměrným pořadím 4,5 a nejméně důležité z nabídnutých možností bylo pro respondenty dosáhnout co nejvyšší vzdělání s průměrným pořadím 4,529.

Graf 15: Jaký druh partnerského soužití považujete jako ideální

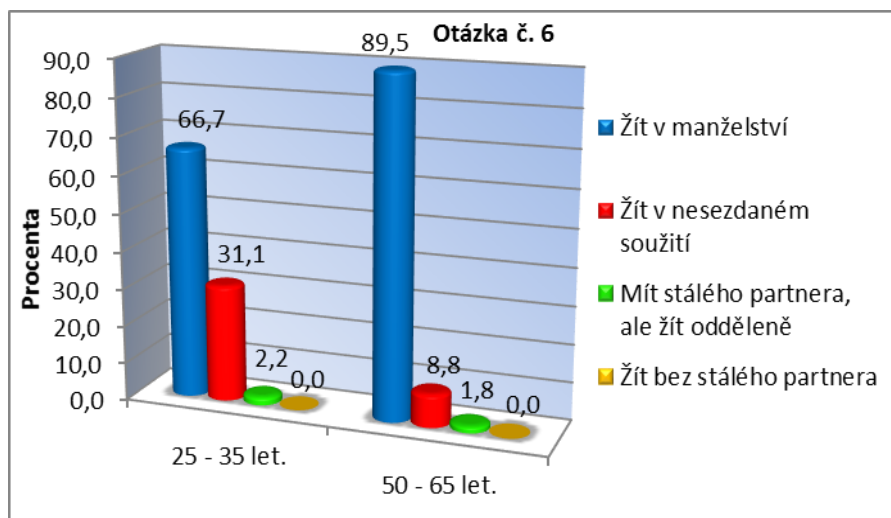
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 16: Jaký druh partnerského soužití považujete jako ideální

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 17: Jaký druh partnerského soužití považujete jako ideální

Zdroj: Vlastní výzkum

U této otázky respondenti uváděli, jaké společné soužití pokládají za ideální. Porovnávala jsem odpovědi mužů a žen, pohled lidí s rozdílným vzděláním a připojila jsem i názory dvou věkově rozdílných generací.

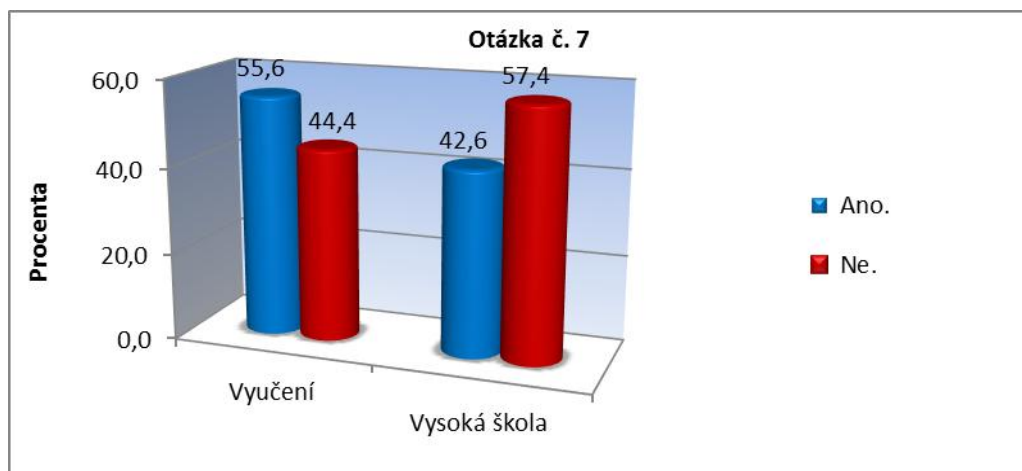
U všech grafů je vidět, že respondenti uvedli manželství jako ideální partnerský vztah. Počet těchto odpovědí převyšoval nad dalšími možnostmi vysokým rozdílem. Žít v manželství označilo jako ideální partnerské soužití 83,3 % (13) vyučených, 80,9 % (38) vysokoškolsky vzdělaných lidí, 86 % (49) žen, 71,1 % (32) mužů, dále 89,5 % (51) starší generace a 66,7 % (30) mladší generace. To, že mladí lidé neupřednostňují manželství, odpovídá i výsledkům. Žít v manželství považuje tato skupina za ideální partnerský vztah, ale s tímto výrokem souhlasilo pouze 66,7 % dotázaných, oproti ostatním skupinám, které mají téměř 80 %.

Nesezdané soužití se umístilo na druhém místě: vyučení 16,7 % (5), respondenti s vysokou školou 14,9 % (7). Z pohledu pohlaví: 26,7 % (12) mužů a 12,3 % (7) žen. Nižší věková skupina 31,1 % (14), vyšší 8,8 % (5).

Mít stálého partnera, ale žít odděleně uvedlo 4,3 % (2) osob s vysokoškolským vzděláním. Muži (2,2 %) i ženy (1,8 %) měli po jedné odpovědi. Věková skupina 25-35 let 2,2 % (1) a skupina ve věku 50-65 let 1,8 % (1).

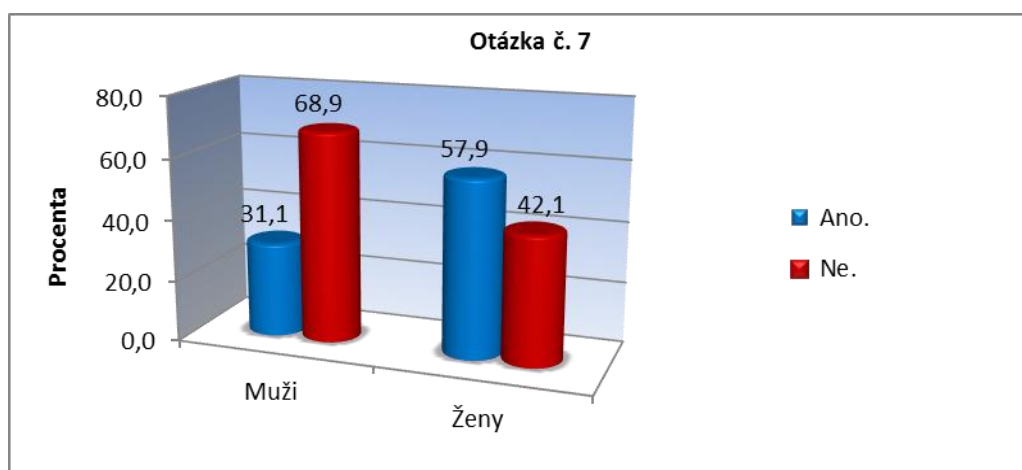
Vztah bez stálého partnera by nechtěl nikdo z dotázaných.

Graf 18: Je dle Vašeho názoru důležité uzavřít manželství po narození dítěte

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 19: Je dle Vašeho názoru důležité uzavřít manželství po narození dítěte

Zdroj: Vlastní výzkum

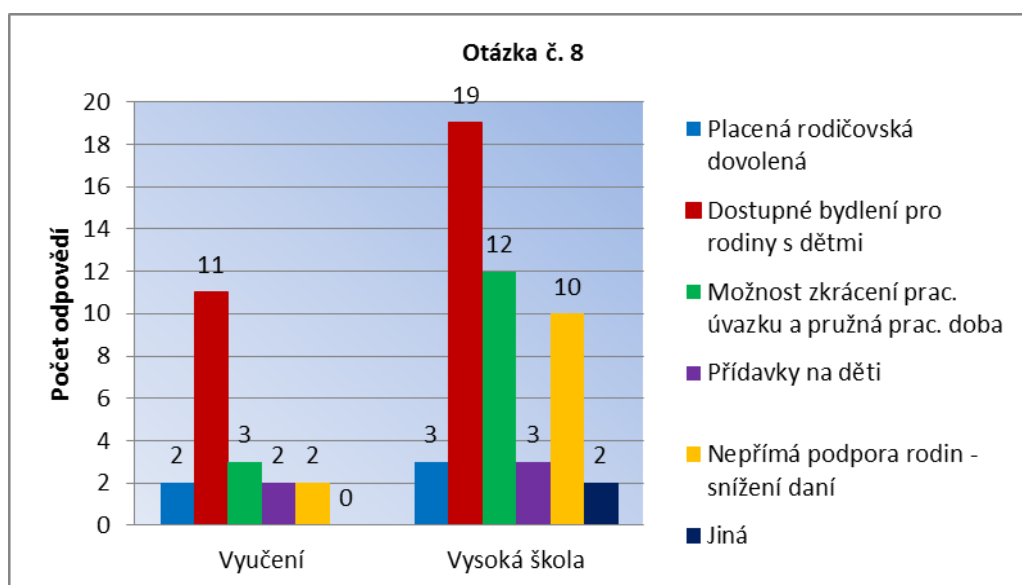
Důležitost uzavření sňatku po narození dítěte je z pohledu vyučených respondentů vyšší 55,6 % (10), nežli u vysokoškolsky vzdělaných 42,6 % (20). Odpověď ne zaznamenalo 57,4 % (27) vysokoškoláků a 44,4 % (8) vyučených.

Z pohledu pohlaví je důležitější uzavřít sňatek pro ženy 57,9 % (33), nežli pro muže 31,1% (14). Odpověď ne napsalo 68,9 % (31) mužů a 42,1 % (24) žen.

Otázka č. 8 (grafy 20, 21, 22): Jakou podporu rodiny považujete za nejpříjemnější

U této otázky mohli respondenti zaškrtnout jednu až dvě odpovědi, které nejsou v grafech vyjádřeny procentně, ale počtem odpovědí. Výsledky jsem porovnávala u tří druhů kategorií: věková skupina, vzdělání a pohlaví. Všechny uvedené kategorie i podskupiny uvedly jednoznačně odpověď dostupné bydlení pro rodiny s dětmi na prvním místě. Dál by nejvíce uvítali možnost zkrácení pracovního úvazku a na třetím místě také s vyšším počtem odpovědí je nepřímá podpora rodin ve formě snížení daní. Další pořadí odpovědí jsou zaznamenány pod jednotlivými grafy.

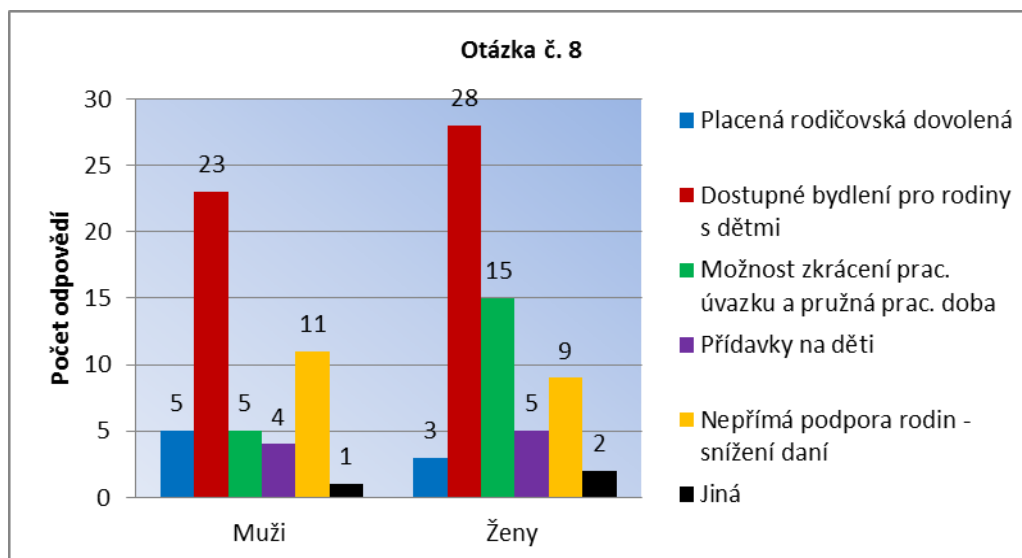
Graf 20: Jakou podporu rodiny považujete za nejpříjemnější

Zdroj: Vlastní výzkum

Skupina respondentů vybraná dle vzdělání uvedla na čtvrtém pořadí přídavky na děti a na pátém placenou rodičovskou dovolenou. Další dva dotázaní dopsali ještě jinou odpověď: jedna osoba uvedla „Stálost zaměstnání za adekvátní příjem“ a druhá „Zaměstnání za odpovídající plat plus výše uvedené výhody za přijatelných podmínek“.

Graf 21: Jakou podporu rodiny považujete za nejpříjemnější

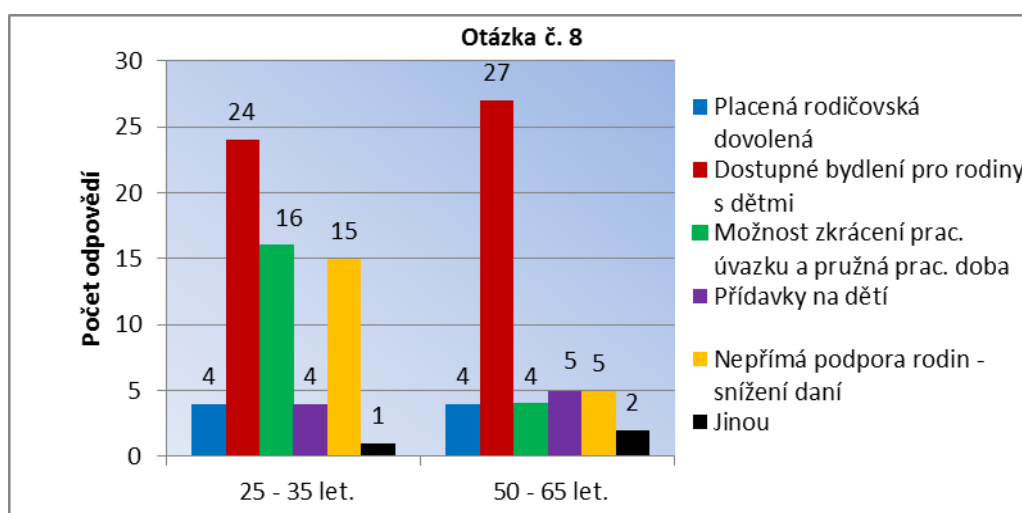

Zdroj: Vlastní výzkum

Ženy uvedly na čtvrtém pořadí přídavky na děti s pěti odpověďmi, třikrát zaškrtnuly odpověď placená rodičovská dovolená. Dvě ženy napsaly ještě jinou podporu: viz u grafu č. 19 - vysokoškolské vzdělání.

U mužů následovala pětkrát placená rodičovská dovolená a čtyřikrát přídavky na děti. Jeden muž ještě připsal tuto podporu: „Větší zájem státu o rodiny a populaci“.

Graf 22: Jakou podporu rodiny považujete za nejpříjemnější

Zdroj: Vlastní výzkum

Nižší věková skupina měla na čtvrtém místě čtyřikrát placená rodičovská dovolená a také přídavky na děti. Jeden dotazovaný dopsal ještě tuto odpověď: „Stálost zaměstnání za adekvátní příjem“.

Vyšší věková skupina neuvedla na třetím místě zkrácený pracovní úvazek (ten byl čtvrtý až pátý společně s placenou rodičovskou dovolenou po 4 odpovědích), ale přídavky na děti a snížení daní se shodným počtem 5 odpovědí. Možnost připsání jiné podpory využili dva dotazovaní, kteří uvedli tyto odpovědi: „Zaměstnání za odpovídající plat plus výše uvedené výhody za přijatelných podmínek“ a druhá odpověď: „Větší zájem státu o rodiny a populaci“.

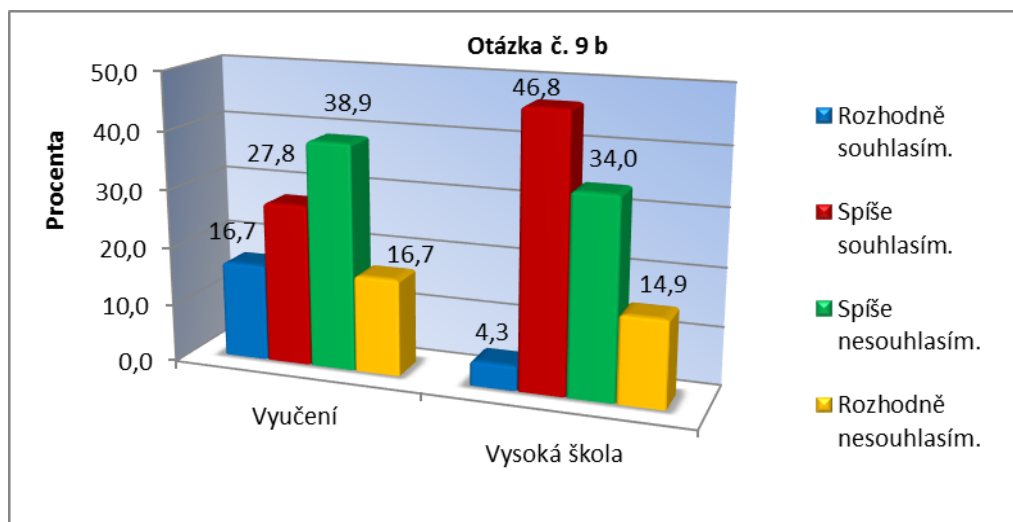
U dalších otázek v dotazníku vybírali respondenti z odpovědí: rozhodně souhlasím, spíše souhlasím, spíše nesouhlasím a rozhodně nesouhlasím. Pro svůj výzkum jsem zpracovala odpovědi osob se základním a vysokoškolským vzděláním, pohled mužů a žen a u poslední otázky jsem přidala názory věkových skupin.

Otázka 9a: Hlavní výhodou manželství je finanční zabezpečení a zázemí

Z pohledu vzdělání měly obě skupiny shodné pořadí odpovědí. U vyučených 50 % (9) spíše souhlasilo, 33,3 % (6) uvedlo rozhodně souhlasím, 11,1 % (2) spíše nesouhlasilo a 5,6 % (1) rozhodně nesouhlasilo. U respondentů s vysokoškolským vzděláním 63,2 % (25) spíše souhlasilo, 31,9 % (15) rozhodně souhlasilo, 2,8 % (6) spíše nesouhlasilo a 2,1 % (1) rozhodně nesouhlasilo.

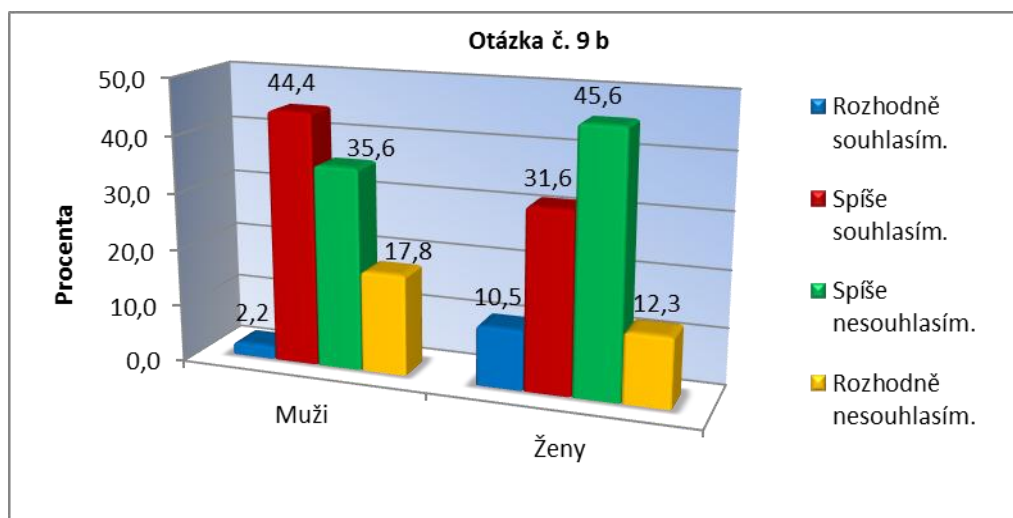
Z pohledu pohlaví muži také nejvíce uvedli spíše souhlasím 57,8 % (26), dále spíše nesouhlasím 20 % (9), následovalo rozhodně souhlasím 17,8 % (8) a rozhodně nesouhlasím 4 % (1). Ženy také uváděly nejvíce odpověď spíše souhlasím 52,6% (30). Další odpověď se oproti mužům značně rozcházela. Ženy uvedly rozhodně souhlasím a to 38,6 % (22) (u mužů měla tato odpověď 17,8 %), následovaly odpovědi s již nízkými procenty. Spíše nesouhlasím 7 % (4) (muži měli 20%) a rozhodně nesouhlasím 1,8 % (1) (stejně jako u mužů) .

Graf 23: Hlavním důvodem uzavírání manželství je narození dítěte

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 24: Hlavním důvodem uzavírání manželství je narození dítěte

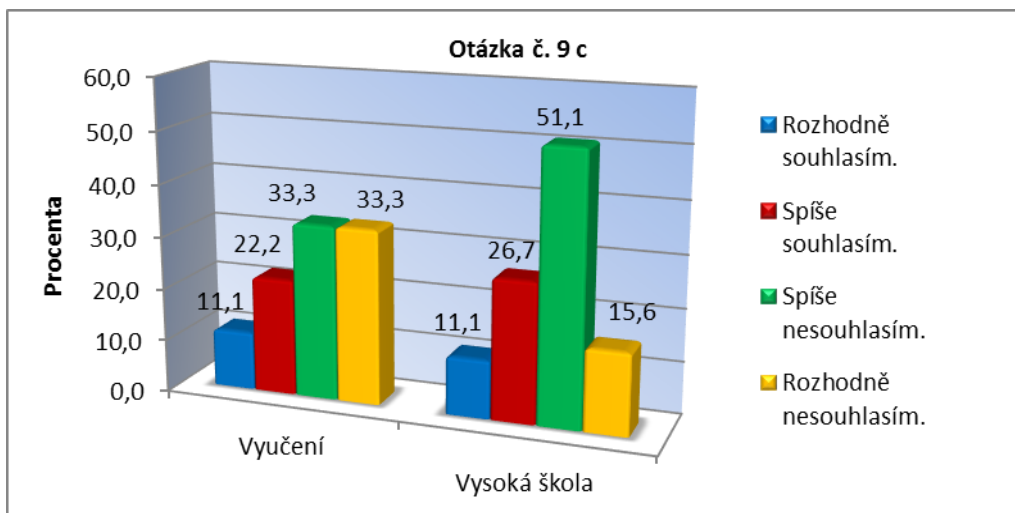

Zdroj: Vlastní výzkum

U této otázky se pořadí odpovědí respondentů lišilo. U skupiny dle vzdělání vyučení spíše nesouhlasili s 38,9 % (7), následoval spíše souhlas 27,8 % (5), shodně procent měl rozhodný souhlas 16,7 % (3) a rozhodný nesouhlas 16,7 % (3). U vysokoškolského vzdělání bylo toto pořadí: 46,8 % (22) spíše souhlas, 34 % (16) spíše nesouhlas, 14,9 % (7) rozhodný nesouhlas a nakonec rozhodný souhlas 4,3 % (2).

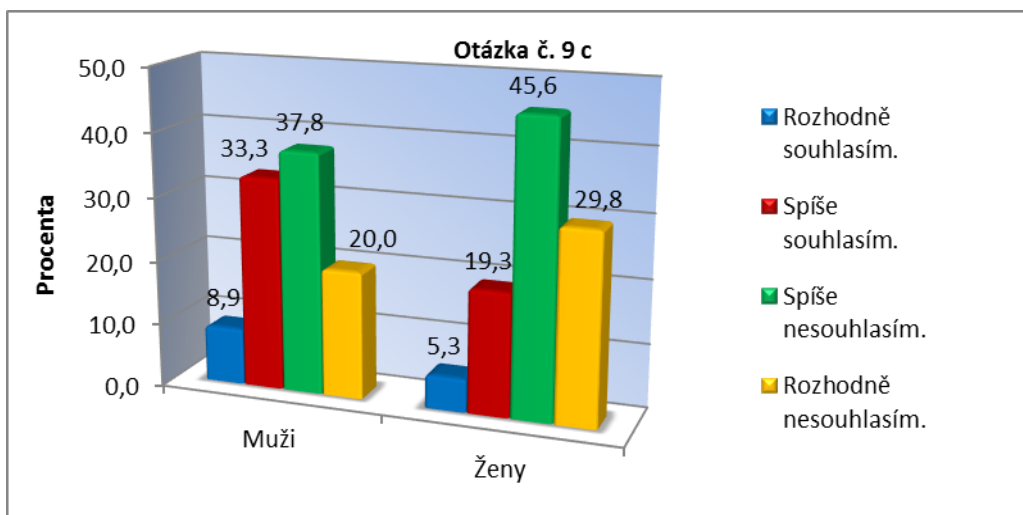
Z pohledu mužů a žen muži spíše souhlasili ve 44,4 % (20), spíše nesouhlasili v 35,6 % (16), rozhodně nesouhlasilo 17,8 % (8) mužů a 2,2 % (1) rozhodně souhlasilo. Nejčastější odpověď u žen byla: spíše nesouhlasím 45,6 % (26), dále spíše souhlasím 31,6 % (18), rozhodně nesouhlasím 12,3 % (7) a rozhodně souhlasím 10,5 % (6).

Graf 25: Manželství je pouze společenská zvyklost

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 26: Manželství je pouze společenská zvyklost

Zdroj: Vlastní výzkum

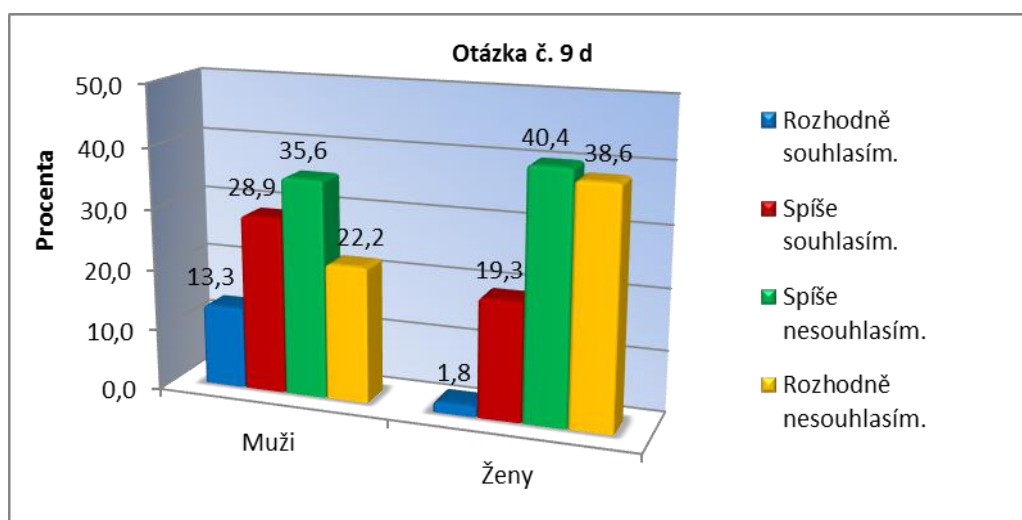
S tím, že manželství je pouze společenská zvyklost, spíše nesouhlasily všechny uvedené skupiny, nejvýrazněji z nich vysokoškolsky vzdělaní 51,1 % (23) a ženy 45,6 % (26). Oproti nim vyučení spíše souhlasili jen v 33,3 % (6) a muži v 37,8 % (17).

Vyučení měli se stejným počtem 33,3 % (6) ještě uvedenou odpověď: rozhodně nesouhlasím. Další pořadí: spíše souhlasí 22,2 % (4), rozhodně souhlasí 11,1 % (2).

Vysokoškolsky vzdělaní lidé uvedli na druhém pořadí odpověď: spíše souhlasím 26,7 % (12), na třetím rozhodně nesouhlasím 15,6 % (7) a na čtvrtém odpověď rozhodně souhlasím 11,1 % (5).

Ženy měly na dalším místě také zápornou odpověď, jelikož uvedly v 29,8 % (17) rozhodně nesouhlasím. Následoval spíše souhlas 19,3 % (11) a rozhodný souhlas 5,3 % (3). Muži uvedli váhavější odpovědi v kladném i záporném smyslu. Po odpovědi spíše nesouhlasím s 37,8 % (17), následoval výraz: spíše souhlasím s 33,3 % (15), pak rozhodně nesouhlasím 20 % (9) a nejméně mužů uvedlo: rozhodně souhlasím 8,9 % (4).

Graf 27: Manželství omezuje osobní svobodu

Zdroj: Vlastní výzkum

Názor, zda manželství omezuje osobní svobodu, jsem porovnávala u mužů a u žen. Z pohledu mužů není v odpovědích tak jednoznačný souhlas, nebo nesouhlas, jako u žen. Muži spíše nesouhlasili v 35,6 % (16), spíše souhlasili v 28,9 % (13), dále 22,2 % (10) rozhodně nesouhlasilo a 13,3 % (6) rozhodně souhlasilo. Jak jsem již zmínila, ženy

oproti mužům nevnímají, že by manželství omezovalo osobní svobodu, téměř v 80 %. S tímto názorem spíše nesouhlasily v 40,4 % (23), rozhodně nesouhlasily v 38,6 % (22). Pouze 19,3 % (11) žen spíše souhlasilo a jen 1,8 % (1) rozhodně souhlasilo.

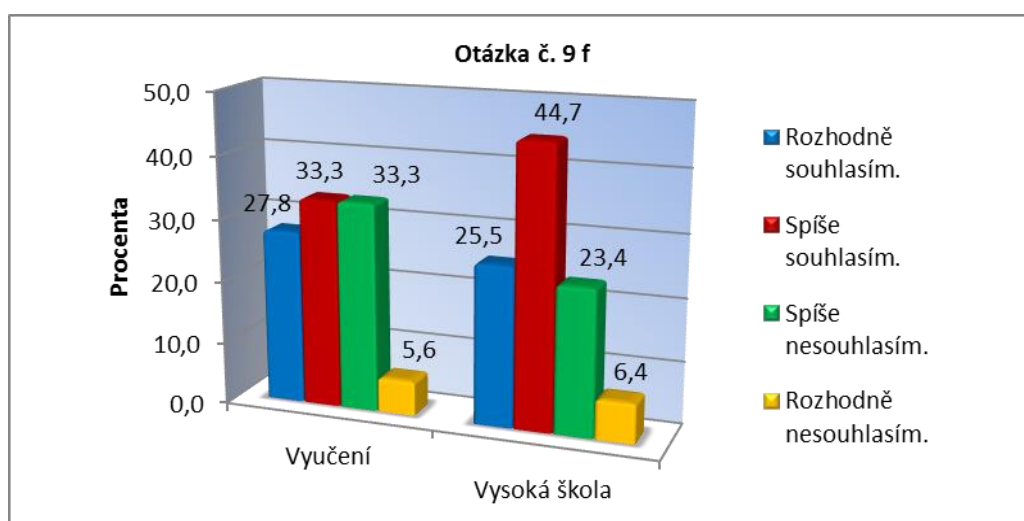
Otázka č. 9e: Pokud oba rodiče žijí ve společné domácnosti s dětmi, není důležité, aby byli manželé

U této otázky měli stejné pořadí v odpovědích vysokoškolsky vzdělaní lidé spolu se ženami (převažoval nesouhlas) a dále vyučení s muži (převažoval souhlas).

Z pohledu vyučených odpovědělo nejvíce respondentů 44,4 % (8) spíše souhlasím a 2,2 % (4) spíše nesouhlasím. Stejný počet odpovědí 16,7 % (3), měl rozhodný souhlas i rozhodný nesouhlas. Z pohledu respondentů s vysokoškolským vzděláním nejvíce spíše nesouhlasilo 48,9 % (23), dále 31,9 % (15) jich spíše souhlasilo. Následoval rozhodný souhlas s 12,8 % (6) a rozhodný nesouhlas s 6,4 % (3).

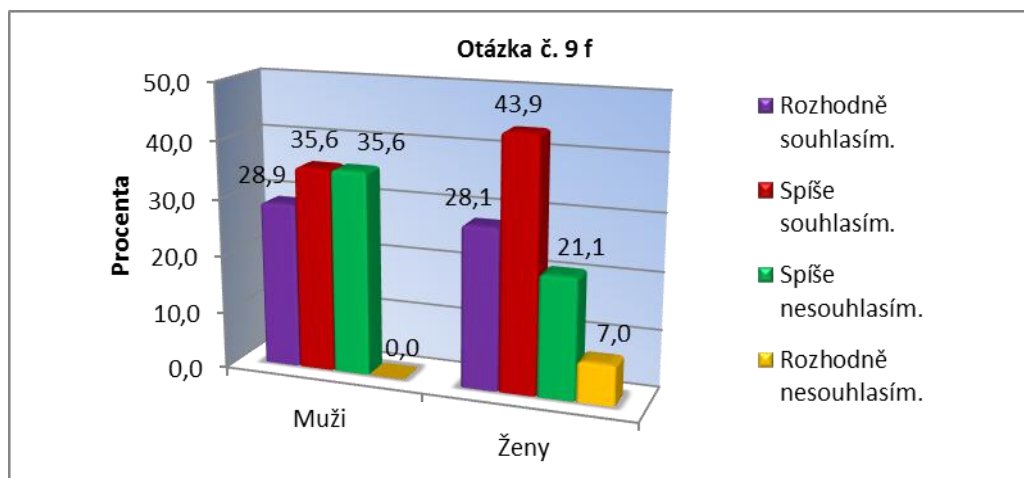
Muži v 51,1 % (23) spíše souhlasili, v 35,6 % (16) spíše nesouhlasili, dále jich 8,9 % (4) rozhodně nesouhlasilo a 4,4 % (2) rozhodně souhlasilo. Ženy nejvíce uvedly názor: spíše nesouhlasím 50,9 % (29). Dále jich 24,6 % (14) spíše souhlasilo, 15,8 % rozhodně souhlasilo a 8,8 % (5) jich rozhodně nesouhlasilo.

Graf 28: Větší finanční podpora státu by měla pozitivní vliv na uzavření manželství

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 29: Větší finanční podpora státu by měla pozitivní vliv na uzavření manželství

Zdroj: Vlastní výzkum

U této otázky měly opět všechny skupiny dotázaných stejné pořadí v odpovědi a u všech převyšoval souhlas nad nesouhlasem.

Z pohledu vzdělání vyučení lidé rozhodně souhlasili i spíše souhlasili celkem v 61,1 % (11), spíše nesouhlasili, nebo rozhodně nesouhlasili v 38,9 % (7). Respondenti s vysokoškolským vzděláním rozhodně a spíše souhlasili v 70,2 % (33), rozhodně a spíše nesouhlasili v 29,8 % (14).

Pokud porovnáme muže a ženy, tak muži rozhodně a spíše souhlasili v 64,5 % (29), rozhodně a spíše nesouhlasili v 35,6 % (16). Ženy rozhodně a spíše souhlasily celkem v 72 % (41), rozhodně a spíše nesouhlasily v 28,1 % (16).

Další porovnání této otázky uvádím ještě u věkových skupin. Skupina ve věku 25-35 let rozhodně a spíše souhlasila v 66,1 % (39), rozhodně a spíše nesouhlasila v 33,9 % (20). Druhá věková skupina 50-65 let rozhodně a spíše souhlasila v 72,1 % (31), rozhodně a spíše souhlasila v 27,9 % (12).

S názorem, že by větší finanční podpora státu měla pozitivní vliv na uzavření manželství, více souhlasili lidé s vysokoškolským vzděláním, ženy a vyšší věkové skupiny. Největší rozdíl v kladných názorech byl mezi vyučenými a vysokoškolsky vzdělanými lidmi a to 19,1 % a naopak nejmenší mezi věkovými

skupinami 6 %. U záporných odpovědí již nebyl takový rozdíl. Pohyboval se v rozmezí 6 % mezi věkovými skupinami a 9,1 % u skupiny dle vzdělání.

Dotazník obsahoval v závěru prostor pro připomínky a náměty respondentů. Tuto možnost vlastního vyjádření využil pouze jeden respondent, který uvedl: „Aby trend partnerského soužití - manželství - byl uznáván jako základ rodiny, je nutná úprava celé řady právních norem, které se vztahují k této problematice, kdy tyto úpravy nesmí být "vytrženy" z kontextu právních norem upravujících stav celé společnosti daného státu."

5 Diskuse

Partnerské soužití a hlavně rodina se stala středem pozornosti ze strany státu především po druhé světové válce. Od této doby prošlo manželství i rodina společenským vývojem, který vyvolal pozitivní i negativní změny. Stát se snažil a stále snaží prostřednictvím nástrojů rodinné politiky pomoci rodinám a tím podpořit populační vývoj v naší zemi. Podpora státu směřovala hlavně k rodině, která byla součástí manželského svazku. Zaměřovala se především na matky, u kterých se zvyšovala zaměstnanost a bylo nutné jim pomoci spojit roli matky a zaměstnané ženy.

V souvislosti s uvolňováním rodinných norem se čím dál více prosazovaly i alternativní formy partnerského života, zejména nesezdané soužití, chápáné jako dlouhodobý partnerský vztah ve společné domácnosti bez uzavření sňatku. Změny v rodinném chování se projeví především po roce 1989 (Vítečková, Brabcová, 2010). Od této doby dochází k odkládání prvního sňatku, růstu počtu nesezdaných soužití, k odkladu narození prvního dítěte do vyššího věku. Rodinná politika se také musela přizpůsobit těmto změnám a nezaměřuje se především na manželský svazek, ale na rodinu jako takovou (Šťastná, Paloncyová, 2011).

Kučera (2008, s. 230) hodnotí populační vývoj za posledních padesát let takto: „Podle mého názoru můžeme celé padesátileté období života několika generací rozdělit na tři části: na první končící zhruba rokem 1969, na druhou představující období normalizace do roku 1989, a na třetí charakterizovanou renesancí svobodné společnosti (byť s dlouhodobým „zatížením“) se všemi jejími pozitivními, ale žel i negativními důsledky“.

Rodinná politika začala ovlivňovat společenský život po druhé světové válce, nejvíce pak v sedmdesátých letech 20. století. Po politických událostech v letech 1968-1970 vyvolaných vstupem armády Sovětského svazu do naší země došlo k redukci společenských aktivit. Tato situace vedla lidi k uzavírání se do rodin a okruhu přátel. Následně docházelo k vzrůstu počtu manželství a narozených dětí. Tento vzestup nastal v polovině sedmdesátých let, trval několik let a pak do devadesátých let mírně klesal. Rozvodovost měla naopak stále vzrůstající tendenci. Příchodem roku 1989 nastaly výraznější změny ve všech oblastech společenského života.

Od roku 1970 začal vzestup úrovně plodnosti, který vyvrcholil v letech 1974-1975. Vliv na zvýšený počet narozených dětí v těchto letech měl i růst počtu žen ve věku 20-29 let narozených v poválečném období, hlavně v roce 1947, kdy byla vysoká porodnost (Kučera, 2008). Tato zvýšená porodnost a její další vliv na počet narozených dětí v sedmdesátých letech je znázorněna na grafu 6. K podobnému efektu opět došlo na základě zvýšené porodnosti ze sedmdesátých let v letech 2005-2007, kdy opět začal stoupat počet narozených dětí (graf 5). V důsledku zvyšování věku žen při narození dětí (graf 7), došlo k zvýšení počtu narozených dětí až po třiceti letech oproti prvnímu nárůstu, který se uskutečnil již po 25-27 letech. Věk žen při narození dětí se od té doby posunul a dnes se běžně rodí děti matkám starším třiceti let. V roce 2012 stoupl průměrný věk matek při narození dítěte na 29,8 let a lze očekávat další, už jen mírný, věkový vzestup (Vítečková a Brabcová, 2010). Nízkou absolutní hodnotu úrovně plodnosti uvádí Šídlo (2013) v období 1995-2005, kdy klesla pod hodnotu 1,3 dítěte na jednu ženu. Tento stav nastal i přesto, že do rodivého věku se dostaly ženy z populačně silných ročníků ze 70. let 20. století, které měly v této době jedno dítě. Právě odkládáním mateřství do vyššího věku nenastal nárůst v této době, ale o několik let později.

V sedmdesátých letech stát využil zvýšený počet narozených dětí z konce čtyřicátých let a podpořil zlepšení sociální situace pro rodiny s dětmi. Došlo k realizaci již předem připravených opatření. Zvýšily se přídavky na děti, byla prodloužena placená mateřská dovolená a zvýšila se bytová zástavba v její družstevní formě (Kučera, 2008). Paloncyová a kol. (2013) uvádí, že ani výrazné zvýšení bytové zástavby v průběhu 70. let nestačilo na pokrytí bytového deficitu a tento problém přetrvával až do počátku 90. let. Tento nástroj propopulační politiky působil i přes státní monopol na výstavbu a hospodaření s byty jen omezeně. Z vlastního výzkumu bych doplnila, že by lidé i v dnešní době uvítali podporu a dostupnost bydlení pro rodiny s dětmi (graf 20, 21, 22). Dostupnost bydlení pro mladé rodiny dosáhla u všech skupin respondentů nejvyšší počet odpovědí.

Jelikož stát svou podporu orientoval především na manželské páry, došlo v období 70. let k vzrůstu počtu manželství. Efektivním a vítaným nástrojem rodinné

politiky se staly novomanželské půjčky zavedené v roce 1973. Tyto půjčky měly státní příspěvek, výhodné úročení a odpisy části splátek po narození dítěte (Paloncyová a kol., 2013). V důsledku nejen zavedených podpor, ale také vlivem silného populačního ročníku narozeného po druhé světové válce, nazvaného poválečný „baby-boom“ došlo k nejvyššímu počtu uzavřených manželství v roce 1973 (Šťastná a Paloncyová, 2011). Uzavření vysokého počtu manželství v roce 1973 mělo vliv i na následné zvýšení narozených dětí v následujícím roce (graf 5). V roce 1974 dosáhla úhrnná plodnost hodnoty 2,43 (graf 6). Z vývoje sedmdesátých let je patrné, že efektivní a včasné načasování propopulačních opatření má pozitivní vliv na počet uzavřených manželství i na počet narozených dětí. Jednotlivá opatření sociální politiky bývají efektivní jen několik let, jak se potvrdilo v předchozích desetiletích. Proto je vhodné upravovat tato opatření dle vývoje a požadavků obyvatel a sociálních skupin, kterých se týká. Po určité době lidé přestanou opatření vnímat jako atraktivní, považují je za běžné a již na ně nereagují tak, jak se původně očekávalo a také jak v prvních letech fungovaly.

Na rozdíl od sňatečnosti, která se od sedmdesátých let výrazně snižovala, byl u vývoje rozvodovosti zaznamenán opačný trend. K vzestupům rozvodů docházelo již od padesátých let dvacátého století, v důsledku procesu emancipace, uzavírání sňatků v nízkém věku a hlavně liberálnější rozvodovou legislativou a sekularizací společnosti (Kraus, 2013). Výraznější pokles rozvodů byl zaznamenán právě v roce 1973, kdy naopak nastal vzestup uzavřených sňatků (graf 4). V této souvislosti došlo v následujícím roce k nejvyšší úhrnné plodnosti (graf 6). Úprava podmínek v rámci novelizace zákona o rodině (s platností od roku 1998) se projevila dočasným poklesem rozvodovosti v následujícím roce. Počet rozvodů opět stoupal od roku 2000 do roku 2004. V následujícím roce se začal počet rozvodů snižovat a tato tendence zůstala do současné doby. Vohlídalová a Maříková (2011) uvádí, že s ohledem na to, že kohabitace představují ve srovnání s manželstvím méně stabilní formu soužití, lze předpokládat, že vztahů, které končí neúspěchem je mnohem více, nežli uvádí oficiální statistiky rozvodovosti. Dle ČSÚ (2013) se Česká republika se svou úhrnnou rozvodovostí v hodnotě 44,5 % řadí mezi země s nejvyšší úrovní rozvodovosti.

Úhrnná plodnost se snižovala od roku 1974, až dosáhla nejnižší úroveň v roce 1999 s hodnotou 1,13. Po roce 2000 se počet narozených dětí začal zvyšovat a v roce 2008 se jich narodilo od počátku tohoto století nejvíce (graf 5). V roce 2007 a 2008 došlo také ke zvýšení sňatečnosti, ale jen nepatrně. Menší zvýšení je způsobené hlavně zvýšeným počtem nesezdaných soužití a narozením dětí do tohoto partnerského vztahu (graf 5). Tyto údaje potvrzují i data z mého výzkumu uvedené v grafu 23 a 24. Zde jsem položila otázku, zda je hlavním důvodem uzavření manželství narození dítěte. Pouze jedna uvedená skupina (ze čtyř) souhlasila v nadpoloviční většině odpovědí. Vyšší poměr souhlasného výroku označily lidé s vysokoškolským vzděláním s 51,1 %. Více než padesát procent záporných odpovědí měly i zbylé tři skupiny. Vyučení s 55,6 %, muži s 53,4 % a ženy s 57,9 %. Dle Neyerové (2009) může mít na vývoj plodnosti větší vliv situace na trhu práce a dostupnost pracovních příležitostí pro ženy, nežli specifická opatření rodinné politiky. Mnohé ženy zvažují narození dalšího dítěte (dětí) a opatření, která jsou zaměřena na integraci matky do pracovního procesu, by podpořila jejich rozhodnutí (podpora přístupu k práci umožňující jim návrat do původního zaměstnání a zajišťující dostatečný příjem).

V roce 1990 se uskutečnilo téměř 91 000 svateb. Od tohoto roku se snižuje jejich počet a v roce 2003 poprvé klesl pod 50 tisíc. Následně se nepatrně zvyšoval a výraznější nárůst přinesl až rok 2007. Po tomto roce opět klesal a v roce 2011 se uskutečnilo nejméně svateb (45 137) od roku 1918 (ČSÚ, 2013). Přestože počet uzavřených sňatků klesá, vlastní výzkum potvrzuje, že většina dotázaných považuje manželství za ideální partnerský vztah. Mezi nejdůležitější skupinu respondentů v této otázce patřily mladí lidé ve věku 25-35 let. Ti také považují manželství za ideální vztah, ale počet odpovědí byl nejnižší ze všech skupin - 66,7 % (otázka 6, graf 17). Tato skupina mladých lidí nejvíce ovlivňuje počet uzavřených sňatků v budoucnu. Jejich postoje potvrzují, že přibývají neformální vztahy, které mohou plně nahradit manželství, a to i přesto, že se projevují jako méně stabilní (Šmolka a Mach, 2008).

Prvosňatečnost mužů a žen klesala od roku 1992. V tomto roce měla hodnotu 85,4 % u mužů a u žen 91,5 %. Do dnešní doby došlo k výraznému poklesu a to u mužů na 53,2 %, u žen na 60,6 % (tabulka 1). Pokles byl způsoben podmínkami, které nastaly

po roce 1989. Dřívější uniformní způsob života (krátké období vzdělanosti následované sňatkem a brzkým narozením převážně dvou dětí) byl v podstatě jedinou možnou životní kariérou. Tento způsob života byl náhle vystřídán širokou paletou životních příležitostí (Kučera, 2008). Rozšířily se možnosti vzdělávání, otevřely se hranice pro svobodné cestování do ciziny, rozšířila se struktura pracovních míst, možnost vlastního podnikání a také byla k dispozici dokonalejší antikoncepce. Následkem těchto možností došlo k poklesu nejen prvosňatečnosti, ale i k poklesu opětovných sňatků rozvedených partnerů. Zároveň došlo k posunu uzavírání manželství do vyššího věku (Šídlo, 2013). Kučera (2008) uvádí, že s poklesem počtu sňatků souvisela i snižující se intenzita reprodukce. Z tohoto vývoje se dalo předpokládat, že pokud budou snoubenci uzavírat sňatek ve vyzrálém věku, odrazí se to na poklesu rozvodovosti. K takovéto situaci dle očekávání nedošlo a úhrnná rozvodovost naopak vzrostla. K výraznému poklesu došlo v roce 1999, ale hned následující rok počet rozvodů znatelně vzrostl a v roce 2004 téměř dosáhl hodnotu z roku 1996, kdy byl zaznamenán nejvyšší počet rozvodů od roku 1950 (graf 3).

Oproti prvosňatečnosti, která se od roku 1992 snižovala, dochází k růstu průměrného věku mužů a žen při prvním sňatku. Dle tabulky č. 1 uzavírali muži v roce 1992 první sňatek průměrně ve 24,8 letech a v roce 2012 se věk zvýšil na 32,3 let. U žen nastal obdobný vzrůst - v roce 1992 vstupovaly do prvního manželství v 22,6 letech a do roku 2012 vzrostl věk na 29,6 let. Kučera (2008) ještě uvádí, že nejnižší věková hranice při uzavření prvního manželství (od roku 1950) byla u mužů v letech 1960-1969 a to 24,3 let. Ženy vstupovaly do prvního manželství průměrně ve 21,3 letech v období 1960-1964.

Vzhledem k vývoji podpory rodinné politiky lze vysledovat, že výrazná změna materiálních podmínek rodin s dětmi se očekávaně a příznivě projeví na růstu populace. Tato změna může ovšem trvat jen několik let, protože pro další generaci, která se rozhoduje založit si rodinu, se stanou přijatá opatření samozřejmostí. Nelze ani zopakovat všechny podmínky a sociální situace, které nastaly například u již zmíněných „baby-boomech“ - první v poválečném období a druhý v sedmdesátých letech 20. století. Důležitost státní podpory rodin narůstá zejména v období nepříznivé

ekonomické situace. Neyzerová (2009) uvádí, že existují vazby mezi rodinnou politikou a prenatální politikou, politikou zaměstnanosti a péče o děti. Nastavení rodinné politiky nemá samo o sobě vliv na plodnost, ale zároveň je důležitý i vztah mezi rodinnou politikou, pohlavím a trhem práce.

Nelze opomíjet ani spojitost rodičovské dovolené a opatření, jež se týkají péče o děti. Přiměřená nabídka zařízení pečujících o děti, vysoká úroveň dávek, rodičovská dovolená s možností výběru její délky a rovné příležitosti mužů a žen mohou snížit obavy ze skloubení zaměstnání a péče o děti, z opětovného návratu do zaměstnání a udržení si příjmové úrovně. To vše může usnadnit rozhodnutí mít (další) dítě (Palonciová a kol., 2013).

V dotazníkovém šetření jsem položila i otázku týkající se státní sociální podpory ze strany státu: Jakou podporu rodiny považujete za nejpříjemnější. Z nabídnutých možností vybrali respondenti v 50 % odpověď dostupné bydlení pro rodiny s dětmi. Tato podpora existovala u nás již v sedmdesátých letech a měla pozitivní vliv na sňatečnost. Možnost daňových odpisů v rámci půjček na bydlení podpořila zvýšení počtu narozených dětí. Následovala odpověď nepřímá podpora rodin ve formě snížení daní 19,6 % (dnes existuje ve formě daňového zvýhodnění na dítě). Možnost zkráceného úvazku a pružnou pracovní dobu by uvítalo také 19,6 % respondentů. Tuto formu podpory by nejvíce uvítali vysokoškolsky vzdělaní lidé, ženy a věková skupina 25-30 let (u nás je tato možnost hlavně ze strany zaměstnavatele omezená a téměř nevyužívaná). Přídavky na děti zaznamenalo 8,8 % dotázaných a placenou rodičovskou dovolenou 7,8 % respondentů (obě tyto dávky se poskytují v rámci státní sociální podpory). U dvou odpovědí měli respondenti možnost uvést svoji představu ohledně finanční částky. U placené rodičovské dovolené se pohybovala tato částka od 8 000 Kč (1x), do 15 000 Kč (2x). Nejčastěji respondenti uvedli částku 10 000 Kč (3x) a jeden dotázaný napsal 8 500 Kč.

Zajímavá byla finanční představa u přídavků na děti. Žena se středoškolským vzděláním ve vyšší věkové skupině uvedla částku 1500 Kč za měsíc. Oproti tomu muž s vysokoškolským vzděláním opět ve vyšší věkové skupině uvedl částku 15 000 Kč za měsíc, což je velký nepoměr. Dva respondenti uvedli částku 5 000 Kč (muž, vyučen,

25-35 let a žena, středoškolské vzdělání, 50-65 let). Jeden z dotázaných doplnil částku 8 - 9 000 Kč a dopsal: „pro všechny!“ (žena, středoškolské vzdělání, 25-35 let). Jeden respondent uvedl částku 10 000 Kč (žena, 50-65 let, vyučena). V dnešní době jsou přídavky na děti testovanou dávkou a jejich výše se pohybuje dle věku dítěte od 500 Kč (do 6 let), přes 610 Kč (6-15 let) do 700 Kč (15-18 let), (MPSV, 2014). Zde je vidět velký nepoměr. Finanční částky, které dopsali respondenti (na jeden měsíc) přesahují současný roční přírůstek na děti a to i více než dvojnásobně. Možná by bylo zajímavé v některém výzkumu zjistit, jak by respondenti takto vysokou částku odůvodnili. Z dotazníku jsem vyčetla, že je v odpovědích zastoupena každá kategorie (pohlaví, věk, i vzdělání), nelze tak vyhodnotit (i z důvodu malého počtu odpovědí), že vyšší částku zastává pouze některá skupina dotázaných.

Přídavky na děti se v letech 1968 až 1995 odvíjely od počtu dětí v rodině a byly vázány na existenci povinného pojištění oprávněné osoby (pojištění pro případ nemoci). Od následujícího roku se staly testovanou dávkou. Pro stanovení jejich výše byl určen koeficient a nárok na uplatnění dávky začal být vázán na výši rozhodného příjmu posuzovaných osob. Tento způsob výpočtu trval do konce roku 2006. Od roku 2007 došlo k výrazné změně, jelikož došlo k zavedení pevné částky a její výši určoval věk dítěte. Tímto způsobem jsou stále vypláceny přídavky na děti (Paloncyová a kol., 2013). Na grafu 9 je vidět, jaký vliv měl tento krok na výši vyplacených přídávků na děti. V roce 2006 stát vynaložil na tuto dávku 11 033 mil. Kč, od roku 2007 se zavedením pevné částky začaly náklady klesat, až dosáhly v roce 2012 hodnotu 3 342 mil. Kč.

Z pohledu vyplacených dávek státní sociální podpory (graf 9) se od roku 2000 z celkového objemu finančních prostředků v jednotlivých letech nejvíce vyplatil rodičovský příspěvek, který souvisí s počtem narozených dětí. Paloncyová a kol. (2013) uvádí, že zvýšení finančních prostředků na rodičovský příspěvek souvisí s možností zvolit si výši i délku pobírání rodičovského příspěvku, kterou měli rodiče poprvé v roce 2008. Rodič si může od této doby zvolit nejen dobu čerpání (do dvou, tří, nebo čtyř let věku dítěte), ale k ní i příslušnou výši příspěvku ve třech základních výměrách v pevných měsíčních částkách (musí být splněny i další podmínky).

V roce 2007 se na základě zvýšeného počtu narozených dětí zvýšila vyplacená částka na porodné (graf 9), která byla v té době stanovena pevnou částkou 13 000 Kč na každé dítě. Do roku 2010 nedocházelo k zásadním výkyvům v počtu narozených dětí ani vyplaceného porodného.

Od roku 2008 prosadilo Ministerstvo práce a sociálních věcí změny v sociálním systému. Meziročně došlo k poklesu výdajů na přídavky na děti, rodičovský příspěvek, porodné i další sociální dávky a stát tak dle předpokladu ušetřil na sociálních výdajích. Zároveň byla podpora rodin s dětmi přenesena do daňového systému. U většiny rodin se daňové změny projeví pozitivně a rodiny s dětmi na této reformě vydělaly (MPSV, 2007). K další zásadní změně došlo v rámci úsporných opatření od roku 2011, což mělo vliv na snížení počtu narozených dětí. V tomto roce se porodné stalo testovanou dávkou, která náleží pouze rodinám s nízkými příjmy a jen u prvního narozeného dítěte (Palonciová a kol., 2013).

Pro doplnění a srovnání vývoje partnerských vztahů v kontextu sociální politiky jsem realizovala vlastní výzkum, ve kterém jsem se zaměřila na důležitost manželství z pohledu mužů a žen a preference manželství u osob s vysokoškolským vzděláním oproti skupině vyučených lidí. Některé názory jsou doplněny o pohled dvou věkově rozdílných skupin. Starší skupina ve věku 50-65 let zažila období sedmdesátých a osmdesátých let v jiném politickém uspořádání a jejich rozhodování ovlivňovala propopulační opatření tehdejšího společenského uspořádání. V tomto období byla tato skupina ve stejném věku, jako současná generace, a to 25-35 let.

Respondenti měli v otázce č. 5 seřadit své životní hodnoty dle uvedené škály. Odpovědi jsem následně posuzovala komplexně, za celou skupinu respondentů. Dle pořadí odpovědí je pro respondenty nejdůležitější mít stálého partnera. Šťastná a Palonciová (2011) uvádí, že výběr vhodného partnera probíhá na základě pečlivého výběru nebo na základě adaptivní socializace partnerů, tedy na jejich vzájemném přizpůsobování před sňatkem nebo po něm. Dle Kimplové (2008) do vztahu vstupují partneři v různém stupni zralosti a tím se mohou lišit podmínky i očekávání od svého partnera nebo partnerky. To, jestli partnerský vztah přežije, záleží dle Venglářové a

Maříkové (2008) také na tom, jak se dokážeme do druhého vcítit a dát mu najevo, jak je pro nás důležité vědět, co prožívá.

Druhou nejčastější odpověď respondenti označili „oženit se, (vdát se) a mít děti“. Následovala odpověď „mít rodinu, na formě společného soužití nezáleží. Tyto dvě odpovědi souvisí s počtem uzavřených manželství a zároveň i se vzrůstající tendencí nesezdaného soužití. Prvosňatečnost se v současné době pohybuje u mužů i u žen kolem 30 % (tabulka 1) a počet sňatků od roku 2008 opět mírně klesá. Počet narozených dětí mimo manželství se stále zvyšuje, což potvrzuje růst nesezdaných soužití, do kterých se rodí děti (Vítečková, Brabcová, 2010).

Dosáhnout úspěch v zaměstnání, věnovat se zálibám a dosáhnout co nejvyšší vzdělání jsou další pořadí odpovědí, které potvrzují trend současné doby a to možnost seberealizace - nejprve si vybudovat pracovní kariéru, užít si život a až pak následně založit rodinu.

To, že manželství má stále své místo ve společnosti, potvrdila otázka č. 6. Manželství považuje za ideální partnerské soužití 83,3 % vyučených a 80,9 % vysokoškolsky vzdělaných lidí. Ženy upřednostňují manželství více (86 %) nežli muži (71,1 %). Dle Chaloupkové (2008) patří manželská rodina stále k nejlepší formě partnerského uspořádání a také jako nejlepší prostředí pro výchovu dětí. Šťastná, a Paloncyová (2011) uvádí, že ženy s nižším vzděláním často volí tradiční formu partnerského soužití, většinou za předpokladu volby partnera s vyšším sociálním statutem. To poukazuje na to, že nejvíce znevýhodnění na sňatkovém trhu jsou muži s nízkým vzděláním.

Manželství nepovažuje za společenskou zvyklost dle otázky č. 9c 66,7 % lidí s vysokoškolským vzděláním, 66,6 % vyučených. Dále 75,4 % žen a 57,8 % mužů. Kučera (2008) uvádí, že jen malá část sňatkového deficitu je nahrazená nesezdaným soužitím a že manželství představuje stále vysokou životní hodnotu. Kraus (2013) konstatuje, že rodinné soužití zůstává ve své podstatě nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí nejen pro dospělé, ale hlavně pro děti. Současná rodina žádoucí modely nenabízí, a proto na výchovu k manželství lze působit prostřednictvím školy. Bohužel ta se většinou orientuje v tomto směru na sexuální oblast a o tom, co je důležité

pro trvalé soužití a na jakých vlastnostech toto soužití stojí, se již většinou žáci nedozvídají.

Další otázkou jsem chtěla zjistit důležitost uzavření sňatku po narození dítěte. Z pohledu vzdělání je důležitost vyšší u vyučených lidí v 55,6 % oproti lidem s vysokoškolským vzděláním, kteří takto odpověděli jen ve 42,6 %. Z pohledu pohlaví je uzavřít manželství po narození dítěte důležitější pro ženy v 57 % oproti mužům, kteří uvedli ano jen v 31,1 %. Zvyšující se podíl dětí narozených mimo manželství je částečným projevem prodlužování předmanželského nesezdaného soužití až na dobu po narození dítěte. Dalším důvodem pro odklad vstupu do manželství je neochota uzavřít manželství v době těhotenství (Chaloupková, 2011).

Jestli je manželství v dnešní době uzavíráno hlavně z důvodu narození dítěte jsem se zaměřila v otázce č. 9b. Lidé s vysokoškolským vzděláním měli vyrovnané kladné i záporné odpovědi. S tímto výrokem souhlasili, nebo spíše souhlasili v 51,1 %. Oproti tomu vyučení souhlasili, nebo spíše souhlasili jen v 44,5 %. Z pohledu pohlaví muži i ženy nevidí důvod k uzavírání manželství po narození dítěte. Záporné odpovědi uvedli muži v 53,4 %, ženy dokonce v 57,9 %.

Odpovědi na názor, že manželství omezuje osobní svobodu, jsem porovnávala u mužů a žen v otázce č. 9d. U mužů nebyl nesouhlas tak jednoznačně zastoupen jako u žen. Muži sice nevnímají manželství jako omezování osobní svobody v 57,8 %, ale ženy nesouhlasily nebo spíše nesouhlasily v 79 %. Ve společnosti sice přetrvává názor, že když spolu partneři uzavřou sňatek, nemají takovou volnost jako dřív, avšak tento názor můj výzkum jednoznačně nepotvrzuje. Ještě bych doplnila, že muži rozhodně souhlasili v 8,9 %, ženy v 5,3 %. Rozhodně nesouhlasili muži ve 20 %, ženy v 29,8 %. Šťastná a Palonciová (2011) uvádí, že nesezdané soužití je oproti manželství více spojováno s nezávislostí, možností seberealizace a uspokojování individuálních potřeb. Dle Kučery (2008) jedna třetina svobodných mužů i žen považuje manželství za jakýsi přežitek, omezení osobních svobod, kariéry, zájmů a možností seberealizace.

V sedmdesátých letech 20. století mělo opatření rodinné politiky kladný vliv na uzavření manželství. Zda by měla větší finanční podpora ze strany státu vliv na uzavření sňatků, jsem se snažila zjistit otázkou č. 9f. Všechny posuzované skupiny respondentů

měly stejné pořadí v odpovědích, u všech převažoval souhlas nad nesouhlasem. Z pohledu vzdělání více souhlasili lidé s vysokoškolským vzděláním 70,2 % oproti vyučeným respondentům 61,1 %. Pokud porovnáme muže a ženy, tak ženy měly souhlasný postoj v 72 %, muži v 64,5 %. Podpora rodinné politiky se více dotýká žen, nežli mužů. Tyto odpovědi jsem dále vyhodnotila z pohledu dvou generací. V 72,1 % souhlasila vyšší věková skupina, nižší věková skupina souhlasila v 66,1 %. Vyšší věková skupina zažila v sedmdesátých letech pronatální opatření, které využila ve svůj prospěch, což se promítlo v počtu jejich kladných odpovědí. Šťastná a Palonciová (2011, s. 17) uvádí, že „mezi instituce, které mají největší vliv na životní dráhu mladých lidí, patří systém vzdělávání, zaměstnání, systém sociálního zabezpečení a rodina.“

6 Závěr

V této práci jsem se věnovala partnerskému soužití, které prochází neustálým vývojem. Přizpůsobuje se změnám sociálních systémů, mění se době i politickým situacím. Každé období společenského vývoje si s sebou nese charakteristické prvky, které se promítají do partnerských vztahů. Se změnou společenských podmínek dochází i ke změně partnerského soužití, které se odráží v rysech daného společenského zřízení. Model formování partnerských vztahů, který začal v 90. letech 20. století, pokračuje dál. Zvyšuje se počet nesezdaných soužití, zvyšuje se věk prvorodiček i snoubenců při prvním sňatku a zvyšuje se počet rozvodů.

Cílem mé diplomové práce bylo zmapovat, jaké formy partnerského soužití byly preferovány v různých vývojových obdobích sociální politiky v České republice a jaký vliv měla jednotlivá opatření rodinné politiky na populační vývoj v rámci sňatečnosti, porodnosti nebo rozvodovosti z krátkodobého a také z dlouhodobého hlediska.

Nejdůležitější formou partnerského soužití bylo a stále je manželství, které prošlo velkou změnou. Posunulo se od smlouvy přes ekonomickou a sociální instituci s prioritou pokračování rodu k důrazu na osobní vztahy a vzájemnou lásku. S rozvojem moderní společnosti dochází k rozvolnění společenských norem, což vede k poklesu sňatečnosti, nárůstu počtu rozvodů a nesezdaného soužití, které je považováno za alternativu manželství.

Manželský svazek byl v minulém století až do devadesátých let podporován nástroji rodinné politiky, které byly přímo zaměřené na rodinu v manželském svazku. Vzhledem ke změně, která nastala v devadesátých letech 20. století, se i sociální politika musela přizpůsobit novým podmínkám a požadavkům společnosti. Ve vývoji rodinné politiky lze vysledovat, že výrazná změna materiálních podmínek rodin s dětmi se očekávaně a příznivě projeví na růstu populace. Tato změna může ovšem trvat jen několik let, protože pro další generaci, která se rozhoduje, zda založit rodinu, se stanou přijatá opatření samozřejmostí. Z dlouhodobého hlediska je efektivní podpora spojená s narozením dětí a i tu je potřeba přizpůsobit novým podmínkám ve společnosti.

V rámci své práce jsem dále chtěla zmapovat, co mělo, nebo má vliv na manželství a jaký pohled má současná populace na uzavírání sňatků.

Pro toto zjištění jsem provedla vlastní výzkum, kde jsem zjišťovala nejvýznamnější faktory, které ovlivňují dnešní populaci při utváření partnerských vztahů. Mladí lidé mají větší možnost seberealizace, muži i ženy mají stejné možnosti a snaží se zajistit si dostatečné postavení dříve, než si založí rodinu. Vlivem těchto změn se manželský svazek nepovažuje za tak závazný, a proto vzrostl počet rozvodů a kohabitací, což pravděpodobně vedlo k poklesu sňatečnosti. Více dětí se tak rodí mimo manželství a zvýšil se počet neúplných rodin.

Zjišťovala jsem také důležitost životních hodnot a jejich vliv na založení rodiny v kontextu odkládání rodičovství do pozdějšího věku, což je považováno za současný trend u mladých lidí. Lidé mají dnes, stejně jako v uplynulé době, zájem prožít život se stálým partnerem a většina z nich plánuje uzavřít sňatek a založit rodinu. Na druhé straně část dotázaných přiznalo, že chtějí mít rodinu a do jakého partnerského vztahu se dítě narodí, až tak nezáleží. Je lepší funkční rodina v nesezdaném partnerství, nežli špatně fungující manželství. Nejprve si vybudovat kariéru a užít si život - i to jsou důvody, proč mladí lidé odkládají rodičovství do vyššího věku.

V rámci hypotéz jsem zjišťovala, zda bylo a je manželství ve všech etapách sociální politiky důležitější pro ženy, než pro muže, a zda preferují manželství více vysokoškolsky vzdělané osoby, nebo se základním vzděláním, popřípadě vyučení lidé.

Ženy spojovaly manželství s mateřstvím a tím i s větší jistotou při výchově dětí. Pokud chtěli mít dítě nebo se jim již mělo narodit, vždy byl tento stav spojován s manželstvím. Dříve ve společnosti nebyla akceptována svobodná matka. Dnes již tomu tak není, děti se běžně rodí svobodným matkám. Ženy stále preferují manželství více nežli muži, považují ho za ideální partnerský vztah a ne za pouhou společenskou zvyklost. Zároveň více zastávají názor, že je důležité uzavřít manželství po narození dítěte.

Dle statistik počet sňatků u vysokoškolsky vzdělaných lidí stoupá oproti lidem s nižším vzděláním. Tato skutečnost je spojena s větším zájmem uzavřít sňatek u osob s vysokoškolským vzděláním. Na tento stav má vliv také vzrůstající počet lidí

s vysokoškolským vzděláním, který se díky společenským podmínkám začal zvyšovat od 90 let 20. století. Vyšší počet vysokoškolsky vzdělaných osob žijících v manželství oproti vyučeným, kteří se zúčastnili mého výzkumu, tento stav potvrzuje. Lidé s vysokoškolským vzděláním více zastávají názor, že hlavní důvod, proč lidé uzavírají manželství, je narození dítěte, ale zároveň v tom nevidí takovou důležitost, jako vyučení lidé.

Ještě bych chtěla dodat, že se v historii osvědčilo vhodně a včasné nastavené opatření v rámci rodinné politiky, které mělo příznivý vliv na podporu rodin. Kdyby rodinná politika efektivněji fungovala, mohlo by dojít ke zlepšení prostředí pro rozvoj rodin a počtu narozených dětí.

Ke zjištění potřebných informací pro výsledky své práce jsem použila metodu kvantitativního výzkumu pomocí metody dotazování. Soubor respondentů byl získán náhodným výběrem a dotazník jsem distribuovala přímým a zprostředkovaným kontaktem. Celková velikost výzkumného vzorku bylo 102 respondentů. Ačkoliv má výzkum charakter pilotní studie, mohou výsledky posloužit k diskusi o efektivnosti současných rodinných opatření. Zároveň jsem zpracovávala a následně použila ke srovnání sekundární data dostupná z výzkumů a veřejných zdrojů především Českého statistického úřadu.

Výzkum by mohl přispět k celkovému porozumění trendům, v jejichž rámci se formují partnerské vztahy a vytváří rodina. Výsledky práce mohou být využity jako doplňující téma při vyučování předmětů se zaměřením na sociologii, sociální práci s rodinou a sociální politiku v oblasti rodinné politiky.

7 Seznam informačních zdrojů

1. ATTL, K. K některým otázkám rodiny z právního hlediska. *Kontakt*. 2010, roč. 10, č. 2, s. 159-169. ISSN 1212-4117.
2. BRANTZEN, H. *Mehr als Worte und Gefühle: Liebe leben int Partnerschaft, Ehe, Familie*. Freiburg im Breisgau, Herder Publisher, 2002. ISBN 3-451-27274-1.
3. BURGUIERE, A., et al. *Geschichte der Familie*. Essen: Magnus Verlag, 2005. ISBN 3-451-27274-1.
4. COLEMAN, J. W. *Social problems*. Vol. 9 New Jersey: Pearson, 2006. ISBN 0-13-154053-X.
5. ČSÚ. *Sňatky podle vzdělání snoubenců v letech 1976 - 2009* [online]. 2009 [cit. 2014-03-31]. Dostupné z:
http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/4032-12-n_2012
6. ČSÚ. *Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950-2012* [online]. 2013 [cit. 2014-03-31]. Dostupné z:
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/podil_deti_narozenych_mimo_manzelstvi_v letech_1950_2012
7. ČSÚ. *Průměrný věk žen při narození dítěte v letech 1950-2012* [online]. 2013 [cit. 2014-03-31]. Dostupné z:
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prumerny_vek_zen_pri_narozeni_ditete_le tech_1950_2012
8. ČSÚ. *Rozvody* [online]. 2013 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z:
http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/publ/4007-13-r_2013
9. ČSÚ. *Sňatečnost* [online]. 2013 [cit. 2014-03-31]. Dostupné z:
<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>
10. ČSÚ. *Úhrnná plodnost v letech 1950-2012* [online]. 2013 [cit. 2014-03-31]. Dostupné z:
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhrnna_plodnost_v letech_1950_2012

11. ČSÚ. *Vývoj obyvatelstva České republiky 2012* [online]. 2013 [cit. 2014-03-31].
Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/publ/4007-13-r_2013
12. ČSÚ. *Česká republika od roku 1989 v číslech* [online]. 2014 [cit. 2014-03-31].
Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989
13. FIALOVÁ, L. Trendy ve sňatkovém chování obyvatelstva České republiky ve 20. století. *Demografie*. 2006, roč. 48, č. 2, s. 97-108. ISSN 0011-8265.
14. FRANCOVÁ, H. a A. NOVOTNÝ. *Sociální politika v základech*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-125-3.
15. GOODY, J. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-396-7.
16. GILLERNOVÁ, I. a kol. *Psychologické aspekty změn v české společnosti*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2798-1.
17. HAMPLOVÁ, D. *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním* [online]. 2003 [cit. 2013-12-16].
Dostupné z: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/198_03-4%20text%20pro%20tisk.pdf
18. HAŠKOVÁ, H. Doma, v jeslích, nebo ve školce? Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v České společnosti mezi lety 1945-2006. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2007, roč. 8, č. 2, s. 15-26. ISSN 1213-0028.
19. HUBÍK, Stanislav. *Hypotéza. Metodologický nástroj výzkumu ve společenských vědách*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Zdravotně sociální fakulta, 2006. ISBN 80-7040-842-1
20. CHALOUPKOVÁ, J. *Jaké jsou postoje české společnosti k rodičovství mimo manželství* [online]. 2008 [cit. 2014-02-01]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=296&lst=111>
21. CHALOUPKOVÁ, J. Nejdříve dítě, potom svatba? Rodinné dráhy neprovdaných matek. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Sociologický ústav Akademie věd České republiky 2011, roč. 12, č. 2, s. 30-39. ISSN 1213-0028.
22. CHAPMAN, G. *Pět znaků láskyplné rodiny: dynamika vztahů zdravé rodiny*. 2. vyd. Praha: Návrat domů, 2011. ISBN 978-80-7255-249-8.

23. JIROUŠKOVÁ, J. Svatební rituály u nás a ve světě. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-229-5.
24. KATRŇÁK, T. Spřízněny volbou? Homogamie a heterogamie manželských párů v České republice. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-98-4.
25. KELLY, K. T. Rozvod a druhý sňatek: tváří v tvář výzvě. Brno: Nakladatelství Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-729-3.
26. KIMPLOVÁ, T. Základy psychologie manželského a rodinného soužití. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7368-619-2.
27. KOLIBOVÁ, J. Sociální politika 1. Opava: OPTYS, 2007. ISBN 978-80-85819-62-5.
28. KOLIBOVÁ, J. Sociální politika 2. Opava: OPTYS, 2008. ISBN 978-80-85819-67-0.
29. KOZLOVÁ, L. a V. KUBELOVÁ. *Jak psát bakalářskou a diplomovou práci*. 2. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. ISBN 978-80-7394-150-0.
30. KREBS, V. Sociální politika. Vyd. 5. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-585-4.
31. KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
32. KRAUS, B. Rodina v procesech transformace společnosti. *Kontakt*, 2013, roč. 10, č. 4, s. 179-430. ISSN 1212-4117.
33. KUČERA, M. Padesát let hodnocení populačního vývoje České republiky. *Demografie*, 2008, č. 4, roč. 50, s. 230-239. ISSN 0011-8265.
34. KUČERA, M. Pronatalitní populační politika už nestačí - Nutností se stala komplexní rodinná politika. *Demografie*, 2009, č. 4, roč. 51, s. 274-279. ISSN 0011-8265.
35. MACHOVCOVÁ, J. Péče o nejmenší a jak je to doopravdy...?. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2013, roč. 14, č. 1, s. 98-101, ISSN 1213-0028.
36. MAŘÍKOVÁ, H. a kol. *Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7419-025-4.

37. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, Psyché, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
38. MOORS, G., E. BERNHARDT. Splitting U pot Getting Married?: Competing Risk Analysis of Transitions Among Cohabiting Couples in Sweden. *Acta Sociologica*, 2009, no. 3, vol. 52. ISSN 0001-6993.
39. MOŽNÝ, I. Rodina a společnost. 2. uprav. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.
40. MPSV. *Adresné dávky, nižší daně* [online]. 2007 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4642>
41. MPSV. *Podpora rodiny* [online]. 2013 [cit. 2014-02-20]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14469>
42. MPSV. *Sociální podpora* [online]. 2014 [cit. 2014-04-3]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>
43. MUSICK, K. Cohabitation, nonmarital childbearing, and the marriage process. *Demographic Research*, 2007, vol. 16, no. 9, ISSN 1435-9871.
44. NAVRÁTILOVÁ, A. *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-238-5.
45. NEYER, G. Rodinná politika a plodnost v Evropě: Pronatalitní politika v souvislosti s politikou genderovou, politikou zaměstnanosti a opatřeními týkajícími se péče o děti. *Demografie*, 2009, roč. 51, č. 4, s. 235-251. ISSN 0011-8265.
46. ONDREJKOVIČ, P. Rodina v novom miléniu. Nitra: Univerzita Koštantína Filozofia v Nitre, 2006. ISBN 80-8050-982-4.
47. PALONCYOVÁ, J. a kol. Rodinné chování a rodinná politika jako kontext systému denní péče o děti ve Francii a v České republice. Praha: VÚPSV, 2013. ISBN 978-80-7416-127-8.
48. PEUCKERT, R. Familienformen in sozialen Wandel. Wiesbaden: VS Verlag, 2008. ISBN 978-3-531-15721-4.
49. PILER, P. a J. DOLISTA. Manželství z pohledu filozofické antropologie Waltera Kaspera. *Kontakt*, 2008, roč. 10, č. 1, s. 179-183. ISSN 1212-4117.

50. PLECITÝ, V. Základy rodinného práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-139-7.
51. PUNCH, K. Základy kvantitativního šetření. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-381-9.
52. RYS, V. Česká sociální reforma. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0588-0.
53. SCHELLE, K. a kol. Rodinné kodexy. Ostrava: KEY Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-082-8.
54. SIMONTON, D. The Routledge History of Women in Europe Since 1700. Routledge, 2006. ISBN 13: 9780415438131.
55. SOBOTKOVÁ, I. Psychologie rodiny. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.
56. SKUPNIK, J. Antropologie příbuzenství: Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7419-019-3.
57. ŠÍDLO, L. Obyvatelstvo české republiky na počátku nového tisíciletí. *Kontakt*, 2013, č. 3, roč. 15, s. 289-304. ISSN 1212-4117.
58. ŠMOLKA, P. a J. MACH. Manželská a rodinná trápení. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-448-9.
59. ŠRAJER, J. a L. MUSIL. Etické kontexty sociální práce s rodinou. Olomoučany: ALBERT, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0.
60. ŠŤASTNÁ, A. a J. PALONCYOVÁ. První partnerská soužití český žen a mužů a rostoucí význam kohabitací. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2011, roč. 12, č. 2, s. 16-29. ISSN 1213-0028.
61. TOMEŠ, I. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.
62. TOMEŠ, I. Obory sociální politiky. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-868-5.
63. VÍTEČKOVÁ, M. a I. BRABCOVÁ. Nesezdané soužití - součást proměny rodiny. *Kontakt*, 2010, roč. 12, č. 4, s. 488-499. ISSN 1212-4117.

64. VENGLÁŘOVÁ, M. Průvodce partnerským vztahem. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2054-8.
65. VOHLÍDALOVÁ, M. a H. MAŘÍKOVÁ. Rozpady kohabitací, rozvody manželství: jiné a/nebo stejné sociální fenomény?. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2011, roč. 12, č. 2, s. 3-15. ISSN 1213-0028.

8 Přílohy

8.1 Příloha 1: Dotazník

Vážení,

jmenuji se Magdalena Vodrážková a jsem studentka Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, obor Rehabilitační-psychosociální péče o postižené děti, dospělé a seniory. Tímto bych Vás chtěla požádat o vyplnění dotazníku, který bude složit jako podklad pro vyhodnocení mé diplomové práce na téma: „Trendy forem partnerského soužití v kontextu vývoje sociální politiky“.

Veškeré odpovědi jsou anonymní a budou použity pouze ke zpracování diplomové práce. U jednotlivých otázek vyznačte vždy jen jednu odpověď, nebo postupujte dle pokynu uvedeného u otázky.

Děkuji za spolupráci a účast na mém výzkumu.

1. Pohlaví:

- a) muž
- b) žena

2. Věková skupina:

- a) 25 - 35 let
- b) 50 - 65 let

3. Nejvyšší dosažené vzdělání:

- a) základní
- b) vyučena / vyučen
- c) středoškolské
- d) vyšší odborné
- e) vysokoškolské

4. Váš současný partnerský vztah:

- a) svobodná / svobodný
- b) nesezdané soužití
- c) vdaná, ženatý
- d) rozvedená /rozvedený
- e) vdova / vdovec

5. Důležitost Vašich životních hodnot je (byla): (seřad'te od 1 do 6, kdy 1 je nejdůležitější)

- a) oženit se, (vdát se) a mít děti
- b) mít rodinu, na formě společného soužití nezáleží
- c) mít stálého partnera
- d) dosáhnout úspěch v zaměstnání
- e) dosáhnout co nejvyšší vzdělání
- f) věnovat se zálibám

6. Jaký druh partnerského soužití považujete jako ideální?

- a) žít v manželství
- b) žít v nesezdaném soužití
- c) mít stálého partnera, ale žít odděleně
- d) žít bez stálého partnera

7. Je dle Vašeho názoru důležité uzavřít manželství po narození dítěte

- a) ano
- b) ne

8. Jakou podporu rodiny považujete za nejpříjemnější (označte max. 2 odpovědi)

- a) placená rodičovská dovolená. Vaše představa je Kč/měsíc
- b) dostupné bydlení pro rodiny s dětmi
- c) možnost zkrácení pracovního úvazku a pružná pracovní doba
- d) přídatky na děti. Vaše představa je Kč/měsíc
- e) nepřímá podpora rodin - snížení daní
- f) jinou (prosím doplňte)

9. Ohodnořte následující výroky dle hodnotící škály:

	Rozhodně souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Rozhodně nesouhlasím
a) Hlavní výhodou manželství je finanční zabezpečení a zázemí				
b) Hlavním důvodem uzavírání manželství je narození dítěte				
c) Manželství je pouze společenská zvyklost				
d) Manželství omezuje osobní svobodu				
e) Pokud oba rodiče žijí ve společné domácnosti s dětmi, není nutné, aby byli manželé				
g) Větší finanční podpora státu by měla pozitivní vliv na uzavření manželství				

Zde je prostor pro Vaše náměty a připomínky:

.....

.....

.....

.....

.....

.....